

Geweld verslagen?

239

Onderzoek en beleid

Geweld verslagen?

Een studie naar de preventie van geweld in het publieke en semi-publieke domein

L.M. van der Knaap

L.T.J. Nijssen

S. Bogaerts

Onderzoek en beleid

De reeks Onderzoek en beleid omvat de rapporten van onderzoek dat door en in opdracht van het WODC is verricht.

Opname in de reeks betekent niet dat de inhoud van de rapporten het standpunt van de Minister van Justitie weergeeft.

Exemplaren van dit rapport kunnen worden besteld bij het distributiecentrum van Boom Juridische uitgevers:

Boom distributiecentrum te Meppel

Tel. 0522-23 75 55

Fax 0522-25 38 64

E-mail bdc@bdc.boom.nl

Voor ambtenaren van het Ministerie van Justitie is een beperkt aantal gratis exemplaren beschikbaar.

Deze kunnen worden besteld bij:

Bibliotheek WODC, kamer KO 14

Postbus 20301, 2500 EH Den Haag

Deze gratis levering geldt echter slechts zolang de voorraad strekt.

De integrale tekst van de WODC-rapporten is gratis te downloaden van www.wodc.nl.

Op www.wodc.nl is ook nadere informatie te vinden over andere WODC-publicaties.

© 2006 WODC

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voorzover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorrecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorrecht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (art. 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

ISBN 90-5454-717-0

NUR 824

Voorwoord

‘Geweld’ is in maatschappelijk én wetenschappelijk opzicht een complex fenomeen. Geweld kan tegen personen, tegen zichzelf maar ook tegen dieren, voorwerpen en organisaties gericht zijn. Wie wie wat aandoet, is evenmin een eenvoudige kwestie. Bovendien kan geweld kortdurend of persistent zijn en kunnen de contexten waarbinnen geweld plaatsvindt verschillend zijn: de huiselijke kring, op school, op het werk, in de buurt, op het voetbalveld en op tal van andere plekken.

Geweld effectief aanpakken door adequate preventie- of interventie maatregelen te treffen; het klinkt eenvoudig, maar is het dat ook? Een antwoord vinden op de vraag hoe geweld terug te dringen of te voorkomen en hoe voldoende inzichten te krijgen in welke mechanismen aan interventies ten grondslag liggen, is niet eenvoudig. Naast beleidsprogramma’s die door de overheid worden ingezet, spelen nog tal van andere maatschappelijke factoren een rol bij het te bereiken effect.

De vraag naar de relatie tussen beleidsinspanningen en beleidseffecten vormt de kern van evaluatieonderzoek. Dergelijk onderzoek hoeft niet altijd nieuwe empirische gegevens te verzamelen. In toenemende mate is het mogelijk én wenselijk via syntheses van bestaande (evaluatie)onderzoeken kennis over de vraag naar de doeltreffendheid van interventies te vergaren. Daarbij moet het niet alleen over Nederlandse onderzoeken gaan maar juist ook over buitenlandse. De voorliggende studie betreft een dergelijke researchsynthese van empirische studies naar de effecten van maatregelen ter preventie van geweld in de (semi-)publieke sector. Het centrale uitgangspunt is een overzicht te bieden van effectieve en veelbelovende preventie maatregelen én inzicht in mechanismen te genereren die de drijfveer zijn van datgene wat beleid effectief maakt of kan maken. Daarnaast wordt een overzicht gegeven van specifieke omstandigheden en contexten waaronder deze mechanismen zijn getoetst en al dan niet werkzaam blijken te zijn.

In deze researchsynthese wordt aangesloten bij de werkwijze van de Campbell Collaboration, wat wil zeggen dat de onderzochte studies in eerste instantie op hun interne validiteit worden gewogen. Daarnaast is een beroep gedaan op de uitgangspunten van wat inmiddels als ‘realist evaluation’ wordt aangeduid, en waarbij vooral de externe validiteit onder de aandacht wordt gebracht. Op die manier hebben de onderzoekers slim en snel in kaart gebracht wat de huidige stand van het onderzoek naar effecten van interventies gericht op het tegengaan van het verschijnsel ‘geweld’ oplevert. Mede namens de onderzoekers wil ik een woord van dank richten aan de leden van de klankbordgroep voor hun bijdrage aan de totstandkoming van dit rapport.

Ongetwijfeld zullen de bevindingen een rol spelen bij het toespitsen van het beleid van Justitie en andere actoren gericht op geweld. Maar ik hoop ook dat de wijze waarop gsystematiseerd en gesynthetiseerd is,

6 *Geweld verslagen?*

voor collega-onderzoekers in binnen- en buitenland belangrijk is. Mede daarom zal op relatief korte termijn een Engelstalige versie van dit rapport verschijnen.

Prof. dr. Frans Leeuw
Directeur WODC

Inhoud

Samenvatting	9
1 Inleiding	17
1.1 Aanleiding voor dit onderzoek	17
1.2 Doelstelling en onderzoeksvragen	18
1.3 Afbakening en omschrijving van begrippen	19
1.3.1 Geweld	19
1.3.2 Geweld in dit onderzoek	21
1.3.3 Het publieke en het semi-publieke domein	22
1.3.4 Preventie	24
1.3.5 Preventie in dit onderzoek	25
2 Methoden van onderzoek	27
2.1 Methode van onderzoek	27
2.1.1 (Quasi-)experimentele designs en 'realist evaluation'	27
2.1.2 De uitvoering van dit onderzoek	31
2.2 Het proces van literatuurverzameling	33
2.2.1 Inclusie- en exclusiecriteria	33
2.2.2 Zoekstrategie	34
2.2.3 Selectie van de literatuur	35
2.3 Beschrijving van de geselecteerde literatuur	36
2.4 Beoordeling van de resultaten uit de geselecteerde literatuur	38
3 Beschrijving van mechanismen en contexten	41
3.1 Inleiding	41
3.2 Mechanismen en contexten bij persoonsgerichte preventiemaatregelen	42
3.2.1 Primaire preventie	43
3.2.2 Secundaire preventie	50
3.3 Mechanismen en contexten bij contextgerichte preventiemaatregelen	52
3.3.1 Primaire preventie	52
3.3.2 Secundaire preventie	56
3.4 Mechanismen en contexten bij persoons- en contextgerichte preventiemaatregelen	64
3.4.1 Primaire preventie	64
3.4.2 Secundaire preventie	67
3.5 Bevindingen	69
4 Effecten van preventie	71
4.1 Inleiding	71
4.2 Primaire persoonsgerichte preventie	71
4.3 Secundaire persoonsgerichte preventie	84
4.4 Primaire contextgerichte preventie	86
4.5 Secundaire contextgerichte preventie	90
4.6 Primaire en secundaire persoons- en contextgerichte preventie	100

5	Conclusie en discussie	109
5.1	Inleiding	109
5.2	Conclusies	109
5.2.1	Persoonsgerichte preventie	109
5.2.2	Contextgerichte preventie	114
5.2.3	Persoons- en contextgerichte preventie	116
5.3	Discussie en aanbevelingen	119
	Summary	123
	Literatuurlijst	131
Bijlage 1	Klankbordgroep	141
Bijlage 2	Screeninglijsten	142
Bijlage 3	Samenvatschema effectstudies	144
Bijlage 4	Samenvattingen van effectieve en mogelijk effectieve preventie maatregelen	148

Samenvatting

Inleiding en onderzoeksvragen

In dit rapport wordt verslag gedaan van een synthese van 48 studies naar de effecten van preventie van geweld in het publieke en semi-publieke domein. Dit onderzoek is aangekondigd in het 'Actieplan tegen geweld' (TK 2005-2006, 28 684, nr. 65) en komt voort uit de constatering in de beleidsverkenning 'Van afzijdigheid naar betrokkenheid: Preventieve strategieën tegen geweld' (Van Erpecum, 2005) dat weinig bekend is over de effecten van preventieprojecten. Een preventieve aanpak van geweld is nochtans van groot belang en kennis over de effecten van preventie-maatregelen voor geweld in binnen- en buitenland is daarom essentieel. Een research synthese is een goede methode om deze kennis te verkrijgen omdat deze methode, mits correct uitgevoerd, de meest volledige en betrouwbare informatie oplevert omtrent 'wat wel of niet werkt op een bepaald terrein'. Binnen het beleid bestaat tevens behoefte aan kennis over de aard van de mechanismen die aan effectieve preventiemaatregelen ten grondslag liggen en over de omstandigheden waaronder die mechanismen werken. Dergelijke kennis kan worden gebruikt om te overwegen om bewezen effectieve of veelbelovende maatregelen ter preventie van geweld in het publieke en het semi-publieke domein in Nederland over te nemen.

De volgende onderzoeksvragen zijn geformuleerd:

- 1 Welke maatregelen ter preventie van geweld in het publieke en het semi-publieke domein zijn bekend en op hun effecten onderzocht in Nederland en in het buitenland?
- 2 Welke mechanismen liggen ten grondslag aan effectieve maatregelen ter preventie van geweld in het publieke en het semi-publieke domein?
- 3 Onder welke omstandigheden worden de resultaten van effectieve maatregelen ter preventie van geweld in het publieke en het semi-publieke domein verwacht en bereikt?

Ten behoeve van het onderhavige project wordt geweld gedefinieerd als:

"Het welbewust gebruiken van fysieke kracht of macht, dan wel het dreigen daarmee, gericht tegen een ander persoon of een groep personen, hetgeen resulteert of waarschijnlijk zal resulteren in letsel, de dood of psychische schade."

Met de focus op het publieke en het semi-publieke domein wordt geweld tussen intimi, dat wil zeggen, tussen (ex-)partners, gezinsleden, familieleden en huisgenoten, buiten de definitie geplaatst. Relationeel geweld wordt, ongeacht de locatie waar dit plaatsvindt, beschouwd als huiselijk geweld (Lünnemann & Bruinsma, 2005). Onder publiek domein wordt de openbare ruimte verstaan die voor iedereen toegankelijk is.

Het semi-publieke domein bestaat uit gelegenheden die weliswaar voor het publiek toegankelijk zijn, maar bijvoorbeeld alleen op afspraak of met een toegangskaartje, en uit gelegenheden waar een eigenaar of toezicht-houder de mogelijkheid heeft iemand de toegang te ontzeggen.

In deze studie wordt een onderscheid gemaakt tussen *persoonsgerichte preventiemaatregelen*, die trachten de persoon van de potentiële dader rechtstreeks te beïnvloeden, en *contextgerichte preventiemaatregelen*, die via een ingreep of ingrepen in de delictsituatie trachten delicten te voorkomen. Daarnaast worden maatregelen onderscheiden die persoons- en contextgerichte maatregelen combineren en zich richten op het beïnvloeden van de potentiële dader en op het beïnvloeden van de delict-situatie, de *persoons- en contextgerichte preventiemaatregelen*. Binnen dit onderscheid wordt een nadere verdeling gemaakt in *primaire preventie* (het voorkomen van nieuwe gevallen in de gehele populatie) en *secundaire preventie* (gericht op personen/groepen/plekken waarbij een verhoogd risico aanwezig is).

Methode van onderzoek

Om de onderzoeksvragen van deze studie te beantwoorden is een research synthese uitgevoerd. In een research synthese worden relevante evaluatiestudies verzameld die kritisch worden geëvalueerd om tot een oordeel te komen over de vraag welke programma's werken. In de onderhavige research synthese is getracht de werkwijze die wordt voorgestaan door de Campbell Collaboration te combineren met het model van context-mechanisme-uitkomst van Pawson en Tilley (1997). In navolging van de werkwijze van de Campbell Collaboration worden de effectevaluaties die worden betrokken in deze research synthese in eerste instantie op hun interne validiteit beoordeeld. Deze beoordeling gebeurt aan de hand van de Maryland Scientific Methods Scale (SMS). Dit is een vijf-puntsschaal die toelaat om een uitspraak te doen over de methodologische kwaliteit met betrekking tot de interne validiteit van effectevaluaties (Farrington et al. 2002). Op de SMS is score 3 (quasi-experimenteel design) de minimale onderzoeksopzet die nodig is om verantwoorde conclusies te trekken over de effectiviteit van een maatregel.

Naast de aandacht voor de interne validiteit, wordt ook aandacht besteed aan de externe validiteit. Naarmate de bevindingen uit een evaluatie beter generaliseerbaar zijn naar andere situaties (gebieden, individuen, tijdstippen, etc.), is de externe validiteit hoger. Voor het betrekken van de externe validiteit in het onderzoek wordt een beroep gedaan op het model van context-mechanisme-uitkomst van Pawson en Tilley (1997). Deze benadering focust vooral op de theorie die ten grondslag ligt aan een (gedrags)interventie. Door voor elke interventie na te gaan welke

mechanismen, onder welke omstandigheden resulteren in uitkomsten bij welke doelgroep, kunnen programmatheorieën worden opgebouwd. Op basis van dergelijke theorieën zijn verwachtingen te formuleren met betrekking tot de generaliseerbaarheid van resultaten. Door het toetsen van dergelijke theorieën kan inzicht worden verkregen in de manier waarop een maatregel werkt. In de onderhavige research synthese is getracht op basis van de bestudeerde studies te komen tot een beschrijving van de aan geëvalueerde preventiemaatregelen ten grondslag liggende mechanismen en de contexten waarin deze al dan niet werkzaam zouden zijn.

De bij deze studie te betrekken publicaties zijn verzameld door middel van gerichte zoekopdrachten in een groot aantal databases, het raadplegen van websites van relevante organisaties en instituten, het bestuderen van de literatuurlijsten van relevante publicaties en het aanschrijven van leden van het European Crime Prevention Network (EUCPN) met het verzoek informatie over evaluatiestudies die in hun landen zijn uitgevoerd, te zenden naar de onderzoekers. De eerste selectie van studies is vervolgens met behulp van een aantal vooraf opgestelde inclusie- en exclusiecriteria uitgevoerd op basis van titels en abstracts. Deze zijn beoordeeld op de vraag 'betreft deze studie een evaluatie van een interventie ter preventie van geweld in het publieke of het semi-publieke domein?'. Elke studie werd door twee onderzoekers beoordeeld en in het geval beide onderzoekers tot een ander oordeel kwamen over de vraag of de studie geselecteerd diende te worden, is in onderling overleg tot een beslissing gekomen. Van de geselecteerde studies zijn de volledige publicaties opgevraagd. Deze teksten zijn door een van de onderzoekers gelezen en beoordeeld op hun relevantie voor het onderhavige onderzoek. De publicaties die op deze manier zijn geselecteerd, zijn samengevat waarbij van elke studie de kwaliteit van het onderzoeksdesign is beoordeeld op basis van de Maryland Scientific Methods Scale.

In totaal zijn 48 studies naar de effecten van preventie van geweld in het publieke en het semi-publieke domein opgenomen. Deze 48 publicaties hebben betrekking op 36 interventies. Het overgrote deel van de studies is in de Verenigde Staten uitgevoerd. Extra moeite is gedaan om Europese studies te vinden, maar deze bleken niet of nauwelijks beschikbaar. Veruit de meeste publicaties zijn verschenen in de periode tussen 1995 en 2005. De meeste publicaties (n=25) beschrijven de evaluatie van een preventiemaatregel die op school wordt ingezet. Tien publicaties betreffen maatregelen die in de buurt, op straat of op specifieke plekken in een stad worden ingezet en vier publicaties gaan over interventies voor banken of postkantoren. Interventies in uitgaansgelegenheden, bij evenementen, bedrijven en op school en in het gezin worden in slechts één of twee publicaties beschreven.

Op basis van de resultaten van de 48 bij dit onderzoek betrokken evaluatiestudies is de effectiviteit van de onderzochte preventiemaatregelen

beoordeeld. Het gaat hierbij steeds om effectiviteit met betrekking tot het verminderen of voorkomen van geweld. Van een aantal maatregelen is de effectiviteit in twee of meer studies onderzocht, maar een groot deel van de preventiemaatregelen die in de onderhavige review zijn opgenomen, is in slechts één studie geëvalueerd. In voorkomende gevallen is daarom ook geput uit de kennis die door derden reeds is verzameld over de effectiviteit van bepaalde maatregelen. Hierbij is met name veelvuldig gebruikgemaakt van het werk van Sherman en zijn collega's (2002), maar tevens van tal van andere meta-analyses en overzichtstudies. Op basis van de informatie uit de 48 in deze studie betrokken publicaties en uit meta-analyses en overzichtstudies van derden, zijn de bestudeerde preventiemaatregelen in vier categorieën ingedeeld: 1) effectief, 2) mogelijk effectief, 3) mogelijk niet effectief, en 4) niet effectief. Niet alle studies konden op basis van de gehanteerde criteria in een van de vier categorieën worden ingedeeld. Wanneer het design van een studie van onvoldoende kwaliteit is om uitspraken te doen over de effectiviteit van een maatregel en geen nadere informatie uit meta-analyses of overzichtstudies van derden beschikbaar was, is de maatregel niet ingedeeld. Daarnaast zijn evenmin uitspraken gedaan op basis van enkele studies waarvan de resultaten tegenstrijdig waren. Wanneer geen uitspraken kunnen worden gedaan over de effectiviteit van een maatregel, wil dit overigens niet zeggen dat de bestudeerde maatregel niet effectief *zou kunnen zijn*. Nader (kwalitatief goed) onderzoek zou dit uit moeten wijzen.

Resultaten

In de hoofdstukken 3 en 4 worden de mechanismen, contexten en resultaten van de in dit onderzoek betrokken studies beschreven. Op basis van deze beschrijvingen worden de volgende conclusies getrokken.

Persoonsgerichte preventiemaatregelen

Twee persoonsgerichte maatregelen, die op school worden aangeboden ter preventie van geweld, kunnen op basis van de beschikbare literatuur worden beschouwd als een effectieve vorm van persoonsgerichte preventie. Twee andere persoonsgerichte schoolpreventieprogramma's en een ambulante preventiemaatregel worden als mogelijk effectief beschouwd en drie schoolprogramma's zijn mogelijk niet effectief. Over de overige persoonsgerichte preventiemaatregelen kunnen geen uitspraken worden gedaan met betrekking tot de effectiviteit van de maatregelen.

De effectieve persoonsgerichte preventieprogramma's onderscheiden zich van de mogelijk niet effectieve programma's in hun intensiviteit. Het ene programma is een schoolbreed programma met doorlopende activiteiten en het andere bestaat uit 25 wekelijkse lessen, gevolgd door

twalf lessen aan het begin van het daaropvolgende schooljaar. Dat een dergelijke intensieve aanpak loont, bleek ook uit de meta-analyse van Wilson, Lipsey en Derzon (2003) naar de effecten van schoolprogramma's ter preventie van agressief gedrag. Zij concluderen dat programma's die goed geïmplementeerd worden, een intensieve vorm hanteren en gegeven worden door leerkrachten, vaker effectief zijn dan programma's waarvoor dit niet het geval is. Daarnaast kwamen Wilson, Lipsey en Derzon tot de conclusie dat persoonsgerichte preventieprogramma's betere resultaten boeken wanneer de doelgroep al een bepaalde mate van agressief gedrag vertoont voordat het programma begint. Bij deze groep zijn de meeste effecten te behalen. Dit blijkt tevens uit de evaluaties van de effectieve schoolprogramma's: kinderen en jongeren die voorafgaand aan de interventies meer agressief gedrag vertoonden, profiteerden het meest van de programma's.

Contextgerichte preventiemaatregelen

Drie contextgerichte preventiemaatregelen blijken effectief te zijn: het verbeteren van straatverlichting, politie-inzet gericht op 'hot spots' en gerichte surveillances. Een mogelijk effectieve maatregel ter preventie van geweld in cafés is het trainen van barpersoneel in het voorkomen van incidenten. Daarnaast is het mogelijk effectief om op maat gesneden situationele preventiemaatregelen ter voorkoming van overvallen op winkels en bedrijven in te zetten. Deze laatste maatregel lijkt in de achterliggende mechanismen en de manier waarop de maatregelen worden ingezet, overeenkomsten te vertonen met politie-inzet gericht op 'hot spots' en met gerichte surveillance: een nauwkeurige analyse van de situatie leidt tot het gericht inzetten van gelegenheidsbeperkende en afschrikkende maatregelen.

Een contextgerichte interventie die mogelijk niet effectief is, is het inzetten van een zelfhulpboek om slachtofferschap van seksueel geweld te voorkomen en wat zeker niet werkt in de preventie van geweld is camera-toezicht. Cameratoezicht blijkt vooral een preventieve werking te hebben op vermogensdelicten, maar bij het tegengaan van geweldscriminaliteit ligt de kracht van de camera vooral in de mogelijkheid een snelle reactie op incidenten te coördineren en daarmee te voorkomen dat incidenten verder uit de hand lopen.

Contextgerichte preventiemaatregelen waarover geen uitspraken te doen zijn met betrekking tot de effectiviteit in het verminderen of voorkomen van geweld, zijn het aanbrengen van kogelvrij glas in banken en postkantoren, het trainen van bankpersoneel en de preventie van geweld bij een grootschalig evenement. Andere maatregelen waarover geen uitspraken kunnen worden gedaan, zijn buurtsurveillances door bewoners, preventie in zeer gewelddadige buurten en de door Nederlandse gemeenten getekende convenanten om het uitgaansgeweld te beperken.

Persoons- en contextgerichte maatregelen

Training van jonge kinderen (al dan niet op school) in combinatie met oudertraining is effectief in het voorkomen van geweld tijdens de adolescentie. In de onderhavige studie zijn slechts twee programma's opgenomen die training van kinderen combineren met oudertraining. Er zijn er echter meerdere die op de lange termijn een gunstig effect blijken te hebben op de preventie van criminaliteit (Farrington & Welsh, 2003). Dergelijke interventies richten zich doorgaans op het verminderen van het aantal risicofactoren of het verminderen van de negatieve invloed die deze factoren hebben op de ontwikkeling van het kind. Omdat meerdere negatieve ontwikkelingsuitkomsten vaak dezelfde risicofactoren delen, zijn dergelijke programma's over het algemeen niet expliciet gericht op het voorkomen van geweld (het is een nevenuitkomst). Om deze reden zijn evaluatiestudies van dergelijke interventies vrijwel niet in het huidige onderzoek opgenomen. Het verdient daarom aanbeveling om in de literatuur met betrekking tot vroegtijdige interventies voor probleemgedrag bij zeer jonge kinderen na te gaan in hoeverre bewezen effectieve interventies tevens op de langere termijn een effect hebben op de preventie van geweld.

Een andere effectieve vorm van persoons- en contextgerichte preventie is het trainen van jongeren vóórdat zij aan verkering beginnen om zodoende te voorkomen dat jongeren dader of slachtoffer worden van 'dating' geweld (Safe Dates en Youth Relationship Program). Dergelijke programma's lijken niet te werken bij oudere adolescenten en jongvolwassenen.

Een mogelijk effectieve persoons- en contextgerichte aanpak ter preventie van geweld hanteert een aanpak waarbij gericht maatregelen worden ingezet om specifieke risicofactoren te verminderen. Een dergelijke vorm van secundaire preventie van geweld vereist een goede samenwerking tussen verschillende partijen om daadwerkelijk risicofactoren van divers karakter te beïnvloeden.

Over de effectiviteit met betrekking tot de preventie van geweld van twee Nederlandse persoons- en contextgerichte maatregelen – een schoolbrede campagne tegen geweld en het Marietje Kesselsproject – kunnen op basis van de beschikbare literatuur geen uitspraken worden gedaan. Dit geldt ook voor een psychodynamisch schoolprogramma ter preventie van geweld.

Conclusies

Het doel van deze studie was tweeledig. Op de eerste plaats diende de studie een overzicht te geven van effectieve of veelbelovende maatregelen ter preventie van geweld in het publieke en het semi-publieke domein in binnen- en buitenland. Op de tweede plaats moest het onderzoek inzichten bieden in de mechanismen die ten grondslag liggen aan effectieve of veelbelovende preventie maatregelen en in de omstandigheden

waaronder deze werkzaam blijken te zijn. Uit dit onderzoek blijkt echter dat veel preventiemaatregelen niet op hun effecten worden onderzocht. Daarnaast blijkt dat, wanneer een maatregel wel wordt geëvalueerd, de kwaliteit van het onderzoeksdesign van de studie vaak ontoereikend is om tot uitspraken te komen over de effectiviteit van de onderzochte preventiemaatregel. Dit zorgt dat het overzicht van effectieve en veelbelovende maatregelen ter preventie van geweld per definitie onvolledig is. Ook het tweede doel van deze studie, inzichten krijgen in mechanismen en contexten van effectieve of veelbelovende preventiemaatregelen, is slechts in beperkte mate gerealiseerd. Het is opmerkelijk dat slechts in een klein aantal effectstudies expliciete aandacht wordt besteed aan de onderliggende mechanismen die ervoor zouden moeten zorgen dat een preventiemaatregel de beoogde resultaten bereikt. De context waarin een maatregel is ingezet, wordt doorgaans evenmin uitgebreid beschreven en het gebrek aan evaluatiestudies werkt in de hand dat ook geëvalueerde maatregelen slechts in een zeer beperkt aantal contexten zijn getoetst. Ondanks het feit dat de doelstellingen van deze studie niet volledig gerealiseerd konden worden, is toch een aantal aanbevelingen met betrekking tot de preventie van geweld in het publieke en semi-publieke domein te doen.

1 Meer aandacht voor evaluatie van preventieprojecten

Meer aandacht zou moeten worden besteed aan de evaluatie van preventieprojecten. Veel projecten worden niet of niet goed geëvalueerd waardoor van veel maatregelen onbekend is of ze effectief zijn. Dit geldt niet alleen voor projecten in het buitenland, maar ook voor Nederlandse projecten. Om de evaluatie van maatregelen te waarborgen zou in de toekomst vanaf de start van een preventieproject voorzien moeten worden in evaluatieonderzoek. Ook bestaande projecten dienen onderzocht te worden op hun effecten.

2 Vroegtijdige interventies voor jonge kinderen

Vroegtijdige interventies voor jonge kinderen met gedragsproblemen en hun ouders blijken effectief te zijn in het voorkomen van geweld tijdens de adolescentie. Dergelijke programma's zijn weliswaar niet expliciet gericht op het voorkomen van geweld in het publieke of semi-publieke domein, maar aangezien het meeste geweld dat door jongeren wordt gepleegd buitenshuis plaatsvindt, is het aannemelijk dat dergelijke programma's hier wel degelijk een gunstige invloed op zullen hebben. Het inzetten van dergelijke programma's is dan ook aanbevelenswaardig. Daarnaast verdient het aanbeveling om na te gaan welke voorschoolse interventies, zoals High/Scope Perry Preschool, een gunstig effect hebben op het voorkomen van geweld en aangeboden zouden kunnen worden in Nederland.

3 Preventieprogramma's op scholen

Het inzetten van preventieprogramma's op scholen kan een gunstige bijdrage leveren aan het verminderen van geweld. De voorkeur verdienen

waarschijnlijk programma's die schoolbreed worden ingezet of zeer intensief zijn en niet slechts uit een beperkt aantal lessen bestaan. Het meeste effect valt daarbij te verwachten bij leerlingen die al een bepaalde mate van agressief gedrag vertonen. Indien dergelijke programma's in Nederland zouden worden overgenomen, dient echter aandacht te worden besteed aan de mogelijkheid dat effecten van schoolprogramma's zich in stedelijke contexten beperken tot het gedrag van leerlingen op school en zich niet uitstrekken tot het gedrag van kinderen en jongeren op straat en thuis.

4 Verbeteren van straatverlichting

Het verbeteren van de straatverlichting kan in stabiele buurten met een homogene bevolkingssamenstelling een bijdrage leveren aan het voorkomen van geweld op straat. Het verdient daarom aanbeveling het verbeteren van de straatverlichting in buurten die daarvoor geschikt lijken te zijn, in te zetten ter preventie van geweld op straat.

5 Gerichte inzet van secundaire preventiemaatregelen

Bij het inzetten van secundaire preventiemaatregelen in publieke en semi-publieke ruimten verdient het aanbeveling dit zeer gericht te doen. Hiertoe moet nauwkeurig worden nagegaan welke problemen of risicofactoren specifiek aanwezig zijn waarna interventies op maat kunnen worden ingezet. Politie-inzet gericht op 'hot spots' en de gerichte inzet van surveillances, bijvoorbeeld gericht op het handhaven van de Leerplichtwet, vormen een goede illustratie van een dergelijke gerichte aanpak en nagegaan zou moeten worden hoe hier meer gebruik van gemaakt zou kunnen worden.

6 Specifieke preventiemaatregelen

Specifieke preventiemaatregelen die veelbelovend lijken te zijn, zijn het programma Safer Bars ter preventie van geweld in cafés, de programma's PeaceBuilders en Responding in Peaceful and Positive Ways ter preventie van geweld op school en Safe Dates en het Youth Relationship Program ter preventie van 'dating' geweld. Overwogen dient te worden of deze maatregelen in Nederland ingezet zouden kunnen worden.

7 Implementatie en evaluatie van preventiemaatregelen

Wanneer specifieke maatregelen worden overgenomen voor inzet in Nederland, moet vanzelfsprekend veel aandacht besteed worden aan een zorgvuldige implementatie en het waarborgen van een hoge mate van programma-integriteit (wordt de maatregel uitgevoerd zoals de bedoeling is). Dit zijn noodzakelijke voorwaarden om elders behaalde effecten in een nieuwe context te kunnen repliceren. Daarnaast dient de invoering van een nieuwe maatregel vergezeld te gaan van een kwalitatief goede evaluatiestudie om na te gaan in hoeverre elders behaalde resultaten gerepliceerd kunnen worden.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding voor dit onderzoek

Het beleidsprogramma *'Naar een veiliger samenleving'* (hierna het Veiligheidsprogramma genoemd), dat in oktober 2002 van start is gegaan, beoogt in de periode tussen 2008 en 2010 een reductie van criminaliteit en overlast in de publieke ruimte met 20 tot 25% te bewerkstelligen in vergelijking met de situatie in 2002. Ook in het veiligheidsgevoel van de burger moet er in deze periode sprake zijn van een substantiële verbetering ten opzichte van 2002.

In de vierde voortgangsrapportage (TK 2004-2005, 28 684, nr. 36) constateren de minister van Justitie en de minister van Binnenlandse Zaken op basis van slachtofferenquêtes en geregistreerde politiecijfers dat het met de bestrijding van criminaliteit en overlast de goede kant op gaat. Vermogenscriminaliteit blijkt af te nemen en het veiligheidsgevoel van burgers neemt toe. Men constateert evenwel dat het aantal geweldsdelicten in geringe mate blijft stijgen en zich lijkt te stabiliseren op een ongewenst (hoog) niveau. In de tussentijdse evaluatie van het Veiligheidsprogramma geeft het kabinet aan hierin aanleiding te zien om de aanpak van geweldscriminaliteit te intensiveren (TK 2004-2005, 28 684, nr. 44, p. 18).

In het kader hiervan verscheen in het voorjaar van 2005 een beleidsverkenkende notitie over geweld tegen personen, *'Van afzijdigheid naar betrokkenheid: Preventieve strategieën tegen geweld'* (Van Erpecum, 2005). In deze nota wordt uitgebreid ingegaan op de aard, omvang, ontwikkeling, oorzaken en risicofactoren van geweld. Daarnaast worden maatregelen ter intensivering van de aanpak van geweld nader uitgewerkt en wordt aandacht besteed aan het nut van – en de kansen voor – preventie. In de beleidsverkenning wordt vastgesteld dat de recidive onder geweldplegers relatief hoog is en dat een preventieve aanpak daarom van groot belang is. Een belangrijk probleem dat wordt gesignaleerd, is evenwel dat de effecten van preventieprojecten vaak niet zijn onderzocht. In de beleidsverkenning *'Van afzijdigheid naar betrokkenheid'* wordt daarom voorgesteld een research synthese uit te voeren naar de effecten van preventiemaatregelen voor geweld in binnen- en buitenland.¹ Tevens bestaat er binnen het beleid behoefte aan kennis over de mechanismen die aan effectieve preventiemaatregelen ten grondslag liggen en over de omstandigheden waaronder die mechanismen werken. Op basis hiervan dient te kunnen worden nagegaan welke bewezen effectieve of veelbelovende maatregelen ter preventie van geweld in het publieke en het semi-publieke domein in Nederland – zo nodig na beproeving in de Nederlandse context – overgenomen kunnen worden. In het verlengde van de beleidsverkenning *'Van afzijdigheid naar betrokkenheid'*, werd aan

¹ De uitvoering van deze research synthese wordt tevens aangekondigd in het 'Actieplan tegen geweld' dat op 3 november 2005 naar de Tweede Kamer is gestuurd (TK 2005-2006, 28 684, nr. 65).

het WODC gevraagd een research synthese uit te voeren naar effectieve preventiemaatregelen in binnen- en buitenland ter vermindering en/of voorkoming van geweld in het publieke en het semi-publieke domein. Tevens is gevraagd inzichten te geven in de mechanismen die ten grondslag liggen van deze preventiemaatregelen en te rapporteren over de omstandigheden en contexten waarbinnen deze mechanismen blijken te werken. Het onderhavige rapport doet verslag van de resultaten van dit onderzoek.

In dit inleidende hoofdstuk wordt achtereenvolgens ingegaan op de probleem- en doelstelling van het onderzoek, de onderzoeksvragen en de afbakening en omschrijving van de begrippen geweld, publieke en semi-publieke domein en preventie. In hoofdstuk 2 van dit rapport wordt de methode van onderzoek beschreven evenals de in dit onderzoek betrokken literatuur. Hoofdstuk 3 gaat in op de mechanismen die ten grondslag liggen aan de bestudeerde preventiemaatregelen en op de contexten waarin deze maatregelen worden ingezet. In hoofdstuk 4 wordt per preventieprogramma besproken welke effecten bereikt werden binnen de contexten waarin de mechanismen getoetst zijn. Hoofdstuk 5 vormt de afsluiting van dit rapport en bevat een discussie van de resultaten.

1.2 Doelstelling en onderzoeksvragen

De doelstelling van het onderzoek is tweeledig:

- 1 Een overzicht krijgen van effectieve of veelbelovende maatregelen ter preventie van geweld in het publieke en het semi-publieke domein in binnen- en buitenland,
- 2 Inzichten krijgen in de mechanismen die ten grondslag liggen aan effectieve of veelbelovende preventiemaatregelen en in de omstandigheden waaronder deze werkzaam blijken te zijn.

Het inzicht in mechanismen en omstandigheden die van belang zijn bij effectieve preventie van geweld dient het ministerie van Justitie in staat te stellen na te gaan welke bewezen effectieve of veelbelovende maatregelen ter preventie van geweld in Nederland ingevoerd zouden kunnen worden.

Deze twee doelstellingen geven aanleiding tot drie onderzoeksvragen:

- 1 Welke maatregelen ter preventie van geweld in het publieke en het semi-publieke domein zijn bekend en op hun effecten onderzocht in Nederland en in het buitenland?
- 2 Welke mechanismen liggen ten grondslag aan effectieve maatregelen ter preventie van geweld in het publieke en het semi-publieke domein?

- 3 Onder welke omstandigheden worden de resultaten van effectieve maatregelen ter preventie van geweld in het publieke en het semi-publieke domein verwacht en bereikt?

De eerste onderzoeksvraag wordt beantwoord aan de hand van een research synthese van studies naar de effecten van preventie van geweld. De werkwijze die in deze synthese is gevolgd, wordt in het volgende hoofdstuk beschreven.

De tweede onderzoeksvraag is belangrijk omdat het niet alleen van belang is om te weten óf een interventie werkt, maar vooral ook om te weten hóe en waaróm een interventie werkt. Welke mechanismen zorgen ervoor dat de interventie de gewenste uitkomsten bereikt (Pawson & Tilley, 1997)? Welke theorie ligt ten grondslag aan een interventie? Kennis over de werking van preventiemaatregelen vergroot de mate waarin resultaten toegeschreven kunnen worden aan de interventies.

De derde onderzoeksvraag is relevant omdat niet alleen de inzichten in onderliggende mechanismen waardoor een interventie tot de gewenste resultaten leidt van belang zijn, maar ook de context waarin die mechanismen hun werk doen (Pawson & Tilley, 1997). Hetzelfde mechanisme zou in verschillende contexten wel eens andere (of geen) effecten kunnen sorteren. Dat wil niet zeggen dat het mechanisme niet deugt, maar wel dat er bij het gebruik van een interventie die volgens dat specifieke mechanisme werkt, nagegaan moet worden of de context wel van dien aard is dat het mechanisme zijn werk kan doen. De context is daarmee zonder meer van belang, maar in deze studie komt daar nog bij dat het ministerie van Justitie op basis van de resultaten van de onderhavige studie na wil gaan welke interventies in Nederland kunnen worden geïmplementeerd ter preventie van geweld. Inzicht in de omstandigheden waaronder interventies effectief zijn, is daarom essentieel. Het is immers niet gezegd dat een interventie die in het buitenland goede resultaten oplevert, dat in de Nederlandse context ook zal doen.

1.3 Afbakening en omschrijving van begrippen

1.3.1 Geweld

Bij het definiëren van een begrip als ‘geweld’ moet rekening worden gehouden met een aantal aspecten. Zoals Wilterdink (1991) opmerkt, is geweld een begrip dat een normatieve en emotionele lading heeft en waarvan de grenzen tussen wat er wel en wat er niet onder wordt verstaan, niet vastliggen. Welk gedrag of welke gedragingen als geweld worden beschouwd, is over de loop van de tijd aan verandering onderhevig, maar is ook afhankelijk van de specifieke culturele en situationele context waarin het gedrag zich voordoet. Uit onderzoek van Egelkamp (2002)

blijkt dat in processen-verbaal en tenlasteleggingen in 1996, in vergelijking met 1986, significant meer lichte gevallen als geweldsmisdrijf werden gekwalificeerd. Onder lichte gevallen worden handelingen verstaan waarbij het slachtoffer slechts licht of (bijna) geen letsel heeft opgelopen. Naast het feit dat in 1996 vergelijkbare handelingen met vergelijkbare gevolgen voor het slachtoffer zwaarder gekwalificeerd werden dan in 1986, werden vergelijkbare handelingen in 1996 tevens zwaarder bestraft dan in 1986. De relatieve toename van het aantal lichte gevallen dat als geweldsmisdrijf wordt gekwalificeerd, is volgens Egelkamp alleen te verklaren vanuit een toegenomen bereidheid van slachtoffers en de politie om ook van lichte gevallen aangifte te doen en proces-verbaal op te maken. Gevallen waarbij het slachtoffer niet of nauwelijks letsel heeft opgelopen, werden in 1996 ernstig genoeg gevonden om te worden aangegeven en geregistreerd. De opvattingen van mensen over de vraag wat geweld is, zijn in de door Egelkamp bestudeerde tien jaar veranderd. Naast dergelijke veranderingen in de opvattingen van mensen spelen ook de culturele en situationele context een rol bij het definiëren van het begrip geweld. Een klap die uitgedeeld wordt tijdens een bokswedstrijd, zal door de meeste mensen niet als geweld worden beschouwd en een tackle op het voetbalveld zal in de meeste gevallen evenmin als geweld worden omschreven. Een voorbeeld van culturele verschillen kan afgeleid worden uit verschillen in het strafbaar stellen van geweld tussen partners in verschillende (Europese) landen. Spaanse mannen konden hun echtgenotes tot voor kort straffeloos slaan en verkrachting binnen het huwelijk bestond niet in het Italiaanse strafrechtsdenken. Afgezien van historische, culturele en situationele invloeden, zijn er diverse vormen van geweld. De term geweld wordt bijvoorbeeld gehanteerd als burgers lichamelijk of geestelijk geweld gebruiken tegen andere burgers, maar ook als burgers geweld gebruiken tegen de staat, als de staat geweld gebruikt tegen burgers of als staten geweld gebruiken tegen andere staten (Hoogerwerf, 1996). Het CBS verstaat onder geweldsmisdrijven, misdrijven die zich kenmerken "door het opzettelijk gebruik van geweld waarmee inbreuk wordt gemaakt op de fysieke integriteit van de medemens" (CBS, 1990). Vanaf 1978 rekent het CBS ook diefstal met geweld en afpersing tot de geweldscriminaliteit; voor die tijd werden deze misdrijven tot de vermogenscriminaliteit gerekend (Wittebrood, 1998). Wilterdink (1991) stelt dat geweld verwijst naar handelingen waarmee mensen andere mensen opzettelijk iets aandoen en/of schade berokkenen. Meestal wordt volgens hem met de term bedoeld op de fysieke beschadiging van andere personen, van hun lichaam of – eventueel ook – hun bezittingen. Ook Hoogerwerf (1996) omschrijft geweld als de opzettelijke vernietiging of beschadiging van een persoon of een goed tegen de wil van de betrokkene. Hieronder verstaat hij niet alleen het lichamelijk of geestelijk pijnigen, verwonden of doden van een ander, maar ook het op een andere wijze inbreuk maken op de lichamelijke integriteit van een mens. Geweld dat tegen mensen is gericht, kan zowel op

de geest als op het lichaam worden uitgeoefend. Er is dus niet alleen lichamelijk geweld, maar ook psychisch, geestelijk en verbaal geweld. Enkele vormen hiervan zijn bedreiging, vernedering, smaad, laster, belediging, uitsluiting uit een groep, eenzame opsluiting en het bewust toepassen van een onjuiste argumentatie. Fysiek geweld dat tegen mensen is gericht, kan de vorm aannemen van opzettelijk pijnigen, verwonden of doden. Maar het kan ook bestaan uit andere inbreuken op de lichamelijke integriteit, zoals een klap, uithongering, lichamelijke verwaarlozing, ongewenste intimiteiten, aanranding, verkrachting en afgedwongen prostitutie.

Ten behoeve van het onderhavige project wordt de definitie gehanteerd die in de beleidsverkenning 'Van afzijdigheid naar betrokkenheid' is opgesteld (Van Erpecum, 2005, p. 21). Dit is een enigszins aangepaste versie van de definitie die door de World Health Organization² (Krug et al., 2002) wordt gehanteerd. Geweld wordt beschouwd als:

“Het welbewust gebruiken van fysieke kracht of macht, dan wel het dreigen daarmee, gericht tegen een ander persoon of een groep personen, hetgeen resulteert of waarschijnlijk zal resulteren in letsel, de dood of psychische schade.”

De opzettelijkheid van geweld die in de definities van het CBS, Wilterdink en Hoogerwerf is opgenomen, komt dus ook terug in deze definitie. Hieraan kan nog worden toegevoegd dat er alleen sprake is van geweld wanneer dat tegen de wil van het slachtoffer gebeurt (Hoogerwerf, 1996). Geweld tegen goederen, zaken of dieren wordt in deze definitie buiten beschouwing gelaten.

1.3.2 Geweld in dit onderzoek

Terwijl de voorafgaande definitie betrekking heeft op alle vormen van lichamelijk geweld (waaronder ook seksueel geweld) en het dreigen met dergelijk geweld, beperkt dit onderzoek zich tot geweld tussen burgers onderling. Het aspect geweld van burgers tegen de staat, geweld van de staat tegen burgers of geweld tussen staten onderling, wordt in dit onderzoek buiten beschouwing gelaten, evenals strategisch geweld, zoals terrorisme en overheids geweld.

² De definitie van de World Health Organization omvat tevens geweld dat mensen zichzelf aandoen. Zelfmoord is daarmee ook een onderdeel van deze definitie. Omdat dergelijk geweld wordt beschouwd als een volksgezondheidsprobleem en niet wordt gerekend tot het beleidsterrein van het ministerie van Justitie, is de definitie van de WHO in de beleidsverkenning aangepast en wordt deze aanpassing in de onderhavige studie overgenomen. Daarnaast beschouwt de WHO ook als geweld het welbewust gebruiken van fysieke kracht of macht met onderontwikkeling of achterstelling tot gevolg. Deze uitkomsten horen evenmin tot het beleidsterrein van Justitie en zijn daarom niet overgenomen in de gehanteerde definitie.

Er wordt in dit onderzoek geen onderscheid gemaakt naar het doel waarvoor geweld wordt ingezet; ook instrumenteel geweld, bijvoorbeeld in het geval van overvallen, valt onder deze definitie. De definitie beperkt zich echter tot geweld gericht tegen personen, waarmee het beschadigen of vernietigen van andermans goederen niet tot het onderwerp van deze studie behoort.

Waar in de onderhavige studie is gekeken naar agressie, betreft het steeds normoverschrijdende agressie. Agressie en geweld zijn concepten die elkaar overlappen, maar terwijl agressie zowel normoverschrijdend kan zijn als sociaal geaccepteerd – een sport als boksen vormt van dit laatste een voorbeeld – verwijst het begrip gewelddadig altijd naar normoverschrijdende agressie (De Vente & Michon, 1998; p. 161).

Ondanks het feit dat pesten betrekking heeft op normoverschrijdend gedrag, wordt in deze studie niet expliciet gekeken naar pesten en maatregelen om pestgedrag te voorkomen. Olweus (1993, p. 318) definieert pesten (bullying) als volgt: “A person is being bullied or victimized when he or she is exposed, repeatedly and over time, to negative actions on the part of one or more other persons.” ‘Negative actions’ werkt hij verder uit: “It is a negative action when someone intentionally inflicts, or attempts to inflict, injury or discomfort upon another – basically what is implied in the definition of aggressive behavior (Olweus, 1973, p. 318). Negative actions can be carried out by physical contact, by words, or in other ways, such as making faces or ‘dirty’ gestures or refusing to comply with another person’s wishes.” Volgens Olweus is er geen sprake van pesten wanneer twee personen die ongeveer even sterk zijn (fysiek of psychologisch), vechten of ruzie hebben. Om te spreken van pesten moet er sprake zijn van een ongelijkheid in sterkte (an asymmetric power relationship). Degene die blootstaat aan pestgedrag van anderen heeft moeite om zichzelf te verdedigen en staat in zekere zin hulpeloos tegenover degene die pest. Ook sociale uitsluiting of het negeren van anderen wordt door Olweus gezien als pesten. Pesten heeft niet eenduidig betrekking op het gebruik van of het dreigen met fysiek geweld en is daarmee een te breed concept om bij het onderhavige onderzoek te betrekken. Dus, tenzij studies expliciet geweld als uitkomstmaat hanteren, zijn studies naar de preventie van pesten buiten beschouwing gelaten.

1.3.3 Het publieke en het semi-publieke domein

Het publieke domein is openbaar, voor iedereen toegankelijk. Het semi-publieke domein bestaat uit gelegenheden die weliswaar voor het publiek toegankelijk zijn, maar bijvoorbeeld alleen op afspraak of met een toegangskaartje, en uit gelegenheden waar een eigenaar of toezichthouder de mogelijkheid heeft iemand de toegang te ontzeggen. De Raad

Tabel 1 Afbakening van het concept geweld in het (semi-)publieke domein

Vormen van geweld	Betrokken in de studie		Niet betrokken in de studie
	Publiek	Semi-publiek	
Geweld tussen burgers	X	X	
Geweld tegen goederen			X
Geweld tegen de staat			X
Geweld van de staat			X
Overheidsgeweld			X
Terrorisme			X
Normoverschrijdende agressie	X	X	
Pesten			X
Pesten met geweld als uitkomstmaat	X	X	
Geweld tussen intimi			X
Geweld tussen collega's	X	X	
Geweld door cliënten / klanten	X	X	

voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO) spreekt in haar advies over geweld in relatie tot waarden en normen (1998) in dit kader van geweld binnen maatschappelijke organisaties. Hiermee bedoelt men instellingen als scholen, bedrijven, inrichtingen en ziekenhuizen. Deze instellingen zijn beperkt of niet toegankelijk voor het publiek en het domein van deze instellingen wordt gereguleerd door een bestuur of een directie. Toezicht wordt gehouden onder verantwoordelijkheid van dat bestuur of die directie en de overheid kan slechts langs indirecte weg invloed uitoefenen op de regels die gelden binnen de organisaties. De RMO stelt dat intieme relaties weliswaar niet zijn uitgesloten, maar dat mensen binnen deze instellingen voornamelijk functionele relaties aangaan.

Met de focus op het publieke en het semi-publieke domein wordt geweld tussen intimi, dat wil zeggen, tussen (ex-)partners, gezinsleden, familieleden en huisgenoten, buiten de definitie geplaatst. Relatieve geweld wordt, ongeacht de locatie waar dit plaatsvindt, beschouwd als huiselijk geweld (Lünnemann & Bruinsma, 2005).

Contexten die veel in het kader van geweld in het publieke en semi-publieke domein worden genoemd, zijn woonwijken, de werkplek, scholen, verkeer, uitgaansgelegenheden en -gebieden, winkels en winkelcentra, openbaar vervoer en sportgelegenheden (RMO, 1998; Sherman et al., 2002; Terlouw, De Haan & Beke, 1999; Van Erpecum, 2005). Met betrekking tot geweld op de werkplek kan nader onderscheid worden gemaakt in geweld tussen collega's en geweld gepleegd door cliënten, klanten en patiënten tegen beroepsbeoefenaars. Beide vormen van geweld worden tot het onderwerp van deze studie gerekend. Tabel 1 geeft een overzicht van de reikwijdte van dit onderzoek.

1.3.4 *Preventie*

Preventiemaatregelen zijn op verschillende manieren te typeren. Een belangrijk onderscheid dat doorgaans wordt gemaakt, is het onderscheid in primaire, secundaire en tertiaire preventie. Primaire preventie is, ongeacht het doel van preventie, gericht op het voorkomen van nieuwe gevallen in de algemene populatie. Preventiemaatregelen dienen in dat geval, nog voordat er sprake is van een probleem, potentieel negatieve omstandigheden tegen te gaan. Men kan hierbij denken aan het voorkomen van geweld onder scholieren, maar ook aan bijvoorbeeld het voorkomen van rijden onder invloed. Algemene publiekscampagnes zoals 'Wie is de Bob' zijn een voorbeeld van primaire preventie ter voorkoming van rijden onder invloed. Secundaire preventie is gericht op groepen of contexten waarbij een verhoogd risico aanwezig is. Secundaire preventiemaatregelen zijn er dan ook op gericht deze risico's weg te nemen of de invloed ervan tegen te gaan. Om bij het hiervoor gegeven voorbeeld van rijden onder invloed te blijven, zou men bij secundaire preventie kunnen denken aan teams van voorlichters die in discotheken het gesprek aangaan met jongeren over hun (risicovolle) gedrag. Tertiaire preventie is gericht op groepen of contexten waar het te voorkomen probleem zich al heeft voorgedaan. Met betrekking tot de preventie van rijden onder invloed is een voorbeeld van tertiaire preventie de specifieke taakstraffen die aan dronken bestuurders worden opgelegd ter voorkoming van recidive.

Afhankelijk van de manier waarop preventiemaatregelen hun invloed trachten uit te oefenen, is een nadere onderverdeling in typen maatregelen te maken. Van Dijk en De Waard (1991) onderscheiden ten behoeve van hun typologie dadergerichte, situatiegerichte en slachtoffergerichte preventie. Dit onderscheid baseren zij op de 'routine activity'-theorie van Cohen en Felson (1979, aangehaald in Van Dijk en De Waard). Volgens deze theorie vereisen de meeste delicten het samengaan (in plaats en tijd) van drie elementen: een gemotiveerde dader, een potentieel slachtoffer en een onvoldoende bewaakte of beveiligde omgeving. Met hun typologie geven Van Dijk en De Waard aan dat preventiemaatregelen gericht kunnen zijn op een of meer van deze elementen. Polder en Van Vlaardingen (1992) komen tot een soortgelijke indeling, maar onderscheiden twee algemene manieren waarop een preventiemaatregel zijn invloed uit kan oefenen. Zij noemen dit de oriëntatie van de maatregel. *Persoonsgerichte* preventie definiëren zij als preventie die tracht de persoon van de potentiële dader rechtstreeks te beïnvloeden. Dergelijke maatregelen kunnen gericht zijn op individuen, maar kunnen tevens groepsgewijs worden aangeboden. Een preventiemaatregel kan daarnaast ook via een ingreep of ingrepen in de delictsituatie trachten delicten te voorkomen. De oriëntatie van een dergelijke maatregel noemen Polder en Van Vlaardingen *situatiegericht*. Polder en Van Vlaardingen zijn van mening dat een preventiemaatregel die zich richt op potentiële slachtoffers, *niet* persoonsgericht is. Immers,

een dergelijke maatregel beoogt niet de potentiële dader rechtstreeks te beïnvloeden. Een dergelijke maatregel wordt door hen situatiegericht genoemd omdat hij, door het beïnvloeden van het 'object' van criminaliteit, de potentiële delictsituatie verandert. Situatiegerichte preventie kan bijvoorbeeld worden nagestreefd door *target hardening*. Mogelijke doelwitten van geweld worden beschermd door middel van bijvoorbeeld technopreventieve maatregelen, beveiliging van gebouwen (defensible space), bewaakte woningprojecten en architectonische beveiliging. Overvallen of geweld in woonwijken en uitgaansgebieden, worden getracht te voorkomen met o.a. behulp van alarmsystemen en elektronische surveillance. Naast deze fysieke maatregelen, zijn er ook diverse vormen van formele controles ontwikkeld om geweld en criminaliteit tegen te gaan (Tilley, 2005). Situatiegerichte maatregelen kunnen tevens worden genomen op bestuurlijk gebied (bestuurlijke preventie) om misdaad onmogelijk te maken. Bestuurlijke preventieve maatregelen kunnen bijvoorbeeld betrekking hebben op kwetsbare delen van de stad, waarbij preventieve fouillering wordt mogelijk gemaakt, of een messenverbod wordt ingesteld. Via tal van maatregelen in de sfeer van wat wel gewapend bestuursrecht wordt genoemd, wordt getracht de mogelijkheid voor criminaliteit te verkleinen.

Binnen de situatiegerichte preventiebenadering, waarbij de gelegenheden voor het plegen van een misdrijf wordt getracht te beperken door de baten van een misdrijf te reduceren en de kosten ervan te vergroten, kan een nader onderscheid worden gemaakt in objectmaatregelen (het beveiligen van specifieke doelwitten, zoals auto's, winkels, woonhuizen, et cetera, door bijvoorbeeld alarmsystemen en hang- en sluitwerk tegen inbraken) en gebiedsmaatregelen, waarbij het beoogde effect zich uitstrekt tot een groter ruimtelijk gebied (het beveiligen van een straat of wijk door bijvoorbeeld cameratoezicht) (Bruinsma & Bernasco, 2004). Het voordeel van dergelijke preventiemaatregelen is dat de effecten van deze maatregelen vrij goed te meten zijn.³

1.3.5 Preventie in dit onderzoek

De vorige paragraaf toont aan dat preventiemaatregelen op verschillende manier te definiëren zijn. In deze studie is ervoor gekozen een indeling te hanteren die kenmerken uit de benaderingen van Polder en Van Vlaardingen (1992) en van Van Dijk en De Waard (1991) combineert. In navolging van Polder en Van Vlaardingen wordt slachtoffergerichte

3 Volledigheidshalve dient te worden opgemerkt dat situationele preventiemaatregelen onderhevig zijn aan het fenomeen 'verplaatsingseffect'. Het beveiligen van een bepaald doelwit of het nemen of aanscherpen van gebiedsmaatregelen kan ertoe leiden dat daders zullen uitwijken naar plaatsen waar minder of geen situationele maatregelen worden genomen. Het omgekeerde van verplaatsing (*diffusion benefit*) is eveneens bewezen. Wanneer misdaad op een bepaalde plaats wordt onderdrukt, kan dit leiden tot een vermindering van de criminaliteit in de directe omgeving.

Tabel 2 Indeling van preventiemaatregelen

Oriëntatie	Type preventie	
	Primaire preventie	Secundaire preventie
Persoonsgericht	1	4
Contextgericht	2	5
Persoons- en contextgericht	3	6

preventie in deze studie beschouwd als onderdeel van situatiegerichte preventie. Om verwarring te voorkomen zullen dergelijke preventiemaatregelen in het vervolg aangeduid worden met de term 'contextgerichte' preventie. Op deze manier is duidelijk dat preventiemaatregelen gericht kunnen zijn op het slachtoffer, als onderdeel van de context waarbinnen een delict plaatsvindt. Van Dijk en De Waard (1991) worden gevolgd in hun combinatie van de oriëntatie van maatregelen met het onderscheid in primaire, secundaire en tertiaire preventie. De onderhavige studie is evenwel niet gericht op tertiaire preventie. Op een bepaald punt in het onderscheid tussen primaire, secundaire en tertiaire preventie bevindt zich – met name met betrekking tot persoonsgerichte preventie – een overgang van preventie naar behandeling. De onderzoeksvragen in deze studie hebben betrekking op de preventie van geweld. De vraag wat effectief is in de behandeling van daders van geweld, is een andere. Omdat het onderscheid tussen preventie en behandeling niet altijd even scherp te maken is, is ervoor gekozen om secundaire preventie wel in deze studie te betrekken. Programma's ter voorkoming van recidive, die dus bedoeld zijn voor daders, zijn daarom niet in deze studie betrokken, maar maatregelen voor risicogroepen zijn wel in de studie opgenomen.

In deze studie wordt, op grond van de oriëntatie van de maatregel, een onderscheid gemaakt tussen *persoonsgerichte preventiemaatregelen* en *contextgerichte preventiemaatregelen*. Binnen dit onderscheid wordt een nadere verdeling gemaakt in *primaire preventie* (het voorkomen van nieuwe gevallen in de gehele populatie) en *secundaire preventie* (gericht op personen/groepen/plekken waarbij een verhoogd risico aanwezig is). Specifieke preventiemaatregelen die betrekking hebben op bijvoorbeeld stedelijke voorzieningen, bewonersparticipatie, objectmaatregelen, technopreventie, gebiedsmaatregelen en gebiedsgebonden politiezorg, worden onder een van de preventiedomeinen ondergebracht. Tabel 2 laat de indeling van mogelijke preventiemaatregelen zien die deze benadering oplevert.

2 Methoden van onderzoek

2.1 Methode van onderzoek

2.1.1 *(Quasi-)experimentele designs en 'realist evaluation'*

Er bestaan verschillende manieren om de uitvoering van een synthese studie aan te pakken. Voor een uitgebreidere bespreking van deze verschillende werkwijzen wordt verwezen naar Pawson (2002). In deze research synthese wordt de werkwijze die wordt voorgestaan door de Campbell Collaboration gecombineerd met het CMO-model van Pawson en Tilley (1997). Beide benaderingen worden hierna besproken. De Campbell Collaboration stelt zich ten doel om informatie over de effecten van interventies op het sociale, gedragsmatige en onderwijsterrein voor zo veel mogelijk belanghebbenden beschikbaar te maken. Daarnaast stelt de Campbell Collaboration zich ten doel om systematische reviews (of: research syntheses) uit te voeren van studies naar de effecten van (gedrags)interventies.⁴ De Campbell Collaboration benadrukt daarbij het belang van effectevaluaties waarin gebruik is gemaakt van een (quasi-) experimenteel onderzoeksdesign. Een dergelijk design is belangrijk om in een evaluatieonderzoek geobserveerde verschillen in een uitkomstmaat toe te kunnen schrijven aan de interventie. Het gaat er tevens om onderliggende mechanismen die al dan niet geleid hebben tot bepaalde effecten, inzichtelijk te maken. Ook is zo'n design belangrijk om inzichten te krijgen in gewenste of ongewenste neveneffecten.

De experimentele methode is erop gericht de mate van het effect van een bepaalde maatregel vast te stellen door een experimentele groep te selecteren die wordt onderworpen aan een maatregel of gedragsinterventie en te vergelijken met een controlegroep die de maatregel of de interventie niet krijgt. Het verschil tussen beide groepen is dan het effect van de interventie. Deze opzet wordt veel gebruikt in medisch onderzoek naar geneesmiddelen of behandelingen. Behoudens statistische marges zou deze methode dan een ondubbelzinnige vaststelling van het effect van de maatregel geven. In de praktijk van het beleidsonderzoek is het toepassen van deze standaard slechts zelden mogelijk omdat zich verschillende problemen kunnen voordoen. Meestal kan er geen expliciete controlegroep worden samengesteld waarop de maatregel niet van toepassing is, de kwaliteit van de data kan gebrekkig of niet beschikbaar zijn, over de uitvalrespondenten uit de steekproef of tijdens de interventie zijn er vaak onvoldoende gegevens bekend, et cetera. Vaak zijn condities niet volkomen gelijk, of bestaat er onduidelijkheid op basis waarvan gelijkheid moet worden bepaald. Meestal beperkt de vergelijking zich tot die aspecten die het object vormen van de analyse. Omdat, binnen een bredere theoretische context, onduidelijk is waarop de vergelijking dient

⁴ Voor meer informatie over de uitgangspunten en principes van de Campbell Collaboration wordt verwezen naar de website van de Campbell Collaboration (www.campbellcollaboration.org).

te worden gebaseerd, wordt de onduidelijkheid vaak opgevangen met een impliciete (!) assumptie van gelijkheid. Vaak zijn er wel mogelijkheden om een controlegroep te construeren. Mensen waarop de maatregel (net) niet van toepassing is of die niet aan de maatregel meedoen, terwijl ze verder erg lijken op de groep die er wel aan onderworpen is. Ook kunnen gegevens omtrent de controlegroep geschat worden uit historische trends. Dergelijke constructies om de zuivere vorm van de experimentele methode na te bootsen worden quasi-experimentele modellen genoemd. Al deze zaken kunnen de interne validiteit van het experiment aantasten. Er dient dus veel aandacht uit te gaan naar het waarborgen van die validiteit.

De Campbell Collaboration legt sterk de nadruk op de interne validiteit als kwaliteitsmeter van effectevaluaties, maar daarnaast is de beschrijvende validiteit zeer belangrijk, wat wil zeggen dat er een zeer duidelijke en volledige beschrijving dient te worden gegeven van onder meer het gebruikte onderzoeksdesign, de steekproefgrootte, de metingen van de afhankelijke en onafhankelijke variabelen, de onderzoeksperiode en de effectgrootte, alsmede een beschrijving van de maatregel en de uitvoering daarvan. Hoe uitgebreider en preciezer de verslaglegging, hoe beter de kwaliteit van de evaluatie kan worden beoordeeld. Verder is de statistische validiteit relevant, waarbij de voornaamste vraag is of de maatregel en het beoogde effect daadwerkelijk gerelateerd zijn, of dat de samenhang berust op toeval. De effectgrootte en de bijbehorende betrouwbaarheidsintervallen moeten daarom kunnen worden berekend. Significantietoetsen zijn belangrijk, maar omdat significante effecten zowel kunnen wijzen op kleine effecten in een grote steekproef als op grote effecten in een kleine steekproef, is dit belang geringer. Te kleine steekproeven en veel heterogeniteit in de onderzoeksgroep maken het moeilijker om effecten van maatregelen aan te tonen. De begripsvaliditeit is een ander belangrijk aspect. Idealiter dient de meting van de begrippen een adequate afspiegeling te zijn van de theoretische begrippen die ten grondslag liggen aan de maatregel. Het gaat hier vooral om de betrouwbaarheid en de validiteit van de gegevens. Maar ook het probleem dat de maatregel niet alleen de experimentele groep bereikt, maar eveneens de controlegroep, beïnvloedt bijvoorbeeld de begripsvaliditeit (Wittebrood & Van Beem, 2004).

Een belangrijke bijdrage op het terrein van research syntheses is het 'Sherman-rapport' uit 1997: *'Preventing crime: what works, what doesn't, what's promising'* (Sherman et al., 1997). In 2002 is een geüpdatete versie van dit rapport verschenen met als titel: *'Evidence-based crime prevention'* (Sherman et al., 2002). Dit boek geeft een overzicht van 675 wetenschappelijke evaluaties van maatregelen uit verschillende landen die als doel hebben criminaliteit te voorkomen. Zoals gebruikelijk in een research synthese, hebben Sherman et al. relevante evaluatiestudies verzameld en deze vervolgens kritisch geëvalueerd om tot een oordeel te komen over de

vraag welke programma's werken. In de onderhavige studie sluiten we aan bij de werkwijze van Sherman et al. (2002) en de Campbell Collaboration. Dit betekent dat effectevaluaties die worden betrokken in deze research synthese in eerste instantie op hun interne validiteit worden beoordeeld. Deze beoordeling gebeurt aan de hand van de Maryland Scientific Methods Scale (SMS).⁵ Dit is een vijfpuntsschaal die toelaat om een uitspraak te doen over de methodologische kwaliteit met betrekking tot de interne validiteit van effectevaluaties (Farrington et al. 2002). Op de SMS is score 3 (quasi-experimenteel design) de minimale onderzoeksopzet die nodig is om verantwoorde conclusies te trekken over de effectiviteit van een maatregel. Evaluaties met score 1 of 2 bieden volgens Farrington et al. onvoldoende mogelijkheden om een causaal verband vast te stellen tussen de invoering van een maatregel en het verminderen of voorkómen van geweld. Dit is omdat er bij studies op het niveau 1 en 2, te veel factoren aan toeval kunnen worden toegeschreven. Gebaseerd op de SMS, worden de volgende vijf scores gehanteerd.

- *Score 1:* De samenhang tussen een beleidsmaatregel en geweld in het (semi-)publieke domein op een bepaald tijdstip, gemeten nadat de maatregel is ingevoerd;
- *Score 2:* Geweld in het (semi-)publieke domein voor en na de invoering van een beleidsmaatregel gemeten, zonder (vergelijkbare) controlegroep. Op het tweede niveau gebeurt geen statistische controle voor de selectiebasis, maar is er wel een zekere vorm van vergelijking (bijvoorbeeld een voor- en nameting in een interventiegroep zonder vergelijkingsgroep of interventiegroep vergeleken met een niet-vergelijkbare controlegroep);
- *Score 3:* Geweld in het (semi-)publieke domein voor en na invoering van een beleidsmaatregel gemeten in een experimentele en een vergelijkbare controlegroep (quasi-experimenteel design);
- *Score 4:* Geweld in het (semi-)publieke domein voor en na invoering van een beleidsmaatregel gemeten in meer experimentele en controlegroepen, gecontroleerd voor andere variabelen die geweld kunnen beïnvloeden (bijvoorbeeld door matching of statistische controle);
- *Score 5:* Geweld in het (semi-)publieke domein voor en na invoering van een beleidsmaatregel gemeten waarbij groepen at random al dan niet een maatregel krijgen toegekend (experimenteel design).

In het onderhavige onderzoek worden studies op elk niveau betrokken. Omdat dit gevolgen heeft voor de mate waarin effecten kunnen worden toegeschreven aan interventies, zal in de bespreking van de resultaten

5 In de SMS is een onderzoeksopzet waarin gebruik is gemaakt van tijdreeksgegevens niet expliciet opgenomen. Een evaluatie gebaseerd op tijdreeksen zal een hoger interne validiteit hebben dan een simpele voor- en nameting (score 2), al dan niet gecombineerd met een controlegroep (score 3). Meer dan met een enkele meting wordt rekening gehouden met de invloed van bijvoorbeeld veranderingen in het geweld die niet het gevolg zijn van de maatregel (Wittebrood & Van Beem, 2004).

en in de conclusie specifiek aandacht worden besteed aan het gewicht dat gegeven kan worden aan de verschillende resultaten.

Naast de aandacht voor de interne validiteit, wordt in deze studie ook aandacht besteed aan de externe validiteit. Naarmate de bevindingen uit een evaluatie beter generaliseerbaar zijn naar andere situaties (gebieden, individuen, tijdstippen, etc.), is de externe validiteit hoger. Voor het betrekken van de externe validiteit in het onderzoek wordt een beroep gedaan op de uitgangspunten van de Realist Evaluation (Pawson & Tilley, 1997). Deze benadering focust vooral op de theorie die ten grondslag ligt aan een (gedrags)interventie. Wanneer gesproken wordt over (gedrags)interventies, houden Pawson et al. (2005) rekening met zeven kenmerken: (1) de interventie is gebaseerd op een theorie of theorieën; (2) de interventie veronderstelt dat betrokkenen (mensen, daders, slachtoffers, omstanders etc.) bepaalde actie(s) ondernemen; (3) de interventie bestaat uit een reeks stappen of processen; (4) deze stappen of processen volgen elkaar meestal niet lineair op; (5) interventies zijn ingebed in sociale systemen; (6) de interventies hebben als doel te modificeren en (7) de interventies zijn open systemen en veranderen op basis van voortschrijdend inzicht. Pawson en Tilley (1997) leveren kritiek op effectevaluaties die zijn gebaseerd op de (quasi-)experimentele methode en bieden hiervoor een alternatief. Hun grootste kritiek heeft betrekking op het feit dat bij quasi-experimentele designs vooral aandacht uitgaat naar de interne validiteit van het onderzoek en er te weinig aandacht is voor de externe validiteit of de generaliseerbaarheid van de conclusies. De alternatieve benadering van Pawson en Tilley gaat uit van het CMO-model. Een van de kernelementen van dit model is om oog te hebben voor de mechanismen die maken dat een interventie werkt (de 'M' uit het model) (Pawson & Klein Haarhuis, 2005). De effectiviteit van een programma hangt af van de gecombineerde werkzaamheid van de veronderstelde achterliggende mechanismen. Mechanismen zijn de 'motoren achter gedrag', die – vaak – als zodanig niet direct zichtbaar zijn. Voorbeelden hiervan zijn het streven van mensen om toe te geven aan groepsdruk ('*groupthink*'), het streven van mensen om statuscongruent met anderen te zijn of om cognitieve dissonanties te vermijden of te reduceren (vgl. Hedström & Swedberg, 1998; Leeuw, 2003). Omdat de werkzaamheid van mechanismen mede afhankelijk is van de context waarin ze worden ingezet, is dit een andere pijler van het CMO-model (de 'C' uit het model). Gedragsverandering komt tot stand via het gehele systeem van sociale relaties (de context) en een interventie die gericht is op gedragsverandering moet daarom zijn afgestemd op de context waarin hij wordt ingezet. De 'O' uit het model betreft de 'outcome' van interventies. Dit wil zeggen de bedoelde en onbedoelde gevolgen van interventies, die volgen uit de inzet van verschillende mechanismen in verschillende contexten (Pawson & Klein Haarhuis,

2005). Door van interventies na te gaan welke mechanismen onder welke omstandigheden resulteren in uitkomsten bij welke doelgroep, zijn programmatheorieën te reconstrueren. Het gaat hier niet om wetenschappelijke theorieën over de programma's maar om de systematisering van de assumpties en 'hypothesen' die beleidsmakers, politici, verantwoordelijke programmamanagers en uitvoerders erop nahouden over het waarom van de interventie, het hoe en de (vermoedelijke) effectiviteit (Leeuw, 2003). Op basis van dergelijke theorieën zijn verwachtingen te formuleren met betrekking tot de generaliseerbaarheid van resultaten; door het toetsen van dergelijke theorieën kan inzicht worden verkregen in de manier waarop een maatregel werkt. In de onderhavige research synthese is getracht op basis van de bestudeerde studies te komen tot een beschrijving van de aan geëvalueerde preventiemaatregelen ten grondslag liggende mechanismen en de contexten waarin deze al dan niet werkzaam zouden zijn en langs die weg ook uitspraken te doen over het empirisch gehalte van de programmatheorieën.

2.1.2 De uitvoering van dit onderzoek

Bij het uitvoeren van de selectie van studies voor deze research synthese is grotendeels de werkwijze gevolgd zoals die door de Campbell Collaboration wordt voorgestaan. In een research synthese worden relevante evaluatiestudies verzameld die kritisch worden geëvalueerd om tot een oordeel te komen over de vraag welke programma's werken. Hiervoor worden expliciete, transparante en geavanceerde methoden gebruikt (Petrosino et al., 2001). Petrosino et al. (2001) beschrijven wat de eisen zijn die de Campbell Collaboration aan een research synthese stelt. Research syntheses dienen gedetailleerde informatie te bevatten over het gehele onderzoeksproces, inclusief de onderzoeksvraag, de criteria waaraan studies moeten voldoen en de methoden die gebruikt zijn bij het zoeken naar en het screenen van studies. Tevens moet worden beschreven hoe eventuele analyses zijn uitgevoerd en hoe de onderzoekers tot hun conclusies zijn gekomen (Petrosino et al., 2001). Het grootste voordeel van het uitvoeren van een research synthese, mits deze correct is uitgevoerd, is dat het de meest betrouwbare informatie oplevert omtrent 'wat werkt op een bepaald terrein'.

Een research synthese omvat volgens de eisen van de Campbell Collaboration (Petrosino et al., 2001) een achttal stappen:

- *Fase 1:* de onderzoeksvragen dienen te worden geformuleerd. Dat is voor de onderhavige studie in hoofdstuk 1 gedaan.
- *Fase 2:* de inclusie- en exclusiecriteria worden bepaald. Het gaat hierbij om onder meer de vragen op welke doelgroep de maatregel zich richt, welk soort interventies bij de studie worden betrokken en wat de uitkomstmaat is. Tevens kan er in dit stadium al een eis worden gesteld aan het studiedesign en de methodologische kwaliteit van de studie.

- *Fase 3:* de op te nemen studies dienen te worden gelokaliseerd en bepaald wordt welke bronnen worden gebruikt. Voorbeelden van bronnen die benut kunnen worden zijn zoekmachines, literatuurlijsten van andere studies, handmatig zoeken in relevante tijdschriften en persoonlijke communicatie met experts in het veld.
- *Fase 4:* met meer dan één onderzoeker wordt bepaald of een studie geschikt is en zodoende wordt een selectie gemaakt van studies. Omdat met meer dan één onderzoeker wordt gewerkt, dient een strategie te worden ontwikkeld om onenigheid te voorkomen. Studies die niet geschikt zijn dienen te worden bewaard met de reden voor ongeschiktheid.
- *Fase 5:* de kwaliteit van de studies dient te worden vastgesteld. Ook dit kan het best uitgevoerd worden door meer dan één persoon. Hiervoor worden eenvoudige checklists gebruikt, in plaats van een kwalitatieve schaal. De checklists bevatten onder andere informatie over de onderzoeksgroepen en de sterkte van de studie. In deze fase moet ook beoordeeld worden hoe er om wordt gegaan met de uitval van studies. Het is het beste om blind te beoordelen, los van auteur, instituut of tijdschrift.
- *Fase 6:* uittreksels worden gemaakt van de data. Ook in deze fase geldt dat het beter is om samen te vatten met meer dan één persoon en wederom los van auteur, instituut of tijdschrift.
- *Fase 7:* de gegevens worden geanalyseerd en gepresenteerd. Dit gebeurt door middel van het rangschikken van de resultaten uit de individuele studies. Het proces en de implementatie van de interventies worden onderzocht. Ook worden mogelijke bronnen van heterogeniteit onderzocht en wordt het doen van een meta-analyse in deze fase overwogen. Een meta-analyse kan ook worden gedaan met de uitkomsten van subgroepen van de onderzoeken.
- *Fase 8:* de resultaten worden geïnterpreteerd. Hierbij wordt nagedacht over de beperkingen betreffende publicaties en gerelateerde veronderstellingen (bias), de sterkte van het bewijs, de toepasselijkheid, de statistische sterkte, de economische implicaties en de implicaties voor toekomstig onderzoek.

In deze studie is getracht de richtlijnen van de Campbell Collaboration zoveel mogelijk te volgen. In de rest van dit hoofdstuk wordt ingegaan op de inclusie- en exclusiecriteria, wordt de zoekstrategie beschreven en wordt toegelicht hoe de selectie van studies is uitgevoerd. De onderhavige studie is echter geen volledige research synthese, in die zin dat er geen meta-analyse is uitgevoerd op de resultaten van de beschreven studies. Hiervoor was de beschikbare tijd te beperkt. Om dit probleem te ondervangen zijn bestaande metastudies naast de resultaten uit deze research synthese gelegd om de uitkomsten te vergelijken. Daarnaast is voor de beschrijving en interpretatie van de resultaten van het onderzoek,

zoals eerder gesteld, aangesloten bij de aanpak van Pawson en Tilley (1997). In de onderhavige studie zijn per publicatie de mechanismen van de onderzochte preventieprogramma's beschreven. Tevens is nagegaan hoe de context eruit zag in elke studie. In hoofdstuk 3 worden deze mechanismen en contexten besproken. In hoofdstuk 4 komen de effecten van de verschillende preventie maatregelen aan bod.

2.2 Het proces van literatuurverzameling

2.2.1 Inclusie- en exclusiecriteria

Bij het selecteren van studies voor deze research synthese zijn de volgende inclusie- en exclusiecriteria gehanteerd:

- Studies dienen betrekking te hebben op de evaluatie van de effectiviteit van preventie maatregelen.
- Eén van de uitkomstmaten dient in ieder geval geweld (zoals in hoofdstuk 1 gedefinieerd) te zijn.
- Geëvalueerde maatregelen dienen zich te richten op de preventie van geweld in de publieke en semi-publieke ruimte. Maatregelen kunnen gericht zijn op zowel slachtoffers, daders als situaties.
- Er worden vooraf geen eisen gesteld aan de methodologische kwaliteit van de studies. Wel dient een studie, om te worden opgenomen, empirische resultaten te verstrekken. Tevens worden studies ten behoeve van de verslaglegging van de resultaten geclassificeerd op basis van de Maryland Scientific Methods Scale (SMS) (Farrington et al., 2002).
- Zowel gepubliceerde als niet gepubliceerde studies komen in aanmerking.
- Studies in het Nederlands, Engels, Frans en Duits worden opgenomen.
- Onderzoek naar de incidentie en prevalentie van geweld in het publieke en semi-publieke domein wordt niet opgenomen in de review.
- De review richt zich op studies die tussen 1980 en 2005 zijn verschenen. Omdat de abonnementen op een aantal belangrijke databases slechts tien jaar omvatten, is de meeste literatuur evenwel van relatief recente datum.

Voorafgaand aan de selectie van studies is tevens als criterium geformuleerd dat evaluaties van interventies die zijn uitgevoerd in contexten die zonder meer onvergelykbaar zijn met de Nederlandse situatie, buiten beschouwing worden gelaten. De gedachtegang hierachter was om bijvoorbeeld een evaluatie van een interventie die plaatsvindt in de sloppenwijken van de Braziliaanse stad Belo Horizonte, niet op te nemen in de research synthese. Dit criterium is ingegeven vanuit efficiency-overwegingen, maar in de praktijk blijkt er nauwelijks sprake te zijn van literatuur buiten het Angelsaksische onderzoeksgebied.

2.2.2 *Zoekstrategie*

Er is in de volgende databases gezocht: Social Sciences Citation Index, Web of Knowledge, Web of Science, PsycINFO, PubMed, C2-SPECTR, Nederlandse Centrale Catalogus (NCC), database van het Ministerie van Justitie/WODC, National Criminal Justice Reference Service, Violence Research Literature Database (VIOLIT) en Social Science Research Network.

Bij het zoeken naar studies in deze databases is gebruikgemaakt van de volgende zoektermen:

“geweld”; “pub violence” prevent effect research; “violence prevention” not domestic; (prevent* violen* and eff*) not (domestic); (prevent* violen* and evalua*) not (domestic); (prevent* violen* effect*) not (domestic); (public and (space or domain) and violence); (violen* or aggress*) and prevent* and (eval* or synthes* or meta* or review) not (domestic); (violen* or aggress*) and prevent* and (street* or neighbo* or urban or safe*); (violen* or agress*) and (meta* or effect* or eval* or synthes* or review*) and prevent*; aggression prevention research synthesis; geweld* and prevent* and effect*; geweld* and prevent* and evaluatie*; violen* preven*; violen* prevent* effect*; violence prevention.

Tevens is op de websites van de volgende organisaties gezocht: International Centre for the Prevention of Crime (ICPC), Centre for the Study and Prevention of Violence (naast de search in de database VIOLIT), Australian Institute of Criminology (Crime Prevention Register), Canada’s National Crime Prevention Strategy (virtual library), European Crime Prevention Network, European Forum for Urban Safety, Council of Europe, Centrum voor Criminaliteitspreventie Veiligheid (CCV).

Er is een internetsearch uitgevoerd met behulp van Google en Google Scholar. De literatuurlijsten van de hoofdstukken uit het boek *‘Evidence-based crime prevention’* van Sherman et al. (2002) zijn doorgenomen evenals de literatuurlijst van de publicatie *‘Review of knowledge on juvenile violence’* van FitzGerald, Stevens en Hale (2004).

Daarnaast zijn de leden van het European Crime Prevention Network (EUCPN) aangeschreven met het verzoek informatie over evaluatiestudies die in hun landen zijn uitgevoerd, te zenden naar de onderzoekers. Hetzelfde verzoek, maar dan gericht op specifieke beleidsterreinen, is gericht aan sleutelfiguren op een aantal Nederlandse departementen (OC&W, VWS, V&W, SZW, BZK). Er is gezocht van half mei tot half augustus 2005. Literatuur die na 1 september 2005 is ontvangen, is in verband met de voor het onderzoek beschikbare tijd niet meer meegenomen.

2.2.3 Selectie van de literatuur

De eerste selectie van studies is uitgevoerd door de onderzoekers op basis van titels en abstracts. Titels en abstracts zijn beoordeeld op de vraag 'betreft deze studie een evaluatie van een interventie ter preventie van geweld in het publieke of het semi-publieke domein?'. Hierbij is gebruikgemaakt van een screeninglijst (zie bijlage 2). Wanneer de onderzoekers tot een ander oordeel kwamen met betrekking tot de vraag of de studie geselecteerd diende te worden, is in onderling overleg tot een beslissing gekomen.

Van de geselecteerde studies zijn de volledige publicaties opgevraagd. Deze teksten zijn door een van de onderzoekers gelezen en aan de hand van een tweede screeninglijst (zie bijlage 2) beoordeeld op hun relevantie voor het onderhavige onderzoek. De publicaties die op deze manier zijn geselecteerd, zijn vervolgens samengevat aan de hand van een hiertoe opgesteld schema (zie bijlage 3). De beoordeling van de kwaliteit van het design van de evaluaties is in eerste instantie door één van de onderzoekers afzonderlijk gedaan. In een later stadium in het onderzoek zijn deze beoordelingen vergeleken met bestaande literatuur, waaronder de publicatie van Sherman et al. (2002) en een studie van Farrington en Welsh (2005), en is elk oordeel door de onderzoekers onderling besproken.

In figuur 1 is in een overzicht te zien van de wijze waarop de selectie van literatuur heeft plaatsgevonden. Voor elke stap wordt weergegeven hoeveel publicaties zijn beoordeeld en hoeveel daarvan doorgingen naar de volgende selectieronde.⁶

Bij de eerste selectie vielen de meeste publicaties af omdat ze betrekking hadden op preventiemaatregelen die niet gericht zijn op het (semi-)publieke domein. Ook wanneer het duidelijk was dat het doel van de interventie niet was om geweld te voorkomen, vielen studies af. In deze fase was het niet altijd eenvoudig om te zien of een studie een effectevaluatie betrof of een beschrijving van een programma. Deze selectie is dan ook relatief 'mild' geweest om te voorkomen dat een te strenge eerste selectie ertoe zou leiden dat relevante literatuur ten onrechte zou worden afgewezen. Daarom zijn ook studies waarvan op basis van het abstract al bleek dat de uitkomstmaat betrekking had op bijvoorbeeld attitudeverandering en niet zozeer op geweld, meegenomen naar de tweede selectie.

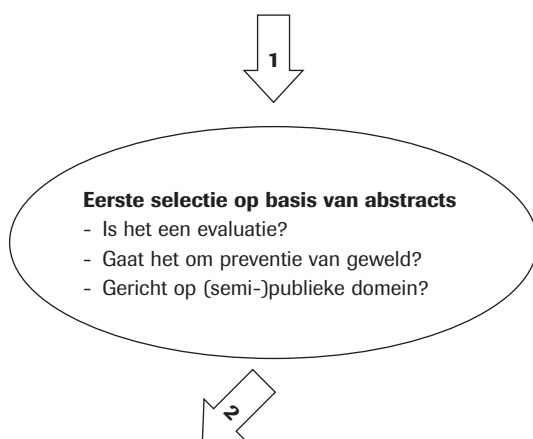
Bij de tweede selectie vielen de meeste studies af doordat ze geen effectevaluatie van een preventieprogramma waren. Ook vielen hier studies af die geweld niet als uitkomstmaat hanteerden. Programma's die nog niet door middel van een effectevaluatie getoetst zijn, vielen ook op dit moment af in deze research synthese. Uiteindelijk bleven er 48 studies

⁶ Een lijst met publicaties die niet geselecteerd zijn voor de onderhavige studie, is op te vragen bij de eerste auteur.

over op basis waarvan in dit rapport een overzicht wordt gegeven van best practices op het gebied van preventie van geweld in het (semi-)publieke domein.

Figuur 1 Selectie van literatuur

Op basis van een search zijn **454 titels** van mogelijk relevante studies gevonden

233 studies gingen door naar de tweede selectieronde waarvan er 169 konden worden beoordeeld.

2.3 Beschrijving van de geselecteerde literatuur

Hoewel ernaar is gestreefd zo volledig mogelijk te zijn in het overzicht van relevante literatuur, is echte volledigheid helaas niet haalbaar geweest. De belangrijkste redenen hiervoor zijn de volgende:

- Niet alle relevante databases waren toegankelijk (geen abonnement).
- De abonnementen op bepaalde databases beslaan slechts een beperkte periode (over het algemeen tien jaar).
- Literatuur die na 1 september 2005 is ontvangen, kon in verband met de voor het onderzoek beschikbare tijd niet meer in de studie worden opgenomen.

Tabel 3 Overzicht van kenmerken van de 48 studies

Kenmerk		Aantal
Land	VS	33
	VK	6
	Nederland	4
	Canada	3
	Australië	1
	Zwitserland	1
Jaartal van verschijnen	1980 – 1989	3
	1990 – 1994	3
	1995 – 1999	14
	2000 – 2005	28
Oriëntatie maatregel	Persoonsgericht	19
	Contextgericht	18
	Persoons- en contextgericht	11
SMS score	1	0
	2	13
	3	10
	4	13
	5	11
	Geen score	1
Context	School	25
	Buurt, straat of plekken	10
	Banken of postkantoren	4
	School en gezin	2
	Uitgaansgelegenheid	1
	Evenementen	1
	Bedrijven	1
	Anders	4

In totaal zijn 48 studies naar de effecten van preventie van geweld in het publieke en het semi-publieke domein opgenomen. Deze 48 publicaties hebben betrekking op 36 interventies. Tabel 3 geeft een overzicht van de studies die uiteindelijk in deze synthese zijn opgenomen. Het overgrote deel van de studies is in de Verenigde Staten uitgevoerd. Extra moeite is gedaan om Europese studies te vinden, maar deze bleken niet of nauwelijks beschikbaar. Veruit de meeste publicaties zijn verschenen in de periode tussen 1995 en 2005. Slechts zes publicaties zijn vóór 1995 verschenen. Negentien publicaties hebben betrekking op persoonsgerichte preventie, achttien hebben betrekking op contextgerichte preventie en elf op een combinatie van deze oriëntaties. In de onderhavige studie zijn geen evaluaties betrokken die een onderzoeksdesign hanteerden dat een score 1 krijgt op de SMS. Van één publicatie is de kwaliteit van het gehanteerde design niet te beoordelen op basis van de beschikbare informatie.

De overige publicaties zijn redelijk gelijk verdeeld over de scores 2 tot en met 5. Er zijn dertien studies met een design op niveau 2, tien studies met een design op niveau 3, dertien studies met een design op niveau 4 en elf studies met een design op niveau 5. Veruit de meeste publicaties (n=25) beschrijven de evaluatie van een preventiemaatregel die op school wordt ingezet. Tien publicaties betreffen maatregelen die in de buurt, op straat of op specifieke plekken in een stad worden ingezet en vier publicaties gaan over interventies voor banken of postkantoren. Interventies in uitgaansgelegenheden, bij evenementen, bedrijven en op school en in het gezin worden in slechts één of twee publicaties beschreven.

2.4 Beoordeling van de resultaten uit de geselecteerde literatuur

Op basis van de resultaten van de 48 bij dit onderzoek betrokken evaluatiestudies is de effectiviteit van de onderzochte preventiemaatregelen beoordeeld. Het gaat hierbij steeds om effectiviteit met betrekking tot het verminderen of voorkomen van geweld. Van een aantal maatregelen is de effectiviteit in twee of meer studies onderzocht, maar een groot deel van de preventiemaatregelen die in de onderhavige review zijn opgenomen, is in slechts één studie geëvalueerd. Het is heel lastig om op basis van één studie, die doorgaans in meer of mindere mate blootstaat aan een aantal bedreigingen van de interne validiteit, harde conclusies te trekken over de effectiviteit van een preventiemaatregel. Wanneer mogelijk is in deze studie dan ook geput uit de kennis die door derden reeds is verzameld over de effectiviteit van bepaalde maatregelen. Hierbij is met name veelvuldig gebruikgemaakt van het werk van Sherman en zijn collega's (2002), maar tevens van tal van andere meta-analyses en overzichtstudies. Op basis van de informatie uit de 48 in deze studie betrokken publicaties en uit meta-analyses en overzichtstudies van derden zijn de bestudeerde preventiemaatregelen in vier categorieën ingedeeld: 1) effectief, 2) mogelijk effectief, 3) mogelijk niet effectief, en 4) niet effectief. Voor deze indeling zijn de volgende criteria gehanteerd.

Effectief:

- Twee of meer kwalitatief goede studies (vanaf SMS-score 4) rapporteren positieve effecten op het vóórkomen van geweld. Nadere onderbouwing van deze conclusie in andere overzichtstudies of meta-analyses is geen voorwaarde, maar wordt wel gerapporteerd.
- Eén of meer kwalitatief (redelijk) goede studies (vanaf SMS-score 3) rapporteren positieve effecten op het vóórkomen van geweld en deze conclusie wordt bevestigd in meta-analyses of overzichtstudies van derden.

Mogelijk effectief:

- Eén of meer kwalitatief (redelijk) goede studies (vanaf SMS-score 3) rapporteren positieve effecten op het vóórkomen van geweld, maar onderbouwing in andere overzichtstudies of meta-analyses is niet voorhanden of is te weinig eenduidig.

Mogelijk niet effectief:

- Eén of meer kwalitatief (redelijk) goede studies (vanaf SMS-score 3) rapporteren geen of negatieve effecten op het vóórkomen van geweld, maar onderbouwing in andere overzichtstudies of meta-analyses is niet voorhanden of is te weinig eenduidig.

Niet effectief:

- Twee of meer kwalitatief goede studies (vanaf SMS-score 4) rapporteren geen of negatieve effecten op het vóórkomen van geweld. Nadere onderbouwing van deze conclusie in andere overzichtstudies of meta-analyses is geen voorwaarde, maar wordt wel gerapporteerd.
- Eén of meer kwalitatief (redelijk) goede studies (vanaf SMS-score 3) rapporteren geen of negatieve effecten op het vóórkomen van geweld en deze conclusie wordt bevestigd in meta-analyses of overzichtstudies van derden.

3 Beschrijving van mechanismen en contexten

3.1 Inleiding

Er bestaat maar weinig systematische kennis over de effectiviteit van veiligheidsprogramma's in het voorkomen en / of verminderen van geweld in het (semi-)publieke domein. Evenmin is er systematische kennis beschikbaar over de mechanismen of werkbare bestanddelen in preventieprogramma's, de contexten waarin deze worden uitgevoerd en de vraag welke mechanismen al dan niet binnen bepaalde contexten werkzaam zijn en effectief zijn. Nochtans is dergelijke empirische en theoretische kennis uitermate belangrijk omdat op basis van deze informatie een effectiever veiligheidsbeleid kan worden ontwikkeld ten aanzien van geweld in de (semi-)publieke sector.

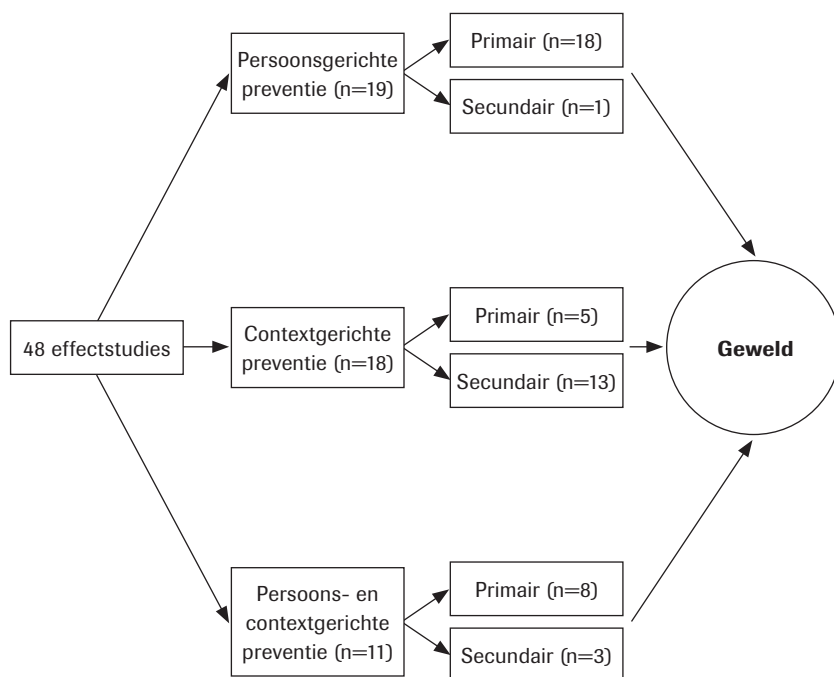
Vooraleer in hoofdstuk 4 de (kwaliteit van de) preventiemaatregelen in de bestudeerde effectstudies worden beschreven in termen van effectiviteit, worden eerst in dit hoofdstuk de verschillende mechanismen en contexten per maatregel in kaart gebracht.

In de onderhavige studie zijn 48 effectstudies betrokken. Het selectieproces van deze studies is in hoofdstuk 2 nader toegelicht en stapsgewijs verantwoord. In dit hoofdstuk worden de 48 studies onderverdeeld in drie categorieën van maatregelen, namelijk (1) persoonsgerichte preventiemaatregelen, (2) contextgerichte preventiemaatregelen en (3) persoons- en contextgerichte preventiemaatregelen. Deze maatregelen worden verder ingedeeld in primaire en secundaire preventiemaatregelen.

Figuur 2 geeft een overzicht van de indeling van de 48 effectstudies: negentien studies hebben betrekking op persoonsgerichte preventiemaatregelen, dat wil zeggen dat de maatregelen direct gericht zijn op potentiële daders. Achttien van deze studies hebben betrekking op primaire persoonsgerichte preventiemaatregelen en één heeft betrekking op een secundaire persoonsgerichte preventiemaatregel. In achttien studies wordt via contextgerichte maatregelen (o.a. cameratoezicht, straatverlichting, buurtwachten, trainingsprogramma's voor bijvoorbeeld bankpersoneel) getracht geweld te voorkomen. Vijf van deze studies betreffen primaire contextgerichte preventiemaatregelen en dertien studies betreffen secundaire contextgerichte preventiemaatregelen. Elf studies, tot slot, hebben betrekking op de evaluatie van persoons- en contextgerichte maatregelen. Acht hiervan betreffen primaire preventiemaatregelen, drie betreffen secundaire preventiemaatregelen.

In het vervolg van dit hoofdstuk wordt voor elke categorie van preventiemaatregelen de betekenis van mechanismen en contexten geschetst. In elke paragraaf wordt per preventieprogramma een korte beschrijving

Figuur 2 Overzicht van de studies naar de effecten van maatregelen ter vermindering en voorkoming van geweld

gegeven van de mechanismen die de programma's al dan niet doen werken en van de contexten waarin de programma's zijn geïmplementeerd.

3.2 Mechanismen en contexten bij persoonsgerichte preventiemaatregelen

Hierna wordt ingegaan op de primaire en secundaire persoonsgerichte preventiemaatregelen, de primaire en secundaire contextgerichte preventiemaatregelen en de preventiemaatregelen die zowel persoons- als contextgericht zijn. Steeds wordt dezelfde opbouw opgevolgd. Eerst worden de veronderstelde mechanismen en contexten besproken, vervolgens wordt afgesloten met een schematisch overzicht van mechanismen en contexten per programma.

3.2.1 *Primaire preventie*

Veronderstelde werkbare mechanismen en contexten

De veronderstelde werkbare mechanismen en contexten zijn weergegeven in tabel 4. In de achttien publicaties over de evaluatie van primaire, persoonsgerichte preventiemaatregelen worden dertien unieke programma's op hun effecten onderzocht. In het algemeen hebben deze dertien preventieprogramma's betrekking op een tiental mechanismen:

- het vergroten van kennis over geweld en het veranderen van het denken over geweld en gedrag;
- het aanleren van nieuw niet-gewelddadig gedrag in risico- en conflict-situaties;
- de combinatie van kennis en vaardigheden in het verminderen/voorkomen van gewelddadig gedrag en het verminderen van de impulsiviteit;
- het vergroten van inzichten in het eigen gedrag en het gedrag van anderen;
- het leren beoordelen van het eigen gedrag en het gedrag van anderen;
- het leren kiezen voor niet gewelddadig gedrag;
- het bevorderen van het empathisch vermogen;
- ondersteuning door de omgeving, zoals de school en het gezin;
- het inschakelen van peerleaders en het identificeren met peerleaders;
- via dans en beweging in een groep komen tot het uiten van emoties en lichaamsbeheersing.

Deze mechanismen zijn in te delen in vijf grote domeinen, namelijk:

- cognities (denken, normen en kennis);
- gedragsverandering door aanleren van vaardigheden;
- inlevingsvermogen en identificatie met anderen;
- het kiezen voor alternatief gedrag;
- sociale steun.

Daarnaast worden dans en beweging opgevoerd als een vorm van creatieve therapie ter vermindering en voorkoming van geweld.

De contexten zijn hoofdzakelijk gelokaliseerd in scholen en in klassen. Sommige programma's worden door de leerkracht gegeven, andere programma's worden door een extern iemand gegeven. Programma's kunnen gericht zijn op een specifieke doelgroep (bijvoorbeeld kinderen en jongeren uit arme gezinnen), of worden schoolbreed geïmplementeerd. De duur van de programma's kan variëren.

Tabel 4 Overzicht van de primaire persoonsgerichte preventieprogramma's ter voorkoming/reductie van geweld in het (semi-)publieke domein: opgedeeld naar auteurs, aantal studies, programma's, mechanismen en context

Nr.	Auteurs	Aantal Programma's studies	Mechanismen	Context(en)
1	DuRant, Barkin & Krowchuk (2001)	1	Peaceful Conflict Resolution and Violence Prevention	<p>Dit programma is volgens DuRant, Barkin en Krowchuk (2001) gebaseerd op de sociaal-cognitieve theorie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - het vergroten van de kennis over geweld; - bewustwording van het eigen gedrag in conflictsituaties; - het leren gebruiken van aangeleerde (niet-gewelddadige) vaardigheden in risicosituaties; - het veranderen van sociale normen in de groep en sociale steun krijgen bij het vertonen van niet-gewelddadig gedrag om een conflict op te lossen.
2, 3	DuRant et al. (1996)	1	Violence Prevention Curriculum for Adolescents EN Conflict Resolution	<p>Conflict Resolution is volgens DuRant et al. (1996) gebaseerd op de sociaal cognitieve theorie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - het vergroten van de kennis over geweld, - bewustwording van het eigen gedrag in conflictsituaties, - praktische mogelijkheden bekijken om in risicosituaties aangeleerde (niet-gewelddadige) vaardigheden te gebruiken, en - verandering van sociale normen in de groep en het krijgen van sociale steun bij het vertonen van niet-gewelddadig gedrag om een conflict op te lossen.
				<p>Conflict Resolution:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Op school, in de klas. - Het oorspronkelijke programma is bedoeld voor jongeren die uit huis zijn geplaatst en omvat meer dan tien lessen. - Een selectie van tien lessen van 50 minuten wordt aangeboden aan schoolieren in de klas met een instructeur van buiten. <p>Violence Prevention Curriculum:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Op school, in de klas. - Een selectie van tien lessen van 50 minuten wordt aangeboden aan schoolieren in de klas met een instructeur van buiten.
				<p>Violence Prevention Curriculum is volgens DuRant et al. (1996) gebaseerd op de Sociaal Cognitieve Theorie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - het vergroten van de kennis over geweld, - bewustwording van het eigen gedrag in conflictsituaties, - praktische mogelijkheden bekijken om in risicosituaties aangeleerde (niet-gewelddadige) vaardigheden te gebruiken, en - verandering van sociale normen in de groep en het krijgen van sociale steun bij het vertonen van niet-gewelddadig gedrag om een conflict op te lossen.

<i>Nr.</i>	<i>Auteurs</i>	<i>Aantal Programma's studies</i>	<i>Mechanismen</i>	<i>Context(en)</i>
4	Esbensen et al. (2001)	1	Gang Resistance Education and Training (G.R.E.A.T.) <ul style="list-style-type: none"> - G.R.E.A.T. kent een cognitieve insteek die door middel van onderwijs (instruction), discussie en rollenspellen, veranderingen wil bewerkstelligen in attitudes en gedrag. - De auteurs stellen te opteren voor de sociale leertheorie en de zelfcontrole-theorie van Gottfredson en Hirschi als theoretische onderbouwing van hun evaluatiestudie. 	<ul style="list-style-type: none"> - Op school, in de klas. - De lessen worden in negen wekelijkse sessies verzorgd door een politie-agent.
5	Farrell & Meyer (1997) Farrell, Meyer et al. (2003) Farrell, Meyer & White (2001) Farrell, Valois et al. (2003)	4	Responding In Peaceful and Positive Ways (RIPP) <ul style="list-style-type: none"> - het bijbrengen van kennis over alternatieve manieren van reageren ten aanzien van geweld; - het aanleren van nieuwe vaardigheden; - het aanleren van nieuw gedrag zodat jongeren hun nieuwe kennis en attitudes in minder gewelddadig gedrag kunnen omzetten. 	<ul style="list-style-type: none"> RIPP wordt op school, in de klas gegeven door een ander dan de eigen leerkracht. Er is een programma voor de 6th grade, dat bestaat uit 25 wekelijkse lessen, en een programma voor de 7th en 8th grade, die bestaan uit twaalf wekelijkse lessen. RIPP is uitgevoerd op scholen in Amerikaanse binnensteden in wijken waar de bewoners overwegend arm zijn en waar geweldscriminaliteit een groot probleem is. Daarnaast is RIPP uitgevoerd op scholen in een landelijke regio waar de leerlingpopulatie diverser van samenstelling was.

<i>Nr.</i>	<i>Auteurs</i>	<i>Aantal Programma's studies</i>	<i>Mechanismen</i>	<i>Context(en)</i>
6	Flannery et al. (2003) Vazsonyi, Belliston & Flannery (1999)	2	PeaceBuilders Het preventieprogramma is erop gericht om agressief gedrag in de kindertijd te doen afnemen. Er wordt uitgegaan van de veronderstelling dat prosociaal gedrag gemakkelijker op jonge leeftijd ontwikkeld kan worden. PeaceBuilders heeft tot doel individuele gedragsverandering in een sociale setting te ontwikkelen. Door het beïnvloeden van het schoolklimaat en het belonen van sociaal gedrag wordt kinderen geleerd op een sociale manier met elkaar om te gaan.	PeaceBuilders is een schoolbrede preventie van geweld op de basisschool, bestaande uit doorlopende activiteiten in zowel de klas als op school en uitgevoerd met de inzet van alle schoolmedewerkers. De scholen, in een grote stedelijke regio, hebben te maken met veel schorsingen.
7	Flay, Allred & Ordway (2001)	1	Positive Action Program Het programma Positive Action gaat uit van de veronderstelling dat: - wanneer kinderen zich positiever voelen, ze vaker positieve gedachten hebben, wat vaker kan resulteren in positief gedrag.	- Wordt gegeven in de klas. - Vrijwel dagelijkse lessen. - Door de eigen leerkracht. - Het programma heeft ook een gezins- en buurtcomponant.
8	Grossman et al. (1997) McMahon & Washburn (2003) Riese (2004)	3	Second Step Het programma Second Step is gelinkt aan de sociale informatieverwerkingsbenadering ('perceiving, processing, and responding to social situations'). Second Step is gericht op: - het bevorderen van empathie en het verminderen van impulsiviteit; - het bijbrengen van kennis over geweld en over alternatieven voor geweld; - het aanleren van nieuwe vaardigheden aan jongeren (anger management tools).	- Wordt gegeven in de klas, door eigen leerkracht. - Leerlingen van verschillende leeftijden. - Getoetst op Amerikaanse basisscholen en middelbare scholen.

Nr.	Auteurs	Aantal Programma's studies	Mechanismen	Context(en)
8	Orpinas et al. (1995)	1	<p>Second Step in combinatie met Peer Leaders</p> <p>Het programma Second Step is gelinkt aan de sociale informatieverwerkingsbenadering (perceiving, processing, and responding to social situations).</p> <p>Second Step is gericht op:</p> <ul style="list-style-type: none"> - het bevorderen van empathie en het verminderen van impulsiviteit; - het bijbrengen van kennis over geweld en over alternatieven voor geweld; - het aanleren van nieuwe vaardigheden aan jongeren (anger management tools). <p>Peer leaders: steun uit de omgeving en vrienden zijn fundamenteel voor gedragsveranderingen van adolescenten.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Gegeven op school, in de klas. - Door de eigen leerkracht gedurende vijftien weken, één keer per week. - Sociale steun en feedback worden gegeven door de eigen klasgenoten (peer leaders).
9	Koshiand & Wittaker (2004)	1	<p>PEACE</p> <p>Het uitgangspunt in het programma PEACE heeft betrekking op:</p> <ul style="list-style-type: none"> - dans en beweging verbeteren de vereiste lichaamsbeheersing; - in groep dansen zorgt voor betere sociale interacties; - dansen, lichaamsbeheersing en goede sociale interacties zorgen ervoor dat kinderen hun gevoelens weten te uiten en bevorderen de zelfbeheersing; - aan de hand van aangeleerde gedichten wordt getracht dat kinderen die technieken gaan gebruiken. 	<ul style="list-style-type: none"> - Op een Title I school. - In de klas gedurende twaalf weken. - Wordt gegeven door een danstherapeut. - Vooral voor kinderen in armoede.
10	Meyer et al. (2004)	1	<p>Get Real about Violence</p> <p>Positieve attitudes ten opzichte van geweld en normen die welwillend zijn ten opzichte van geweld worden door de auteurs beschouwd als de belangrijkste risicofactoren voor geweld. Zij zijn daarom van mening dat, om geweld bij jongeren te voorkomen, deze risicofactoren aangepakt moeten worden. Om het gezamenlijke effect van deze risicofactoren op geweld te conceptualiseren, sluiten de auteurs aan bij de 'theory of reasoned action (TRA)'. Volgens TRA is een gedragsmatige intentie de beste beslissende factor voor gedrag. Met een gedragsmatige intentie wordt de intentie bedoeld om bepaald gedrag al dan niet te vertonen. Een gedragsmatige intentie is de resultante van de communicatie over en weer tussen iemands houding ten opzichte van het gedrag en subjectieve normen. Met dit laatste wordt bedoeld wat iemand denkt dat anderen voor gedrag van hem of haar verwachten. Attitudes zijn het gevolg van zowel gedragsmatige <i>beliefs</i> (wat een persoon denkt dat de consequenties van bepaald gedrag zullen zijn) en de evaluatie van die uitkomsten (wat iemand denkt over de wenselijkheid</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Op school, in de klas, tijdens de reguliere les ('social studies class'). - Door de eigen leerkracht. - Het programma bestaat uit twaalf lessen.

Nr.	Auteurs	Aantal Programma's studies	Mechanismen	Context(en)
11	Orpinas et al. (2000)	1	Students for Peace	Studies for Peace
			<p>van verwachte uitkomsten). Subjectieve normen, tot slot, zijn het gevolg van normatieve <i>beliefs</i> (wat iemand denkt dat relevante anderen zullen vinden dat hij of zij moet doen) en de motivatie om te voldoen aan de verwachtingen van anderen. Door positieve attitudes en subjectieve normen ten opzichte van geweld te veranderen, zou dus de gedragsmatige intentie van jongeren veranderd worden waardoor zij minder geneigd zijn om gewelddadig gedrag te vertonen. De auteurs stellen dat het plegen van geweld of agressief reageren weliswaar een emotionele zaak kan zijn, maar dat het kiezen om niet agressief te reageren een cognitieve zaak is.</p>	<p>– Op school, schoolbreed. – Wordt door een getrainde leerkracht gegeven. – Doorlopende training. – Laagdrempelige instap door leerlingen te trainen als 'peer helpers' en 'peer mediators' zodat het ver-wijzingsproces eenvoudig kan verlopen.</p>
			<p>Students for Peace baseert zich volgens Orpinas et al. (2000) op de sociale leertheorie en gaat ervan uit dat veranderingen op verschillende vlakken bewerkstelligd moeten worden om te komen tot een vermindering van geweld: gedrag, omgevingsfactoren en persoonlijke factoren. Het deelnemen aan dit programma vereist een aantal basisassumpties, zoals het vermogen tot observeren en inleven in anderen. Students for Peace is gericht op:</p> <ul style="list-style-type: none"> – het veranderen van gedrag; – het beoordelen van (de gevolgen van) andermans gedrag en het eigen gedrag; – het aanleren van nieuwe vaardigheden die jongeren in staat stellen om op niet-gewelddadige wijze conflicten op te lossen; – het veranderen van omgevingsfactoren (zowel de schoolomgeving als ouders sensibiliseren) door het creëren van een omgeving die een niet-gewelddadige houding en niet-gewelddadig gedrag steunt en bevordert; – jongeren als peer mediator betrekken in het programma door andere jongeren te weerhouden van gewelddadig gedrag. 	

<i>Nr.</i>	<i>Auteurs</i>	<i>Aantal Programma's studies</i>	<i>Mechanismen</i>	<i>Context(en)</i>
12	Shapiro et al. (2002)	1	<p>The Peacemakers Program</p> <ul style="list-style-type: none"> - leerlingen anders te doen denken over geweld zodat ze niet meer bereid zullen zijn geweld te plegen en niet-gewelddadig gedrag aantrekkelijker zullen vinden; - leerlingen vaardigheden aan te leren om niet-gewelddadig gedrag uit te voeren; - de combinatie van anders denken en het aanleren van vaardigheden te laten leiden tot ander gedrag. 	<ul style="list-style-type: none"> - Wordt gegeven op school, in de klas (dus in een bestaande groep waarvan de leden elkaar goed kennen). - Wordt verzorgd door de eigen leerkracht. - Het bestaat uit zeventien lessen. - De inhoud van de lessen moet deel uitmaken van de hele schoolcultuur.

3.2.2 Secundaire preventie

Veronderstelde werkbare mechanismen en contexten

Slechts één preventiemaatregel is een secundaire persoonsgerichte maatregel. Een overzicht van de veronderstelde werkbare mechanismen en contexten van dit programma is terug te vinden in tabel 5. In tegenstelling tot de primaire preventieprogramma's, richt het enige in deze studie betrokken secundaire persoonsgerichte preventieprogramma zich op bredere doelen. Dit impliceert dat de mechanismen in de geraadpleegde documenten op een geaggregeerd niveau worden beschreven.

Geaggregeerde mechanismen

In het programma worden drie aggregeerde mechanismen vermeld:

- het verminderen van risicofactoren en het verminderen van de negatieve invloeden van risicofactoren op het gedrag door het bevorderen van beschermende factoren, vermindert de kwetsbaarheid van jongeren voor het ontwikkelen van crimineel gedrag;
- de risicofactoren bevinden zich zowel op micro- als op macroniveau (het individu, de familie, de peer groep, de school, de omgeving);
- er wordt uitgegaan van een cumulatieve werking van risicofactoren.

De context van dit programma is breed ingezet. Het zijn geselecteerde jongeren, meestal uit sociaal zwakke wijken in de binnenstad van Baltimore die naar aanleiding van probleem- en crimineel gedrag zijn aangemeld bij een bureau voor jeugdzorg.

Tabel 5 Overzicht van de secundaire persoonsgerichte preventieprogramma's ter voorkoming/reductie van geweld in het (semi-)publieke domein: opgedeeld naar auteurs, aantal studies, programma's, mechanismen en context

Nr.	Auteurs	Aantal Programma's	Mechanismen	Context(en)
13	Hanlon et al. (2002)	1 Ambulante counseling	<p>Hanlon et al. (2002) stellen dat uitgegaan wordt van het 'social developmental model'. Dit model omvat onderdelen van zowel de sociale leertheorie als van de controletheorie. Uitgangspunt is dat deviant gedrag is aangeleerd en wordt veroorzaakt door meerdere risicofactoren op het niveau van het individu, de familie, de leeftijdgenoten, de school en de community. Risicofactoren zijn cumulatief en versterken elkaars werking.</p> <p>Het verminderen van het aantal risicofactoren en het verminderen van de negatieve invloed van risicofactoren door het bevorderen van beschermende factoren vermindert de kwetsbaarheid van jongeren voor het ontwikkelen van deviant gedrag.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Het betreft een project voor jongeren. - Door de aanwezigheid van bepaalde kenmerken lopen deze jongeren het risico een deviante leefstijl te ontwikkelen. - Het zijn jongeren uit sociaal zwakke buurten in de binnenstad van Baltimore. - Ze zijn naar aanleiding van probleemgedrag aangemeld bij een jeugd-zorgbureau. - De interventie wordt ambulant gegeven.

3.3 Mechanismen en contexten bij contextgerichte preventiemaatregelen

3.3.1 Primaire preventie

Veronderstelde werkbare mechanismen en contexten

In tabel 6 worden vijf programma's beschreven die worden gezien als primaire contextgerichte preventiemaatregelen. Deze vijf preventieprogramma's hebben betrekking op onderstaande mechanismen die verondersteld worden effectief te zijn:

- cameratoezicht heeft een afschrikkend effect;
- cameratoezicht ontmoedigt de dader waardoor crimineel gedrag kan worden vermeden;
- cameratoezicht vergroot de zichtbaarheid en de pakkans, vanwege de directe lijn met handhavers (controlekamer);
- ook straatverlichting vergroot de zichtbaarheid en de pakkans;
- straatverlichting kan een invloed hebben op de mobiliteit en de veiligheid van mensen: mensen durven gemakkelijker op straat te komen;
- straatverlichting vermindert de kwetsbaarheid om slachtoffer te worden van criminaliteit;
- straatverlichting heeft een afschrikkende werking;
- straatverlichting kan indirect, positief bijdragen aan de uitstraling en de perceptie van de omgeving;
- het verhogen van sociale competenties van individuen kan het efficiënt reageren op een situatie verbeteren. Door verbeterde sociale competenties kunnen externe omgevingsstimuli beter worden geschat; door een betere inschatting te maken, kan een individu meer adequaat reactiemechanismen bedenken om gepast op een ongewenste stimulus te reageren.

Deze mechanismen zijn in te delen in drie grote onderdelen, namelijk:

- cameratoezicht werkt afschrikkend voor daders en beschermend voor potentiële slachtoffers;
- straatverlichting werkt eveneens afschrikkend voor daders en kan een veilig gevoel geven aan slachtoffers, bovendien kan het een invloed hebben op de perceptie van de omgevingskwaliteit;
- sociale competenties kunnen een beslissingsreactie verbeteren.

De maatregelen zijn vooral geïmplementeerd in stadscentra, hoofdstraten en winkelstraten van steden en op bedrijventerreinen. De specificiteit van de woningen is belangrijk, het betreffen open bebouwingen.

Tabel 6 Overzicht van de primaire contextgerichte preventieprogramma's ter voorkoming/reductie van geweld in het (semi-)publieke domein: opgedeeld naar auteurs, aantal studies, programma's, mechanismen en context

Nr.	Auteurs	Aantal Programma's studies	Mechanismen	Context(en)
14	Brown (1995)	1	Close Circuit Television (CCTV) systems	<p>Cohen en Felton (1979) beweren in hun routine activities theorie dat voor het plegen van een delict drie elementen aanwezig moeten zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> - een gemotiveerde overtreder; - een geschikt slachtoffer en - de afwezigheid van een beschermer. <p>Brown (1995) betoogt dat de aanwezigheid van CCTV één van deze drie elementen wegneemt.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Dit kan het element gemotiveerde overtreder zijn, voor de overtreder is het risico om gepakt te worden namelijk groter en dus een reden om minder gemotiveerd te zijn. - De aanwezigheid van CCTV zorgt er ook voor dat een beschermer (politie) eerder ter plaatse zal zijn en dus niet meer afwezig is. - Ook heeft CCTV een invloed op het derde element, een geschikt slachtoffer. Door de aanwezigheid van CCTV voelt het slachtoffer zich zekerder en zal zich niet zo kwetsbaar opstellen, waardoor het slachtoffer ineens minder geschikt wordt. <p>Door gebrek aan bewijs is het niet duidelijk welke van deze drie elementen nu beïnvloed worden door de aanwezigheid van CCTV in een buurt.</p> <p>Door de aanwezigheid van camera's dwing je de overtreder zijn gedrag aan te passen en hiermee hopelijk te voorkomen.</p>
14	Svaraja-singam, Shepherd & Matthews, (2003)	1	Close Circuit Television (CCTV) systems	<p>Ook in dit programma geldt dat de aanwezigheid van CCTV één van de drie elementen wegneemt die volgens de routine activities theorie aanwezig moet zijn voor het plegen van een delict: een gemotiveerde overtreder, een geschikt slachtoffer en de afwezigheid van een beschermer.</p> <p>Er werd verwacht dat, doordat de politie snel ter plaatse was, de incidenten minder snel uit de hand liepen en minder snel in verwondingen eindigden.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het programma liep in vijf steden in Engeland (Ashford, Eastbourne, Lincoln, Newport en Peterborough). - In deze steden zijn camera's geïnstalleerd om de criminaliteit terug te dringen.

<i>Nr.</i>	<i>Auteurs</i>	<i>Aantal Programma's studies</i>	<i>Mechanismen</i>	<i>Context(en)</i>
15	Painter & Farrington (1997) Painter & Farrington (2001)	2	<p>Straatverlichting</p> <p>Twee benaderingen worden door Painter en Farrington (1997, 2001) aangehaald: de situationele benadering en de invalshoek van sociale controle en samenhang in de buurt. De situationele benadering stelt dat criminaliteit kan worden voorkomen door aanpassingen te maken in de omgeving die de perceptie van potentiële daders met betrekking tot vergrote risico's en verminderde mogelijkheden direct beïnvloeden.</p> <p>Door betere straatverlichting is de kans om gezien te worden groter en daarmee de kans ook groter:</p> <ul style="list-style-type: none"> - om herkend te worden, - dat de politie gewaarschuwd wordt, - om betrapt te worden, - om gepakt te worden. <p>Verbeterde straatverlichting zou bewerkstelligen dat:</p> <ul style="list-style-type: none"> - mensen meer gebruik gaan maken van de straat; - het aantal mensen op straat toeneemt; - er een grotere afschrikkende werking is. <p>Meer mensen betekent immers een grotere kans op betrapping, meer natuurlijke surveillance en meer informele sociale controle.</p> <p>Tot slot wordt nog genoemd dat een verbeterde straatverlichting de buurt een betere uitstraling kan geven; er wordt geïnvesteerd in de buurt en dat kan leiden tot een positievere opvatting over de buurt bij de buurtbewoners waardoor de samenhang toeneemt en daarmee de sociale controle. Als dit mechanisme werkt, zou volgens de auteurs de criminaliteit zowel 's avonds / 's nachts af moeten nemen als overdag. In samenhang met een positievere</p>	<p>De buurten in de studie lenen zich door hun opzet (lay-out) en door het type woningen dat er staat voor natuurlijke surveillance. Dit wordt door de auteurs genoemd als een mogelijk belangrijk kenmerk om het verbeteren van straatverlichting succesvol te laten zijn.</p>

Nr.	Auteurs	Aantal Programma's studies	Mechanismen	Context(en)
16	Yeater et al. (2004)	1	Dating	<p>opvatting over de buurt onder de buurtbewoners, kan een betere reputatie ook op ouders een afschrikwekkende werking hebben; in een betere buurt is de sociale controle vaak beter en loop je dus een groter risico om gesnapt te worden. Bovendien kan een verbeterde straatverlichting ook overlast voorkomen en op deze manier voorkomen dat kleine incidenten kunnen escaleren. De studie uit 2001 betreft de evaluatie van hetzelfde project dat in 1997 door Painter en Farrington werd geëvalueerd. In deze studie zijn andere informanten gebruikt om de effecten te meten (zelfrapportage door jongeren, terwijl in de publicatie uit 1997 de resultaten van interviews met buurtbewoners worden besproken).</p> <p>Het programma werkt met een zelfhulpboek. Yeater et al. (2004) stellen dat dit boek gebaseerd is op een informatieverwerkingsmodel van sociale competentie (McFall, 1982). Volgens dit model zijn drie typen, elkaar opvolgende vaardigheden van belang bij het reageren op een taak in een sociale setting. De eerste zijn decoding skills: 'require individuals to accurately receive, perceive and interpret stimuli form the environment'. De tweede zijn beslissvaardigheden: met behulp hiervan kan een individu verschillende manieren bedenken om te reageren op een taak. De derde betreft uitvoering: het effectief reageren op de taak. Het zelfhulpboek zou volgens de auteurs in drie segmenten zijn opgedeeld. De eerste twee richten zich op de decoding skills: deze verschaffen informatie over 'rape myths', misvattingen over seksueel geweld, het identificeren van riskant gedrag en riskante situaties. Vrouwen zouden hierdoor dus beter in staat zijn situaties te interpreteren en te decoderen. Het derde segment van het boek richt zich op beslissvaardigheden en uitvoeringsvaardigheden. Deelnemers leren in dit segment specifieke vaardigheden om het risico om slachtoffer te worden te verkleinen.</p>

3.3.2 *Secundaire preventie*

Veronderstelde werkbare mechanismen en contexten

Meer dan de helft van de dertien secundaire contextgerichte preventieprogramma's is vaag in de beschrijving van potentieel werkbare mechanismen en beperkt zich onder meer tot meer generieke begrippen, zoals situationele maatregelen, fysieke en sociale veranderingen en specifieke beveiliging, waarbij niet concreet wordt ingegaan op de aard van het mechanisme, dat verondersteld wordt effectief te zijn (tabel 7). De preventieprogramma's in deze paragraaf zijn in grote lijnen ingezet op individuen, wijken en bedrijven of evenementen. Bij de beschrijving van de mechanismen wordt een driedelige indeling gebruikt: mechanismen die betrekking hebben op individuen, buurtpreventie en bedrijven.

Mechanismen met betrekking op individuen zijn:

- het verhogen van de kennis over geweld;
- het verbeteren van attitudes om adequaat te reageren op een geweldssituatie;
- strikt toezicht houden op de schoolplicht, waardoor de gelegenheid om geweld te plegen vermindert;
- het instellen en handhaven van een avondklok waardoor de gelegenheid wordt weggenomen om geweld te plegen;
- het betrekken van buurtbewoners in het kader van sociale controle en surveillance, met als doel langs deze weg de solidariteit tussen bewoners te vergroten;
- het versterken van sociale bindingen met de ouders en de school.

Mechanismen die in het kader van buurtpreventie worden aangehaald zijn:

- toezicht en sociale controle, met de aanname dat beide maatregelen afschrikkend werken;
- het veranderen van de perceptie van sociale normen van negatieve vrienden zou een verlagende invloed hebben op het plegen van geweld;
- het versterken van sociale bindingen met de ouders en de school kan de buurtcohesie ten goede komen;

- het bewerkstellingen van een andere opstelling van politie ten aanzien van burgers, waardoor stress en agressie kan verminderen zowel bij burgers als bij ordehandhavers;
- het creëren van meer betrokkenheid van politie in wijken;
- het voeren van gerichte handhaving, meer politie-inzet op plaatsen waar veel overlast is.

Mechanismen die betrekking hebben op bedrijven zijn:

- cameratoezicht en toezicht houden op wie een gebouw in en uit gaat;
- het verbeteren van verlichting;
- het beperken of weghalen van de beschikbaarheid van kostbaarheden;
- voorzien in niet nader omschreven specifieke beveiligingsmaatregelen voor banken.

De context van deze preventiemaatregelen is zeer divers en heeft in de beschreven programma's betrekking op jongeren, ouders, de schoolomgeving en de buurt. De buurtmaatregelen hebben betrekking op wijken en steden met veel geweld. Andere maatregelen worden ingezet om de beveiliging van bedrijven, postkantoren en cafés te vergroten. Daarnaast wordt bank- en barpersoneel getraind om enerzijds geweld te kunnen voorkomen en anderzijds instrumenteel te kunnen optreden indien geweld dreigt te escaleren.

Tabel 7 Overzicht van de secundaire contextgerichte preventieprogramma's ter voorkoming/reductie van geweld in het (semi-)publieke domein: opgedeeld naar auteurs, aantal studies, programma's, mechanismen en context

<i>Nr.</i>	<i>Auteurs</i>	<i>Aantal Programma's studies</i>	<i>Mechanismen</i>	<i>Context(en)</i>	
17	Braga et al. (1999)	1	Problem-oriented policing program	Door gericht per plek naar de problemen te kijken en daar specifieke interventies op toe te passen, lossen de problemen op die plek op. Hierbij wordt gebruikgemaakt van meerdere mechanismen gebaseerd op de rationele keuze theorie en de theorie van 'routine activities'. De interventies zijn op twaalf plaats-gericht. Een groot aantal maatregelen is genomen, afhankelijk van de specifieke kenmerken van de plekken. Op tien plekken worden situationele maatregelen genomen om de kenmerken van die plekken te veranderen. Daarnaast wordt vrijwel overal extra gesurveilleerd.	Samenwerking tussen de politie en contacten in de buurt.
18	Ekblom (1987) Ekblom (1988)	2	Post-office security initiative	Beide publicaties beschrijven dezelfde evaluatie. De publicatie uit 1988 is een synthese van de publicatie uit 1987. De sociale veranderingen in de omgeving worden ogenschijnlijk beoogd door de beambten van de postkantoren te trainen. In geen van beide publicaties wordt toegelicht waar deze training uit bestaat. Door fysieke en sociale veranderingen in de omgeving van kwetsbare doelen, zal de gelegenheid voor overtreddingen minder aantrekkelijk worden. Ook het risico voor de overtreder zal groter worden. Er zijn minder mogelijkheden voor overvallers waardoor de kans op een overval kleiner wordt.	Postkantoren.
19	Grandjean (1990)	1	Preventie van bankovervallen	Het risico voor bankpersoneel wordt kleiner door meer fysieke beveiliging in te zetten. Het invoeren van meer beveiliging zorgt ervoor dat de kans voor een (potentiële) dader op een succesvolle overval kleiner wordt. Hierdoor zal de (potentiële) dader minder snel tot een overval overgaan.	Banken in Zwitserland.

<i>Nr.</i>	<i>Auteurs</i>	<i>Aantal Programma's studies</i>	<i>Mechanismen</i>	<i>Context(en)</i>
20	Fagan (1987)	1	<p>Violent juvenile offender program</p> <p>Fagan (1987) stelt dat het programma gebaseerd is op de sociale controle theorie. De sterkte van de banden met ouders, school, vrienden en buurt bepaalt of een jongere zich inlaat met criminele activiteiten. Daarnaast stelt Fagan (1987) dat uit is gegaan van het 'social learning concept'. De sociale normen van vrienden en buurt kunnen van invloed zijn op het delinquent gedrag van de jongere. Sociale controle kan delinquentie voorkomen. Voor het geëvalueerde programma zijn 'social control' en het 'social learning' concept samengevoegd in een 'social development model'. Dit model voorspelt delinquent gedrag en laat zien hoe dit gedrag te beïnvloeden is door factoren, dus hoe dit gedrag kan veranderen.</p> <p>Niet alleen sociale bindingen van school, ouders en de buurt met jongeren dienen te worden bevorderd, ook de sociale cohesie in de buurt is een doel van de interventie. Zowel het vergroten van sociale bindingen als het vergroten van de sociale cohesie, zou de formele en informele sociale controle uitgeoefend door school, ouders en buurt moeten vergroten. Hierdoor worden de risico's van het plegen van delicten groter.</p> <p>Betoogd zou kunnen worden dat ook de gelegenheid tot het plegen van delicten kleiner wordt wanneer er in een buurt meer sociale controle is. Daarnaast zouden meer (en betere) bindingen met school, ouders en buurt ook een direct effect op jongeren kunnen hebben.</p>	Het programma wordt op school, met ouders en in de buurt uitgevoerd.
			<p>Wat er precies in het programma gebeurt, is niet te achterhalen op basis van de publicatie.</p>	

<i>Nr.</i>	<i>Auteurs</i>	<i>Aantal Programma's studies</i>	<i>Mechanismen</i>	<i>Context(en)</i>
21	Fritsch, Caeti & Taylor (1999)	1	Dallas anti-gang initiatieve	<p>- Wijken met veel geweld gepleegd door bendes.</p> <p>- Extra politie-inzet.</p> <p>De auteurs gaan voornamelijk in op wat bekend is over de effectiviteit van de gehanteerde strategieën, maar bespreken nauwelijks wat volgens hen de werkzame mechanismen zijn die ten grondslag zouden liggen aan de strategieën. Uitsluitend algemene opmerkingen, dat het om 'suppression' gaat. Meer concreet gaat het om verschillende mechanismen: de strikte handhaving van de avondklok bewerkstelligt dat (jongere) bendeleden op bepaalde uren van de dag geen gelegenheid hebben om geweld te plegen, omdat het hen onmogelijk wordt gemaakt zich te buiten te gaan.</p> <p>Op andere uren van de dag wordt het (jongere) bendeleden eveneens onmogelijk gemaakt delicten te plegen, doordat ze gedwongen worden zich op school te bevinden.</p> <p>De ongerichte surveillances zouden moeten zorgen voor een grotere pakkans en een grotere kans op opsporing waardoor een afschrikwekkende werking optreedt.</p>
22	Graham et al. (2004)	1	Safer Bars program	<p>- Grote cafés waar agressieve incidenten geen uitzondering zijn, in grote Canadese stad.</p> <p>- Het barpersoneel werd getraind.</p> <p>- Bareigenaars bewust maken van risico's.</p> <p>- Mogelijkheden bieden om risico's te verminderen.</p> <p>- Barpersoneel vaardigheden leren om conflicten te voorkomen en te beheersen. Kennis van barpersoneel over geweld vergroten en het veranderen van de attitude van barpersoneel ten opzichte van geweld.</p>
23	Markus (2000)	1	Omgaan met agressie en bedreigende situaties	<p>- Bankpersoneel wordt getraind in het omgaan met agressieve klanten.</p> <p>- Personeel krijgt lessen in kleine groepen.</p> <p>- Groepen bestaan uit collega's.</p> <p>Doordat ervaring wordt opgedaan met de stressor, zal deze in werkelijkheid minder onvoorspelbaarheid bevatten. Doordat men gradueel aan de stressor wordt blootgesteld, ontwikkelt men geen alles-of-niets defensiemechanisme (zoals dissociatie), maar herkent men in een vroeg stadium van het stressproces de noodzaak tot actieve coping.</p> <p>Het doel is bekendheid verwerven met de situatie en op een manier leren reageren die de beste manier is om met die situatie om te gaan.</p>

Nr.	Auteurs	Aantal Programma's studies	Mechanismen	Context(en)
24	Peek-Asa et al. (2004)	1	<p>The Workplace violence prevention program</p> <ul style="list-style-type: none"> - Peek-Asa et al. (2004) verwijzen alleen naar 'crime prevention through environmental design'. De mechanismen die hieraan ten grondslag liggen worden niet expliciet genoemd. Eenzijdig beoogt men de kosten (risico's) voor de ouders groter te maken en anderzijds wordt de opbrengst van een overval kleiner. De moeite die een overvaller moet doen en het risico dat hij loopt zouden niet meer op moeten wegen tegen de opbrengst. iets specifiekere: <ul style="list-style-type: none"> - het vergroten van de kans dat ouders worden herkend (door middel van verbeteren van verlichting en zichtbaarheid in panden); - het waarschuwen van potentiële ouders dat veiligheidsmaatregelen zijn genomen (door middel van stickers en dergelijke); - het beperken van de beschikbaarheid van de buit en het verminderen van de buit (door middel van 'safe management' en door cash handeling procedures); - het beperken van de gelegenheid (door toegangcontroles); - het vergroten van de pakkans (door personeel te trainen dat daardoor beter gaat letten op mogelijke ouders en dus een beter signalement kan geven). 	<ul style="list-style-type: none"> - Deelname aan het programma is vrijwillig, het opvolgen van de aanbevelingen uit het Action Plan is eveneens vrijwillig. - Afgezien van de tijd die gaat zitten in de assessment en het doorspreken van het Action Plan vraagt dit programma in principe weinig investering van de deelnemers. - Pas wanneer men aanbevelingen gaat overnemen, moeten investeringen gedaan worden. - Het programma biedt redelijk vrijblijvend een zeer uitgebreid advies met betrekking tot het verminderen van het risico slachtoffer te worden van een overval. - De bedrijven die in aanmerking komen voor deelname zijn kleine bedrijven die een verhoogde kans hebben om doelwit te worden van een overval.

<i>Nr. Auteurs</i>	<i>Aantal Programma's studies</i>	<i>Mechanismen</i>	<i>Context(en)</i>
25 Popkin et al. (1999)	1	<p data-bbox="327 445 359 716">Anti-Drug Initiative</p> <p data-bbox="327 716 359 1075">Men benut verschillende strategieën die elk op een andere manier een bijdrage zouden leveren aan het voorkomen van geweld:</p> <ul data-bbox="359 445 510 716" style="list-style-type: none"> - Environmental design: 'defensible space': de omgeving wordt zodanig ingericht dat mensen de verschillende openbare of algemene ruimtes goed kunnen overzien en beschouwen als een soort eigen territorium terwijl de ruimtes tegelijkertijd zo zijn ingericht dat onbevoegden buiten gehouden kunnen worden. De auteurs merken echter op dat een dergelijk design waarschijnlijk op zichzelf onvoldoende is om geweld te voorkomen en dat het in het geval van de buurten waar het ADI op is gericht, juist ook de eigen bewoners zijn die voor criminaliteit en overlast verantwoordelijk zijn. Er is dus geen sprake van onbevoegden die je buiten kunt houden. - Situationele preventie: maatregelen die de gelegenheid om delicten te plegen op bepaalde locaties beperken. De auteurs noemen als voorbeelden cameratoezicht, toezicht houden op wie een gebouw binnengaat, toegangen afsluiten voor anderen dan de bewoners, gebruik van beveiligers. Een dergelijke aanpak kan effectief zijn, maar brengt het risico van verplaatsing met zich mee. <p data-bbox="510 445 670 716">- Handhavingsstrategieën: gerichte handhaving ('hot spots' policing) zou werken om criminaliteit terug te dringen. Echter, de auteurs stellen dat het gericht inzetten op drugsdealers weinig effectief is en dit is doorgaans precies wat er in de soort wooncomplexen als in deze studie wordt gedaan. Er wordt niet gezegd waarom dit zo is. Wat wel zou werken is specifieke politie-inzet op overlast. Dat zou de buurt aantrekkelijker maken en mensen een veiliger gevoel geven. Dit laatste zou de sociale controle in de hand kunnen werken.</p> <p data-bbox="670 445 829 716">- Het betrekken van buurtbewoners bij preventie: surveillance door buurtbewoners en daarmee het vergroten van de sociale controle en het laten handhaven van sociale normen door buurtbewoners.</p> <p data-bbox="829 445 989 716">- Publiek-private samenwerking. In public housing zou dit echter niet zo effectief zijn: buurtbewoners vertrouwen de politie niet (en vice versa) en zijn bovendien te bang om hieraan mee te doen. Toch is dit in een aantal flats geprobeerd. Hierbij moet opgemerkt worden dat dit flats waren waar de bewoners al in behoorlijke mate georganiseerd waren.</p>	<ul data-bbox="327 1433 510 1836" style="list-style-type: none"> - Het initiatief gaat uit van woningbouwcorporaties. - Zij ondernemen actie in hun eigen wooncomplexen. - Ingrijpen in algemene ruimten maar ook individuele huurders. - Het gaat om zeer slechte buurten, met veel criminaliteit en veel leegstand.

<i>Nr.</i>	<i>Auteurs</i>	<i>Aantal Programma's studies</i>	<i>Mechanismen</i>	<i>Context(en)</i>
26	Tweede Kamer der Staten-Generaal (2004)	1	Convenanten uitgaansgeweld	Gemeentes
			Door efficiënte samenwerking met betrokken partijen in de gemeente zal het geweld verminderen. Elke gemeente heeft zelf een convenant af moeten sluiten. De inhoud van de convenanten verschilt tussen gemeenten. In de publicatie wordt een aantal onderdelen genoemd die terugkomen in de verschillende convenanten.	
27	Veno & Veno (1993)	1	Preventie bij Motor Grand Prix	- Organisatie van een groot-schalig evenement waarbij in het verleden geregeld onregelmatigheden (geweld tegen politie) optrad. - Een goede samenwerking tussen politie, organisatie en andere betrokkenen werd als voorwaarde gezien voor succesvolle preventie van geweld.
			Bovendien zou een andere opstelling van de politie ook tot minder stress en frustratie bij politieagenten leiden waardoor die minder geneigd zijn onrecht op geweld te anticiperen en dus minder geneigd zijn om zelf alvast hard op te treden. Als organisatie en bezoekers zelf een deel van de verantwoordelijkheid voor het verloop van het evenement dragen, draagt dat bij aan de vermindering van geweld (ze worden mede-probleemeigenaar). De faciliteiten op het kampeertrein zouden minder uitnodigen tot vandalisme als ze heel zijn, schoon zijn en in voldoende mate aanwezig zijn. Sensatiebeluste rapportage in de media zou mensen aantrekken die uit zijn op rellen; wanneer voorkomen wordt dat de media overdreven rapporteren over het evenement, zouden dat soort bezoekers weg blijven. Het aantrekken van een breder publiek (waaronder gezinnen) werd gezien als een mogelijkheid om het conflict tussen bikers en politie deels te verminderen. In de discussie noemen de auteurs: [...] it was reasoned that if the police were favorably regarded, then violence involving the police was less likely to occur.	
28	Ward (1997)	1	Hyde Park crime prevention effort	St. Louis (Missouri) wordt beschouwd als een van de tien grote steden in Amerika met de meeste criminaliteit (rond 1994).
			Het aanpakken van zowel achterliggende oorzaken als meer situationele omstandigheden zou moeten leiden tot het terugdringen van criminaliteit. Verder wordt niet specifiek ingegaan op de mechanismen die ten grondslag zouden liggen aan de interventies. Ook niet op wat er precies aan activiteiten werd ondernomen in het kader van het Friedens Haus. Het volgens de auteur bereikte effect van de mobiele surveillances zou het gevolg zijn van een combinatie van verhoogde waakzaamheid bij de bewoners, vergrote solidariteit tussen bewoners en de verhoogde betrokkenheid van de politie bij de wijk (dankzij de samenwerking in het kader van de mobiele surveillances).	

3.4 Mechanismen en contexten bij persoons- en contextgerichte preventiemaatregelen

3.4.1 Primaire preventie

Veronderstelde werkbare mechanismen en contexten

Een overzicht van de veronderstelde werkbare mechanismen en contexten van de acht primaire persoons- en contextgerichte preventieprogramma's is terug te vinden in tabel 8. In deze programma's worden onderstaande mechanismen verondersteld effectief te zijn:

- er wordt getracht om normen te veranderen met betrekking van geweld;
- er wordt verondersteld dat genderstereotyperingen geweld kunnen bevorderen. Er wordt gewerkt aan verwachtingen met betrekking tot genderrollen;
- door conflicthanteringsvaardigheden te verbeteren, kan geweld afnemen omdat jongeren dan ander gedrag leren hanteren;
- betere sociale interactie kan geweld verminderen of voorkomen;
- verder wordt uitgegaan van het 'sociale developmental mode'. Het versterken van de banden met het gezin, de school en de omgeving zou delictbeschermend werken en zou het leren omgaan met elkaar kunnen verbeteren;
- ten slotte wordt het belang van veilige infrastructurele voorzieningen opgevoerd als preventie tegen geweld.

De context van de maatregelen zijn de school, het gezin en de omgeving. De maatregelen voorzien in het trainen van jongeren, ouders en leerkrachten. Belangrijk te vermelden is dat één programma aan jongens en meisjes apart wordt gegeven.

Tabel 8 Overzicht van primaire persoons- en contextgerichte preventieprogramma's ter voorkoming/reductie van geweld in het (semi-)publieke domein: opgedeeld naar auteurs, aantal studies, programma's, mechanismen en context

<i>Nr.</i>	<i>Auteurs</i>	<i>Aantal Programma's studies</i>	<i>Mechanismen</i>	<i>Context(en)</i>
29	Foshee (1998) Foshee et al. (1998) Foshee et al. (2000) Foshee et al. (2004)	4	Safe Dates In Foshee et al. (1996): Safe Dates beoogt dating violence te voorkomen door: - normen met betrekking tot geweld tegen een partner te veranderen; - gender stereotypering te verminderen, en - conflicthanteringsvaardigheden te verbeteren. Door te beïnvloeden wat jongeren normaal vinden voor jongens en voor meisjes (gender role expectations), beoogt Safe Dates de bereidheid te veranderen van jongeren om geweld te gebruiken of te accepteren. Door jongeren vaardigheden te leren om ander gedrag te vertonen, zouden ze ook daadwerkelijk in staat moeten worden gesteld om de bereidheid om ander gedrag te vertonen om te zetten in daden. Een combinatie van het beïnvloeden van zowel attitudes, motivatie als capaciteit.	- Op school, in de eigen klas (lesprogramma en posterwedstrijd). - Het programma wordt verzorgd door eigen vakleerkracht. - Toneelstuk op school voor alle leerlingen tegelijk.
30	Hawkins et al. (1999)	1	Seattle Social Development Project De interventie is gebaseerd op het social developmental model. Sterke banden met de school zouden delictbeschermend moeten werken. Hechting en commitment zijn belangrijke componenten van sociale banden. Wanneer individuen in sociale groepen onderling sterke banden onderhouden en wanneer deze groepen duidelijke normen voor gedrag stellen, wordt gedrag dat in overeenstemming is met die normen versterkt en wordt gedrag dat tegen die normen in gaat verminderd. Door leerkrachten te trainen om de band van kinderen met de school te verstevigen, door ouders te trainen om de sociale banden van kinderen met het gezin, de familie en de school te verstevigen en door kinderen te trainen in sociale interacties, kan er gedragsverandering ontstaan op school. Kinderen zouden een positievere houding ten opzichte van school krijgen, hun gedrag op school en hun schoolprestaties zouden hierdoor verbeteren. Deze veranderingen zouden vervolgens de ontwikkeling van kinderen positief moeten beïnvloeden.	De interventie is gericht op kinderen op openbare basisscholen in buurten met veel criminaliteit. Leraren, leerlingen en ouders worden getraind.

<i>Nr.</i>	<i>Auteurs</i>	<i>Aantal Programma's studies</i>	<i>Mechanismen</i>	<i>Context(en)</i>
31	Mooij (2001)	1	Campagne De Veilige School De campagne rust op drie pijlers: - zorg voor sociale binding, leren omgaan met elkaar; - planmatig en deskundig omgaan met calamiteiten; - zorg voor veilige voorzieningen in gebouw/omgeving, veilig gebruik. Verder wordt niets gezegd over de beoogde mechanismen. De inhoud van het programma valt overigens op basis van deze publicatie nauwelijks na te gaan.	- Het betreft een campagne op scholen. - De uitvoering en invulling van de campagne wordt grotendeels overgelaten aan de scholen zelf.
32	Van der Vegt et al. (2001)	1	Marietje Kesselsproject Door het aanleren van nieuw of ander gedrag, zoals een respectvolle houding tegen anderen en het voorkomen van slachtoffergedrag, wordt getracht crimineel gedrag te voorkomen.	- Lessen op de basisschool. - Jongens en meisjes apart van elkaar. - Het programma berust ook op de herhaling van de oefeningen.
33	Twemlow et al. (2001)	1	Social systems / psychodynamic antioffence intervention Door te zorgen dat er geen stigmatisering uitgaat van het programma (de dader is de slechterik) wordt meer bereikt. De kinderen begeleiden elkaar in het programma. Het groepsgevoel gebruiken om effectief op te treden tegen geweld.	Lessen op de basisschool en ook buiten de lessen (oplettend tijdens lunchpauzes, e.d.).

3.4.2 *Secundaire preventie*

Veronderstelde werkbare mechanismen en contexten

In tabel 9 worden drie programma's beschreven die worden gezien als secundaire persoons- en contextgerichte preventiemaatregelen. Alleen in het onderzoek van Tremblay et al. (1991) worden manifeste mechanismen genoemd. Daarom wordt hierna een onderscheid gemaakt tussen geaggregeerde mechanismen en manifeste mechanismen.

Geaggregeerde mechanismen

In twee van de drie onderzoeken worden vier aggregeerde mechanismen vermeld:

- het verminderen van risicofactoren en het verminderen van de negatieve invloeden van risicofactoren op het gedrag door het bevorderen van beschermende factoren, vermindert de kwetsbaarheid van jongeren;
- het gericht aanpakken van risicofactoren, zoals druggebruik, family services, naschoolse activiteiten, het aanbieden van opleiding;
- het voeren van casemanagement;
- het opvoeren van de handhaving en een goede coördinatie door justitie.

Manifeste mechanismen

In het onderzoek van Tremblay et al. (1991) is er sprake van drie manifest afgelijnde mechanismen:

- het aanleren van sociale vaardigheden;
- het aanleren van zelfcontrole;
- het trainen van ouders in hun opvoedingstaak (efficiënt straffen, belonen, probleemoplossingsvaardigheden, het verbeteren van het ouder-kindinteractie).

De drie onderzoeken hebben betrekking op meerdere contexten die zich bevinden op micro- en mesoniveau. De interventies en trainingen worden gegeven aan jongeren (op school en thuis), de ouders (vooral de thuis-situatie) en de buurt waarin deze gezinnen wonen. Het gaat vooral om jongeren uit achtergestelde en zwakke wijken die opgroeien in kwetsbare gezinnen. Daarnaast worden ook handhavers betrokken in de programma's, zoals politie en justitie.

Tabel 9 Overzicht van secundaire persoons- en contextgerichte preventieprogramma's ter voorkoming/reductie van geweld in het (semi-)publieke domein: opgedeeld naar auteurs, aantal studies, programma's, mechanismen en context

<i>Nr.</i>	<i>Auteurs</i>	<i>Aantal Programma's studies</i>	<i>Mechanismen</i>	<i>Context(en)</i>
34	Wolfe et al. (2003)	1	Youth Relationship Project	Hoe meer de jongeren meedoen met het programma, des te meer ze ervan opsteken en er ook daadwerkelijk baat van hebben. Dus leren door herhaling en verdieping in relatiestructuren. - Achttien keer twee uur durende lessen aan jongeren die bij Child Protection Services waren aangemeld. - Ambulante interventie.
35	Harrell, Cavanagh & Sridharan (1999)	1	Children at Risk (CAR)	CAR betreft een heel brede interventie. Het idee erachter is dat als risicofactoren worden aanpak, druggebruik en delinquentie zal worden voorkomen. De interventie bestaat uit casemanagement, 'family services', naschoolse activiteiten, activiteiten tijdens de zomervakantie, een opleidingsaanbod, een mentorprogramma, opgevoerde handhaving, meer politie-inzet in de buurt, en coördinatie met justitie. Door probleemgericht op de juiste gebieden in te zetten, zal het geweld dalen. Specifieke problemen moeten worden aangepakt, dus een casemanager voor gezinsproblemen, een naschoolse activiteit tegen het op straat hangen, educatietraining om jongeren te helpen hun school af te maken, enz. Dit is de manier om een oplossing/vooruitgang te bereiken volgens het programma. In de publicatie is geen informatie beschikbaar over wat er precies met de jongeren wordt gedaan. - Ambulante interventie binnen binnen verschillende contexten (school, buurt, gezin). - Politie en justitie.
36	Tremblay et al. (1991)	1	Montreal Longitudinal Experimental Study	Het programma bestaat uit een aanbod voor de kinderen en een aanbod voor de ouders: - door het aanleren van bepaalde vaardigheden (sociale vaardigheden en zelfcontrole) en het aanbieden van rollenspelen leren kinderen om anders te reageren op bepaalde situaties (door herhaling en oefening); - het trainen van ouders in het bekrachtigen van positief gedrag, het effectief straffen, het oplossen van familiecrises, het verbeteren van de ouder-kind-interactie; - het realistisch kunnen beoordelen van televisiebeelden. - Interventie van twee jaar. - Verzorgd door universitair opgeleide jeugdwerkers. - Training aan ouders, training aan kinderen (op school).

3.5 Bevindingen

Achtenveertig studies naar de effecten van preventiemaatregelen ter voorkoming en vermindering van geweld in de (semi-)publieke sector werden in dit hoofdstuk beschreven in termen van de mechanismen en contexten waarin de bestudeerde maatregelen werkzaam zouden moeten zijn. Negentien studies hadden betrekking op preventiemaatregelen die specifiek zijn gericht op het gedrag van de potentiële dader(s). Achttien studies betroffen maatregelen die gericht zijn op het beïnvloeden van de context (omgeving, straatverlichting, et cetera). Elf effectstudies hadden betrekking op maatregelen die zich richten op zowel de potentiële dader(s) als op de context.

Over de effectstudies kan het een en ander worden gezegd. Ten eerste blijkt dat in de publicaties bijna nooit wordt gerefereerd aan een uitgewerkte programmatheorie die ten grondslag ligt aan de onderzochte interventie. Ten tweede ontbrak het in een groot aantal publicaties (zie tabellen 4 tot en met 9) aan een volledige beschrijving van de werkbare bestanddelen of wordt er zelfs geen beschrijving gegeven van mechanismen die verondersteld worden veranderingsprocessen in gang te zetten. Het reconstrueren van programmatheorieën op basis van de bestudeerde publicaties is hierdoor niet mogelijk. In het kader van een research synthese of systematische review is het echter belangrijk om een goede beschrijving te krijgen van de mechanismen die verondersteld worden aan de basis te liggen van gedragsverandering in een bepaalde context. Deze conclusie moet worden gezien als een beperking om gefundeerde uitspraken te doen over de effectiviteit van een interventie (zie verder hoofdstuk 4). Tevens kan worden vastgesteld dat ook de beschrijving van de context in de meeste studies zeer summier gebeurt.

Ten derde valt op dat slechts enkele programma's gericht zijn op het verterken of bevorderen van positieve gedragsaspecten met als doel negatieve gedragsaspecten – geweld – te doen afnemen. Een interventie kan gericht zijn op het verbeteren van positief gedrag of op het reduceren van ongewenst gedrag. De meeste preventiemaatregelen in dit onderzoek spelen in op het verminderen of voorkomen van ongewenst gedrag.

Tot slot bevatten geen van de 48 bestudeerde interventies informatie over de wijze waarop gedragsverandering fasegewijs in zijn werk gaat. Wil een gedragsinterventie succesvol zijn, dan spelen naast werkbare mechanismen en contexten, kennis en begrip van het ongewenste gedrag een rol. Weten wat fout is, het schatten van de kosten en baten om het gedrag wel of niet te veranderen en inzichten in perceptie van sociale normen, zijn daarbij essentieel. Ook de intentie om tot gedragsverandering over te gaan, verantwoordelijkheid opnemen en over de mogelijkheid beschikken om alternatief gedrag te stellen zijn ingrediënten die het proces van gedragsverandering mede bepalen.

4 Effecten van preventie

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de effecten van de preventiemaatregelen die in de bij dit onderzoek betrokken studies zijn geëvalueerd. Preventiemaatregelen worden in dit hoofdstuk op basis van de in hoofdstuk 2 weergegeven criteria beoordeeld als effectief, mogelijk effectief, mogelijk niet effectief, of niet effectief. Wanneer meerdere kwalitatief goede studies positieve effecten op geweld rapporteren, is een maatregel benoemd als effectief. Dit geldt ook wanneer één of meer kwalitatief (redelijk) goede studies positieve effecten rapporteren en deze conclusie wordt bevestigd in meta-analyses of overzichtstudies van derden. Wanneer één of meer kwalitatief (redelijk) goede studies positieve effecten op geweld rapporteren, maar onderbouwing hiervan in andere overzichtstudies of meta-analyses niet voorhanden of te weinig eenduidig is, is een maatregel benoemd als mogelijk effectief. In bijlage 4 is van effectieve en mogelijk effectieve preventiemaatregelen een uitgebreidere beschrijving opgenomen. Dezelfde criteria zijn gehanteerd om een maatregel in te delen als niet effectief of mogelijk niet effectief, met dien verstande dat geen of negatieve effecten van de maatregel worden gerapporteerd.

Niet alle studies konden op basis van de gehanteerde criteria in een van de vier categorieën worden ingedeeld. Wanneer het design van een studie van onvoldoende kwaliteit is om uitspraken te doen over de effectiviteit van een maatregel en geen nadere informatie uit meta-analyses of overzichtstudies van derden beschikbaar was, is de maatregel niet ingedeeld. Daarnaast zijn evenmin uitspraken gedaan op basis van enkele studies waarvan de resultaten tegenstrijdig waren. Wanneer geen uitspraken kunnen worden gedaan over de effectiviteit van een maatregel, wil dit overigens niet zeggen dat de bestudeerde maatregel niet effectief *zou kunnen zijn*. Nader (kwalitatief goed) onderzoek zou dit uit moeten wijzen. In het volgende hoofdstuk zal nader worden ingegaan op de vraag welke conclusies op basis van de bij dit onderzoek betrokken studies getrokken kunnen worden over de vraag wat effectief is of kan zijn in de preventie van geweld in het publieke en semi-publieke domein.

4.2 Primaire persoonsgerichte preventie

In deze paragraaf worden de effecten van de primaire persoonsgerichte preventiemaatregelen besproken. Aan het eind van deze paragraaf geeft tabel 10 een overzicht van de belangrijkste kenmerken van de evaluatiestudies naar de effecten van de primaire persoonsgerichte maatregelen.

Maatregel 1: Peaceful Conflict Resolution and Violence Prevention Curriculum

Het programma Peaceful Conflict Resolution and Violence Prevention Curriculum is gebaseerd op het idee dat aangeleerd (gewelddadig) gedrag om conflicten op te lossen kan worden veranderd in sociaal gedrag door kinderen hiertoe vaardigheden aan te leren. Het doel is dan ook om kinderen te leren conflicten door middel van niet-gewelddadig gedrag op te lossen en zo de gewelddadige criminaliteit terug te dringen. Het programma is bedoeld voor kinderen in de laagste klas van High school (6th grade). DuRant, Barkin en Krowchuk (2001) rapporteren op basis van een quasi-experimentele studie twee weken na het einde van de cursus een positief effect op zelfgerapporteerd gewelddadig gedrag ($F = 4,8$; $p = .029$) en op het voorspellen van het eigen gewelddadig gedrag ($F = 9,9$; $p = .002$). Omdat in andere bronnen geen nadere ondersteuning wordt gevonden van de positieve resultaten zoals gerapporteerd door DuRant et al., wordt het programma Peaceful Conflict Resolution als mogelijk effectief beschouwd. De follow-up periode is echter wel erg kort dus nader onderzoek naar de vraag in hoeverre de gevonden effecten beklijven, is van belang.

Het Peaceful Conflict Resolution programma is mogelijk effectief in de preventie van geweld.

Maatregelen 2 en 3: Violence Prevention Curriculum for Adolescents en Conflict Resolution

In hun studie uit 1996 vergelijken DuRant et al. twee programma's ter preventie van geweld. Het gaat om het programma Violence Prevention Curriculum for Adolescents en het programma Conflict Resolution. Het eerstgenoemde programma beoogt leerlingen positieve manieren bij te brengen zodat ze leren om met woede en conflicten om te gaan. Daarnaast is het doel hen ervan bewust maken hoe ruzies beginnen en hoe ze escaleren en hen mogelijkheden voor keuzes in conflictsituaties bij te brengen die niet gericht zijn op vechten. Het laatstgenoemde programma is erop gericht jongeren te leren een conflict te definiëren en behandelt drie basisstijlen van conflictoplossing waarna de effectiviteit van elk van deze wordt belicht.

DuRant et al. evalueerden beide programma's door ze naast elkaar te zetten: op de ene school werd het Violence Prevention Curriculum gegeven en op de andere school het Conflict Resolution programma. Beide scholen zijn Junior High schools of Middle schools in buurten met relatief veel leerlingen die in 'public housing' wonen. Onder de deelnemers aan het Violence Prevention Curriculum nam het gebruik van geweld significant af ($p < .001$). Daarnaast vochten zij minder dan tijdens de voormeting ($p \leq .001$). Bij de leerlingen die het programma Conflict Resolution volgden, constateerden DuRant et al. eveneens een signifi-

cante daling in het gebruik van geweld ($p < .001$) en in de frequentie van vechten ($p \leq .001$).

DuRant et al. (1996) concluderen dat beide programma's gunstige effecten hebben, maar stellen dat het programma Conflict Resolution iets effectiever leek te zijn in het terugdringen van het aantal gevechten dan het Violence Prevention Curriculum. Op basis van deze studie zijn onderdelen uit beide programma's samengevoegd tot een nieuw programma, het Peaceful Conflict Resolution and Violence Prevention Curriculum (zie eerder in dit hoofdstuk). Het design van de studie naar de afzonderlijke programma's is echter van onvoldoende kwaliteit om conclusies te kunnen trekken over de effectiviteit van beide programma's. Gottfredson et al. (2002) verwijzen naar een andere evaluatie van het Violence Prevention Curriculum (Hausman et al., 1996, geciteerd in Gottfredson), maar ook dit levert geen aanknopingspunten voor uitspraken over de effectiviteit van het programma.

Het is niet mogelijk om uitspraken te doen over de effectiviteit van de programma's Violence Prevention Curriculum for Adolescents en Conflict Resolution.

Maatregel 4: Gang Resistance Education and Training (G.R.E.A.T.)

Het programma G.R.E.A.T. beoogt te bereiken dat jongeren minder gevoelig worden voor de aantrekkingskracht van bendes en zodoende geweld door bendes te verminderen. Het programma wordt verzorgd door een politieagent die 11- tot 13-jarige leerlingen klassikaal probleemoplossingsvaardigheden leert, hen vertelt over de negatieve aspecten van het leven in een bende en hen 'cultureel sensitief' maakt. Esbensen et al. (2001) vonden in hun studie naar de effecten van G.R.E.A.T. geen aanwijzingen dat de interventie haar doel zou bereiken. De auteurs rapporteren een trend waarbij de verschillen tussen interventie- en vergelijkingsgroep over de tijd groter worden, waarbij bleek dat de interventiegroep het pas drie jaar na de interventie beter deed dan de vergelijkingsgroep. Van de zeven gedragsmatige uitkomstmaten was het verschil tussen interventie- en vergelijkingsgroep in zes gevallen in de verwachte richting. Gottfredson et al. (2002) geven aan dat er positieve effecten op zes uitkomstmaten van geweld zijn, waarvan twee significant. Zij geven de studie echter geen SMS-score, omdat hij methodologisch niet ingedeeld kan worden. Dit oordeel is hier overgenomen en de studie wordt niet gescoord op de SMS. Er kunnen daarom evenmin uitspraken worden gedaan over de effecten van het programma.

Het is niet mogelijk om uitspraken te doen over de effectiviteit van G.R.E.A.T.

Maatregel 5: Responding in Peaceful and Positive Ways (RIPP)

Responding in Peaceful and Positive Ways (RIPP) is een programma voor de drie laagste klassen van het Amerikaanse middelbareschoolsysteem

(Junior High school of Middle school). De nadruk van het programma ligt in het eerste jaar (6th grade) op het verminderen van geweld, het tweede jaar (7th grade) op het aanleren van vaardigheden om conflicten met vrienden op te lossen en in het derde jaar (8th grade) is het programma gericht op een succesvolle overgang naar High school. RIPP is ontwikkeld om in te zetten in een periode dat er veel veranderingen optreden in het leven van jongeren: vlak na de overgang van de basisschool naar de middelbare school. Deze overgang gaat samen met een groot aantal ontwikkelingspsychologische veranderingen zoals de puberteit, veranderingen in inlevingsvermogen, veranderingen in de relaties tussen jongens en meisjes, een verschuiving in de focus op ouders naar leeftijdgenoten. RIPP zou gebruikmaken van al deze veranderingen door hierop in te haken en in deze 'gevoelige periode' jongeren kennis bij te brengen over andere manieren van reageren, hen attitudes aan te bieden die minder gunstig staan ten opzichte van geweld en hen nieuwe vaardigheden aan te leren zodat ze hun nieuwe kennis en houding in minder gewelddadig gedrag om kunnen zetten.

RIPP-6 is het oudste onderdeel van de RIPP-familie. De effecten van een voorloper van dit onderdeel zijn door Farrell en Meyer (1997) onderzocht op scholen in een grotere stad met relatief veel kinderen uit achterstandsgezinnen. Zij rapporteren een effect voor jongens, maar niet voor meisjes: het programma verminderde het risico voor jongens om betrokken te raken bij geweld, maar niet voor meisjes. Dit effect werd zowel halverwege het schooljaar ($F(1,585) = 4,71; p < .05$) als aan het eind van het schooljaar ($F(1,426) = 6,11; p < .05$) gevonden. Daarnaast lijkt het programma een groter effect te hebben wanneer het aan het begin van het schooljaar wordt gegeven, dan wanneer het later in het jaar wordt aangeboden ($t(300) = 1,58; p < .10$). Farrell, Meyer en White (2001) onderzochten de effecten van RIPP-6 in dezelfde stad en onder een vergelijkbare doelgroep als Farrell en Meyer. Deze studie toont aan dat er tussen interventie- en vergelijkingsgroep weliswaar significante verschillen bestaan met betrekking tot kennis van het programma, maar er werden zes en twaalf maanden na de interventie geen significante verschillen in gewelddadig gedrag gevonden tussen beide groepen. Wanneer echter rekening werd gehouden met het niveau van geweld op de voormeting bleek dat er zes ($z = 2,57; p < .05$) en twaalf maanden ($z = 2,88; p < .01$) na de interventie een interactie-effect bestond tussen de voormeting en de onderzoeksconditie. Het RIPP-6-programma bleek een gunstig effect te hebben voor jongeren die voorafgaand aan het programma meer gewelddadig gedrag vertoonden, maar bleek geen effect te hebben op het gedrag van jongeren die voorafgaand aan het programma weinig of geen gewelddadig gedrag vertoonden.

Farrell, Meyer et al. (2003) onderzochten het effect van RIPP-7 in aanvulling op RIPP-6. Zowel hun interventie- als hun vergelijkingsgroep had RIPP-6 gevolgd, terwijl alleen de interventiegroep ook RIPP-7 volgde.

Net als in de studie van Farrell, Meyer en White (2001) werden er geen hoofdeffecten van de interventie op zelfrapportagematen voor geweld gevonden. Direct na afloop van het RIPP-7-programma vonden Farrell, Meyer et al. evenmin een verschil tussen interventie- en vergelijkingsgroep met betrekking tot 'disciplinary code violations' voor gewelddadig gedrag. Een jaar na de interventie was er echter wel een significant verschil tussen beide groepen: in de vergelijkingsgroep kwamen twee keer zo veel 'code violations' wegens gewelddadig gedrag voor als in de interventiegroep (rate ratio = 2,1; $p < .05$). Ook in deze studie bleek er een significant interactie-effect te zijn tussen de voormeting van geweld en de onderzoeksconditie: jongeren die tijdens de voormeting meer geweld rapporteerden, profiteerden meer van de interventie dan andere jongeren ($z = 2,2$; $p < .05$). Dit effect was zichtbaar bij de 6-maandse en de 12-maandse follow-up.

In tegenstelling tot de studies van Farrell, Meyer en White (2001) en Farrell, Meyer et al. (2003) die beide zijn uitgevoerd op scholen in achterstandswijken in grotere Amerikaanse steden, bestudeerden Farrell, Valois et al. (2003) de effecten van RIPP-6 en RIPP-7 op plattelandscholen met een veel diversere samenstelling dan de scholen in de twee eerdergenoemde studies. Negen maanden na het afronden van RIPP-7 vonden Farrell, Valois et al. een klein, maar significant verschil tussen de interventie- en de vergelijkingsgroep met betrekking tot de frequentie van zelfgerapporteerd agressief gedrag ($d = .17$, $p < .05$). Daarnaast scoorden leerlingen van interventiescholen significant lager dan leerlingen uit de vergelijkingsgroep op het dreigen met het gebruik van een wapen (odds ratio = 1,4; $p < .01$) en op het iemand verwonden tijdens een vechtpartij (odds ratio = 1,6; $p < .001$). In deze studie bleek er geen sprake te zijn van een interactie-effect tussen geweld bij de voormeting en de onderzoeksconditie. Ongeacht het voorafgaande niveau aan geweld profiteerden leerlingen evenveel van het programma. In combinatie met het feit dat er in deze studie hoofdeffecten van de interventie werden gerapporteerd op de zelfgerapporteerde agressie van leerlingen, leidt dit tot de conclusie van de auteurs dat er in deze studie meer bewijs voor de werking van het programma is gevonden dan in de studies waarin RIPP werd uitgevoerd op scholen waarvoor het programma ontwikkeld was: scholen in stedelijke (achterstands)buurten. Een kanttekening die de auteurs bij hun bevindingen plaatsen, is dat jongeren die het meest van de interventie hadden kunnen profiteren – jongeren die voorafgaand aan de interventie al een bepaalde mate van agressief gedrag vertoonden – duidelijk vaker uit de studie uitvielen. De gevonden effecten van de interventie kunnen hierdoor kleiner lijken dan ze in werkelijkheid zouden kunnen zijn.

Gottfredson et al. (2002) constateerden dat het RIPP-programma positieve effecten op geweld en probleemgedrag heeft, maar de door hen berekende effectgroottes zijn niet significant. Zij hebben echter alleen

de studie van Farrell en Meyer uit 1997 meegenomen in hun metastudie. Op basis van de gerandomiseerde experimenten van Farrell, Meyer en White (2001) en Farrell, Meyer et al. (2003) kan geconcludeerd worden dat RIPP-6 en RIPP-7 op scholen in achterstandswijken gunstige effecten bereiken bij jongeren die een zekere mate van gewelddadig gedrag vertonen. De quasi-experimentele studie van Farrell, Valois et al. (2003) lijkt erop te wijzen dat in andere contexten effecten haalbaar zijn voor alle jongeren. De effecten van RIPP-8 zijn in de hier genoemde studies niet onderzocht.

RIPP is een effectief programma ter preventie van geweld.

Maatregel 6: PeaceBuilders

PeaceBuilders is een schoolbreed preventieprogramma dat erop is gericht om aanleidingen voor agressief gedrag te veranderen, sociaal gedrag te stimuleren en strategieën aan te reiken die helpen te voorkomen dat negatief gedrag wordt versterkt. Het is een programma dat ingezet wordt op basisscholen en zich richt op individuele gedragsverandering in een sociale setting. Alle kinderen en medewerkers van school leren vijf simpele regels die ervoor zorgen dat de interventie makkelijk te leren en vol te houden is, bijvoorbeeld het prijzen van mensen en het vermijden van kleineren. Om leerlingen te helpen zich deze regels eigen te maken bevat het programma dagelijkse rituelen, signalen en symbolen. Het programma is ingebed in de dagelijkse gang van zaken op school en blijft niet beperkt tot een aantal lessen. Flannery et al. (2003) en Vazsonyi, Belliston en Flannery (2004) hebben de effecten van dit programma getoetst. Beide publicaties zijn gebaseerd op dezelfde studie die gebruikmaakt van een design met een wachtlijstgroep. Dat wil zeggen dat PeaceBuilders een jaar nadat het is ingevoerd op de interventiescholen ook werd ingevoerd op de vergelijkingsscholen.

Het onderzoek van Flannery et al. (2003) was gericht op de vraag of PeaceBuilders effectief was in het verminderen van agressief gedrag. Op de drie follow-up metingen rapporteren zij een significant verschil met betrekking tot door leerkrachten waargenomen agressie ten gunste van de groep die als eerste deelneemt aan het PeaceBuilders-project. Deze verschillen zijn significant voor de kinderen in de derde tot en met vijfde klas ($t_1 \beta = 0.017, p < .01$; $t_2 \beta = -0.026, p < .001$; $t_3 \beta = -0.019, p < .01$), maar niet voor de kinderen op de kleuterschool en in de eerste en tweede klassen. Het effect van de interventie op de door leerkrachten geobserveerde sociale competentie is daarentegen groter voor de jongere kinderen dan voor de oudere kinderen. Met betrekking tot zelfgerapporteerde agressie worden geen verschillen gevonden tussen de kinderen uit de interventiegroep en de kinderen uit de wachtlijstgroep.

Vazsonyi, Belliston en Flannery (2004) hebben zich specifiek gericht op de vraag in hoeverre het programma verschillende resultaten bereikt

bij kinderen met een laag, middelhoog en hoog risico op later gewelddadig gedrag. Op basis van het oordeel van de leerkracht met betrekking tot agressief gedrag en sociaal competent gedrag op de voormeting zijn kinderen ingedeeld in de drie risicocategorieën. De resultaten laten zien dat kinderen met een hoog risico op later gewelddadig gedrag het meest profiteren van de interventie: volgens de leerkrachten verbeterde hun sociale competentie ($d_{\text{jongens}} = .36$; $d_{\text{meisjes}} = .44$) en verminderde hun agressie ($d_{\text{jongens}} = -.13$; $d_{\text{meisjes}} = -.24$). Kinderen met een middelhoog risico waren volgens hun leraren na de interventie competentier dan daarvoor ($d_{\text{jongens}} = .34$; $d_{\text{meisjes}} = .31$), maar er bestonden geen verschillen in agressie. Kinderen met een laag risico bleven even competent als bij de voormeting, maar gingen volgens hun leraren wel meer agressief gedrag vertonen ($d_{\text{jongens}} = .31$; $d_{\text{meisjes}} = .15$). Overigens bleef deze gestegen agressie wel dusdanig beperkt dat de kinderen nog steeds in de lage risicocategorie vielen.

Ook in de studie van Vazsonyi, Belliston en Flannery (2004) werden geen verschillen gevonden voor zelfgerapporteerde agressie. Dit leidt de auteurs ertoe te speculeren over de vraag of het effect van de interventie beperkt blijft tot het gedrag op school – wat de leerkrachten kunnen observeren – en zich niet uitspreidt naar het gedrag thuis en op straat – waar de leerlingen over zouden kunnen rapporteren. Gottfredson et al. (2002) verwijzen naar een eerdere evaluatie (SMS-score 4) van het PeaceBuilders-programma (Krug et al., 1997, geciteerd in Gottfredson et al., 2002). Ook uit die studie blijkt een positief effect op het verminderen van vechten op de scholen waar PeaceBuilders was ingevoerd en ondanks het gebrek aan effecten op zelfgerapporteerde maten voor agressie kan geconcludeerd worden dat dit programma een effectieve preventiemaatregel voor geweld is. Immers, op de scholen worden positieve effecten behaald.

PeaceBuilders is een effectief programma ter preventie van geweld.

Maatregel 7: Positive Action Program

Het Positive Action-programma gaat uit van het idee dat een positief zelfconcept ertoe zou bijdragen dat gewelddadig gedrag vermindert. Het programma bevat een uitgebreid curriculum met bijna dagelijkse lessen en een schoolbreed klimaatprogramma. Tevens bestaan er componenten om de betrokkenheid van families en de buurt te vergroten, maar onduidelijk is wat deze inhouden en in de evaluatiestudie die Flay, Allred en Ordway (2001) uitvoerden naar de effecten van het programma, is hier niet naar gekeken. Deze evaluatie had betrekking op basisschoolleerlingen en is uitgevoerd in Nevada. Flay, Allred en Ordway rapporteren significante programma-effecten voor geweld tussen leerlingen (87% minder dan op controlescholen, $p = .048$) en geweld van leerlingen naar medewerkers (100% minder dan op controlescholen, $p = .022$). Ook zijn er minder gewelddadige incidenten op school (86%, $p = .028$) en minder

gewelddadige incidenten per 1000 leerlingen (85%, $p = .013$). Door het ontbreken van voormetingen kunnen echter op basis van deze studie geen conclusies worden verbonden aan deze resultaten.

Het is niet mogelijk om uitspraken te doen over de effectiviteit van het Positive Action-programma.

Maatregel 8: Second Step

Second Step is een populair Amerikaans schoolprogramma ter preventie van geweld. Er bestaan versies voor bijna alle klassen uit het Amerikaanse schoolsysteem; van Kindergarten tot en met de 9th grade. De basis van het programma is in elke versie hetzelfde. Het effect van de training zou teweeg moeten worden gebracht door enerzijds het bevorderen van empathie en anderzijds het verminderen van impulsiviteit. Daarnaast wordt jongeren kennis bijgebracht over geweld en over alternatieven voor geweld en wordt jongeren nieuwe probleemoplossingsvaardigheden geleerd. In deze studie zijn vier evaluaties van Second Step betrokken. Twee daarvan evalueerden een Second Step-versie voor basisschoolleerlingen (Grossman et al., 2002; Riese, 2004) en twee evalueerden een versie voor middelbare scholieren (McMahon & Washburn, 2003; Orpinas et al., 1995).

Grossman et al. (1997) maakten in hun studie onder leerlingen uit de tweede en derde klas van de basisschool (gemiddelde leeftijd is 8 jaar) gebruik van meerdere informanten. Leerkrachten en ouders vulden vragenlijsten over het gedrag van de kinderen in en getrainde onderzoekers observeerden het gedrag van kinderen in de klas, op het schoolplein en in de kantine. Op basis van de informatie van leerkrachten en ouders werden geen verschillen waargenomen tussen de interventie- en de vergelijkgroep wat betreft sociale competentie en agressief gedrag. De gedragsobservaties tonen evenmin significante verschillen aan tussen interventie- en vergelijkgroep wat betreft fysiek negatief en algemeen negatief gedrag in de klas. Op het schoolplein en in de kantine bestonden twee weken na de interventie wel significante verschillen in geobserveerd fysiek negatief gedrag tussen interventie- en vergelijkgroep (-1,11 gebeurtenissen per uur, $p = .03$). Gecombineerde observaties (klas, schoolplein en kantine) leverden een significant verschil voor fysiek negatief gedrag (-0,46 gebeurtenissen per uur, $p = .03$). Zes maanden na het volgen van de interventie werden echter geen significante verschillen meer gerapporteerd, behalve een verschil in fysieke agressie in de klas; dit was significant lager voor de interventiegroep dan voor de vergelijkgroep ($p = .03$). Gorman (2002) bespreekt de studie van Grossman et al. en stelt dat, aangezien slechts één van de twintig getoetste verschillen significant is, de resultaten vrij zwak zijn. Dit wordt bevestigd door de niet significante effectgrootte van -.02 die Gottfredson et al. (2002) berekenden op basis van de studie van Grossman et al.

Riese (2004) onderzocht de effecten van Second Step onder basisschoolleerlingen uit de derde tot en met vijfde klas (3rd - 5th grade). Leerkrachten in haar studie rapporteerden twee weken na de interventie uitsluitend voor de leerlingen uit de vijfde klas significant minder agressief gedrag ($F(1,98) = 9,8; p = .002$). Leerlingen uit de derde en vierde klas die Second Step volgden, vertoonden niet meer of minder agressief gedrag dan de leerlingen uit de vergelijkingsgroep (respectievelijk $F(1,142) = 0,01; p = .84$ en $F(1,129) = 2,9; p = .09$). Ook met betrekking tot antisociaal gedrag was alleen het verschil tussen vijfdeklassers uit de interventie- en vergelijkingsgroep significant ($F(1,98) = 19,6; p < .001$), en onder derde- en vierdeklassers niet (respectievelijk $F(1,142) = 1,08; p = .30$ en $F(1,129) = 0,44; p = .51$). Naast het gebruik van deze leerkrachtdata heeft Riese getracht te kijken naar officiële cijfers over het aantal schorsingen en in hoeverre gewelddadig gedrag de aanleiding was voor een schorsing. Het aantal schorsingen was echter te klein om uitspraken over het effect van het programma op te baseren.

In de studie van Orpinas et al. (1995) wordt Second Step voor kinderen uit de 6th grade (gemiddelde leeftijd is 11,5 jaar) geëvalueerd. Daarnaast wordt in een aantal interventieklassen ook het programma Peer Leaders uitgevoerd en wordt nagegaan of deze combinatie een toegevoegde waarde heeft. Uit de resultaten van de studie blijkt dat jongens uit beide interventiegroepen een week na de interventie minder agressief gedrag vertoonden dan jongens uit de vergelijkingsgroep. Deze verschillen waren echter niet significant en bij de follow-up na drie maanden werden evenmin significante verschillen in agressief gedrag gevonden. Ook het toevoegen van Peer Leaders, welk programma door middel van 'klassenleiders' sociale normen omtrent geweld beoogt te veranderen met het idee dat steun uit de omgeving en vrienden fundamenteel zijn voor gedragsveranderingen bij adolescenten, leverde niet de gewenste effecten op. Gottfredson et al. (2002) bespreken de studie in hun overzicht, maar hebben geen effectgrootte kunnen berekenen.

Ten slotte is in de onderhavige review gekeken naar de studie van McMahon en Washburn (2003) naar de effecten van Second Step op twee verschillende middelbare scholen (Junior High school, leerlingen van 11 tot en met 14 jaar) in gewelddadige binnenstadsbuurten met veel leerlingen afkomstig uit arme gezinnen. Zij komen op basis van hun resultaten tot de conclusie dat het programma geen vermindering van agressief gedrag tot gevolg had. Omdat de kwaliteit van het studiedesign onvoldoende is, kunnen op basis van deze resultaten evenwel geen conclusies worden getrokken. McMahon en Washburn (2003) merken echter op dat het programma weliswaar bijzonder populair is op Amerikaanse scholen, maar dat er slechts weinig bekend is over de effecten van het programma. De hiervoor besproken studies naar de effecten van het programma Second Step zijn in verschillende contexten uitgevoerd en hanteerden wisselende designs. De drie studies die op zijn minst gebruikmaakten

van een voor- en een nameting in een interventie- en een vergelijkingsgroep (Grossman et al., 1997; Orpinas et al., 1995; Riese, 2004) rapporteren geen of vrijwel te verwaarlozen verschillen tussen beide groepen. Op basis van deze resultaten, maar bij gebrek aan onderbouwing hiervan in meta-analyses of overzichtstudies van derden, lijkt de conclusie gerechtvaardigd dat Second Step mogelijk niet effectief is.

Second Step is mogelijk niet effectief in de preventie van geweld.

Maatregel 9: PEACE

Het programma PEACE combineert dans- en bewegingsoefeningen met verhalen en discussie in de klas. Het programma is gericht op socialisatie, zelfbeheersing en het hanteren van storend gedrag en stelt drie vaardigheidsgebieden centraal: zelfbeheersing, emotieregulatie en problemen oplossen. In hun studie onder kinderen in de leeftijd van 6 tot en met 9 jaar evalueren Koshland en Wittaker (2004) de effecten van het programma. Hoewel leerkrachten en een observator een afname van agressief gedrag onder de kinderen waarnamen na de danstherapie ($\chi^2(1,53) = 26,55; p < .001$) is het design van de studie van onvoldoende kwaliteit om conclusies over de effectiviteit van het programma te trekken.

Het is niet mogelijk om uitspraken te doen over de effectiviteit van het programma PEACE.

Maatregel 10: Get Real about Violence

Meyer et al. (2004) evalueerden het programma Get Real about Violence, een programma dat is ontwikkeld voor jongeren in de 7^e klas van het Amerikaanse schoolsysteem (gemiddeld 13 jaar oud) en dat als doel heeft om verbale en fysieke agressie te verminderen alsmede gedrag dat verbale of fysieke agressie uitlokt of versterkt. Het programma bestaat uit twaalf lessen die zijn onder te verdelen in drie thema's, namelijk kwetsbaarheid voor geweld, factoren die bijdragen aan het vóórkomen van geweld en alternatieven voor geweld.

Er bleken na afloop van de interventie geen significante verschillen te bestaan tussen de interventie- en de vergelijkingsgroep met betrekking tot agressief gedrag (vechten). Hoewel de auteurs stellen dat het programma voornamelijk invloed had op de gedragsmatige intenties van jongeren, lijken er geen aanwijzingen te zijn dat de interventie erin slaagt fysiek geweld onder jongeren te verminderen. Omdat in andere literatuur geen onderbouwing is gevonden voor de resultaten van Meyer et al. (2004) kan niet méér geconstateerd worden dan dat Get Real about Violence mogelijk niet effectief is in de preventie van geweld.

Het programma Get Real about Violence is mogelijk niet effectief ter preventie van geweld.

Maatregel 11: Students for Peace

Een nadere onderbouwing van de conclusie dat Second Step mogelijk niet effectief is in de preventie van geweld wordt geleverd in de studie van Orpinas et al. (2000). Naast Second Step werden in dat onderzoek op de interventiescholen (Middle schools in een groot stedelijk schooldistrict in Texas) meerdere andere interventieonderdelen ingezet. De eerste daarvan was een School Health Promotion Council die de verschillende interventieonderdelen coördineerde. Daarnaast zijn op de interventiescholen ongeveer vijftig tot zestig leerlingen opgeleid als 'peer mediators' om niet-gewelddadige normen onder medeleerlingen te bevorderen en om te voorzien in een alternatieve manier van conflictoplossing. Ten slotte is getracht de ouders bij de inspanningen van de school te betrekken door hen met nieuwsbrieven op de hoogte te houden. Het idee hierachter was om ouders ertoe te bewegen meer toezicht te houden op de kinderen en minder positief te gaan staan tegenover agressief gedrag.

Orpinas et al. (2000) vonden geen verschillen tussen interventie- en vergelijkgroep. Zelfs wanneer de mate van implementatie van het programma in ogenschouw werd genomen, waren er geen verschillen. De auteurs concluderen daarom dat programma's ter preventie van geweld beter op basisscholen dan op middelbare scholen kunnen worden aangeboden. Omdat in andere literatuur geen onderbouwing is gevonden voor de resultaten van Orpinas et al. kan niet méér geconstateerd worden dan dat Students for Peace mogelijk niet effectief is in de preventie van geweld.

Het programma Students for Peace is mogelijk niet effectief ter preventie van geweld.

Maatregel 12: The Peacemakers Program

De eerste lessen van dit programma zijn erop gericht de houding van jongeren ten opzichte van geweld te veranderen, niet-gewelddadig gedrag dient aantrekkelijk te worden en jongeren dienen gemotiveerd te worden om de vaardigheden te leren die in de volgende lessen aan bod komen. Centraal in deze eerste lessen staat de *Gouden Regel* 'behandel anderen zoals je zelf behandeld wilt worden'. In de daaropvolgende lessen worden specifieke vaardigheden geleerd. Shapiro, Burgoon, Welker en Clough (2002) hebben de effecten van dit programma onderzocht onder leerlingen variërend in leeftijd van 9 tot en met 14 jaar. De interventiegroep rapporteert significant minder agressief gedrag dan de vergelijkgroep ($F(1,1,568) = 7,97; p < .005$). Ook hun leerkrachten rapporteren significant minder agressief gedrag voor de interventiegroep dan voor de vergelijkgroep ($F(1,1,584) = 22,10; p < .0001$). Daarnaast rapporteren de leerkrachten significant minder agressiegerelateerde incidenten voor

de interventiegroep dan voor de vergelijkingsgroep ($F(1,1,543) = 14,80$; $p < .0001$). De interventie bleek meer effecten te hebben bij jongens dan bij meisjes ($F(4,572) = 7,22$; $p < .01$) en ook leeftijd vertoonde een belangrijk interactie-effect met de onderzoeksconditie ($F(4,572) = 27,18$; $p < .0001$). De auteurs stellen dat hun resultaten erop wijzen dat het programma meer effect sorteert bij jongens en bij oudere leerlingen.

Gottfredson et al. (2002) verwijzen naar een andere studie waaruit blijkt dat het programma een significant effect heeft op schorsing op basis van gewelddadig gedrag en op vier uitkomstmaten van agressie. Gottfredson et al. waren echter niet in staat om een effectgrootte te berekenen.

Hierom, en omdat de effecten van het programma in deze studie direct na afloop van het programma zijn gemeten en er dus geen resultaten beschikbaar zijn op de wat langere termijn, wordt geconcludeerd dat het programma Peacemakers mogelijk effectief is.

Het Peacemakers-programma is mogelijk effectief ter preventie van geweld.

Tabel 10 Primaire persoonsgerichte preventie

	Design	SMS-score	Omvang onderzoeksgroepen*	Uitkomsten
1. <i>Peaceful Conflict Resolution and Violence Prevention Curriculum</i> DuRant, Barkin & Krowchuk (2001)	Voor- en nameting, interventieschool en vergelijkingsschool, statistische controle.	4	704 leerlingen in totaal	Na twee weken een positief effect op rapporteren en voorspellen van gewelddadig gedrag.
2. <i>Violence Prevention Curriculum</i> DuRant et al. (1996)	Voor- en nameting, interventiegroep.	2	Interventiegroep: n = 151	Significante daling in het gebruik van geweld en in de frequentie van vechten.
3. <i>Conflict Resolution</i> DuRant et al. (1996)	Voor- en nameting, interventiegroep.	2	Interventiegroep: n = 74	Significante daling in het gebruik van geweld en in de frequentie van vechten.
4. <i>G.R.E.A.T.</i> Esbensen et al. (2001)	Voor- en nameting, interventiegroep en vergelijkingsgroep.	-	onbekend	Positieve effecten op zes uitkomstmaten van geweld, waarvan twee significant.
5. <i>RIPP</i> Farrell & Meyer (1997)	Voor- en nameting, interventieschool en vergelijkingsschool.	4	Interventiegroep: n = 221 Vergelijkingsgroep: n = 231	Geweld onder jongens neemt af, maar niet onder meisjes.

	Design	SMS-score	Omvang onderzoeksgroepen*	Uitkomsten
5. <i>RIPP</i> Farrell, Meyer & White (2001)	Random toewijzing van schoolklassen aan interventie- en vergelijkingsgroep. Voor- en meerdere nametingen.	5	Interventiegroep: n = 13 klassen (305 leerlingen) Vergelijkingsgroep: n = 14 klassen (321 leerlingen)	Geen hoofdeffecten van de interventie op gewelddadig gedrag. Gunstig effect op gedrag van jongeren die vóór de interventie meer agressief gedrag vertoonden.
5. <i>RIPP</i> Farrell, Meyer et al. (2003)	Random toewijzing van schoolklassen aan interventie- en vergelijkingsgroep. Voor- en nameting, follow-up.	5	Interventiegroep: n = 10 klassen (239 leerlingen) Vergelijkingsgroep: n = 11 klassen (237 leerlingen)	Een jaar na de interventie significante afname van geweld. Groter effect voor jongeren die vóór de interventie meer agressief gedrag vertoonden.
5. <i>RIPP</i> Farrell, Valois et al. (2003)	Voor-, tussen- en nameting, interventieschool en vergelijkingsschool, statistische controle.	4	Interventiegroep: n = 752 Vergelijkingsgroep: n = 735	Significante daling van agressief gedrag en geweld.
6. <i>PeaceBuilders</i> Flannery et al. (2003)	Random toewijzing van scholen na matching. Voor- en nameting, meerdere follow-up metingen, Interventiegroep en 'wachlijstgroep' als vergelijkingsgroep, gematcht.	4	4 interventiescholen (n = 2.411) 4 vergelijkingsscholen (n = 2.268)	Significante afname van door leerkrachten gerapporteerd agressief gedrag voor oudste groep.
6. <i>PeaceBuilders</i> Vazsonyi, Belliston & Flannery (2004)	Random toewijzing van scholen na matching. Voor- en nameting, meerdere follow-up metingen, Interventiegroep en 'wachlijstgroep' als vergelijkingsgroep, gematcht.	4	4 interventiescholen 4 vergelijkingsscholen $n_{\text{maximaal}} = 1.170$	Kinderen met een hoog risico op later gewelddadig gedrag profiteren het meest van de interventie.
7. <i>Positive Action Program</i> Flay, Allred & Ordway (2001)	Nameting, interventiegroep en vergelijkingsgroep, gematcht.	2	12 interventiescholen 24 vergelijkingsscholen	Significante afname van geweld tussen leerlingen en geweld van leerlingen naar medewerkers.
8. <i>Second Step</i> Orpinas et al. (1995)	Voor- en nameting, follow-up, twee interventiegroepen en vergelijkingsgroep.	3	Interventiegroep: n = 142 (2 interventiegroepen met verschillende interventies) Vergelijkingsgroep: n = 81	Drie maanden na de interventie geen significante verschillen in agressief gedrag. Geen effect voor peer leaders.

	Design	SMS-score	Omvang onderzoeksgroepen*	Uitkomsten
8. <i>Second Step</i> Grossman et al. (1997)	Random toewijzing van scholen na matching. Voor- en nameting, follow-up, interventiegroep en vergelijkingsgroep.	4	Interventiegroep: 6 scholen (n = 418) Vergelijkingsgroep: 6 scholen (n = 372)	Zes maanden na de interventie een significant effect op één van de twintig uitkomstmaten die getoetst zijn.
8. <i>Second Step</i> Riese (2004)	Voor- en nameting, interventiegroep en vergelijkingsgroep.	3	Interventiegroep: n = 269 Vergelijkingsgroep: n = 209	Significant minder agressief en antisociaal gedrag door leerlingen uit de vijfde klas, maar niet in de derde en vierde klas.
8. <i>Second Step</i> McMahon & Washburn (2003)	Voor- en nameting, interventiegroep.	2	Interventiegroep: n = 156	Geen afname van agressief gedrag.
9. <i>PEACE</i> Koshland & Wittaker (2004)	Voor- en nameting, interventiegroep en niet vergelijkbare vergelijkingsgroep.	2	Interventiegroep: n = 54	Afname van agressief gedrag onder kinderen.
10. <i>Get Real about Violence</i> Meyer et al. (2004)	Voor- en nameting, follow-up, interventiegroep en vergelijkingsgroep.	3	Interventiegroep: n = 168 Vergelijkingsgroep: n = 125	Geen effecten op gewelddadig gedrag, wel op intenties en attitudes.
11. <i>Students for Peace</i> Orpinas et al. (2000)	Voor- en nameting, follow-up, interventiegroep en vergelijkingsgroep, gematcht.	4	Interventiegroep: n = 1.020 Vergelijkingsgroep: n = 1.226	Geen effecten van het programma gevonden.
12. <i>The Peacemakers Program</i> Shapiro et al. (2002)	Voor- en nameting, interventiegroep en vergelijkingsgroep.	3	Interventiegroep: n = 1.294 Vergelijkingsgroep: n = 529	Significant minder agressief gedrag door jongeren uit de interventiegroep.

* De omvang van de onderzoeksgroepen bij de voormeting wordt gegeven. Uitval kan ervoor gezorgd hebben dat de omvang van de groepen bij nametingen lager was.

4.3 Secundaire persoonsgerichte preventie

Maatregel 13: Ambulante counseling

Hanlon et al. (2002) evalueerden de effecten van ambulante counseling voor jongeren bij wie het risico op de ontwikkeling van een deviante leefstijl duidelijk aanwezig is. Deze interventie heeft tot doel om door middel van vroegtijdig ingrijpen het risico op de ontwikkeling van een deviante leefstijl te verminderen. Dit gebeurt door individuele counseling en mentorprojecten waarbij gebruikgemaakt wordt van rolmodellen. Daarnaast is getracht informele discussiebijeenkomsten en activiteiten voor ouders en jongeren samen te organiseren, maar dit is vrijwel niet

gelukt. Hanlon et al. spreken van een vroegtijdige interventie, maar de doelgroep waar zij zich op richten bestaat uit jongeren van gemiddeld ruim 13 jaar die zijn verwezen naar een soort Bureau Jeugdzorg. In hun evaluatieonderzoek vonden zij bewijs voor de effectiviteit van dit programma. Hanlon et al. concluderen dat de voornaamste effecten van de interventie betrekking hadden op delinquent gedrag in zijn algemeenheid ($\chi^2(1) = 12,40$, $p = .0004$) en gewelddadig delinquent gedrag in het bijzonder ($\chi^2(1) = 9,08$; $p = .0026$). Het verschil tussen de interventie- en de vergelijkingsgroep in delinquent gedrag in het algemeen was groter voor jongere adolescenten dan voor oudere ($\chi^2(1) = 9,33$, $p = .0023$). Dit gold tevens voor het effect op gewelddadig delinquent gedrag: het effect van de interventie was groter voor jongere adolescenten dan voor oudere. Naast de bevinding dat de interventiegroep minder delinquent gedrag vertoonde, bleek deze tevens een kleinere diversiteit aan delinquent gedrag te vertonen dan de vergelijkingsgroep ($\chi^2(1) = 8,02$, $p = .0046$). Ook dit effect was sterker voor jongere adolescenten dan voor oudere ($\chi^2(1) = 5,01$, $p = .0253$). De interventie was klaarblijkelijk niet vroegtijdig genoeg: oudere adolescenten konden moeilijk 'binnenboord' worden gehouden en de effecten van de interventie waren duidelijk beter voor jongere deelnemers. De auteurs wijzen er daarnaast op dat de jongeren in de vergelijkingsgroep ook behandeld werden. Het effect van de interventie zou daarom voornamelijk zijn bewerkstelligd door de intensievere aanpak in vergelijking met wat jongeren normaal wordt aangeboden (zie tabel 11). Omdat in andere studies geen nadere onderbouwing is gevonden van de door Hanlon et al. gevonden resultaten wordt hier geconcludeerd dat de vorm van ambulante counseling zoals die door Hanlon et al. is geëvalueerd, mogelijk effectief is.

Ambulante counseling is mogelijk effectief ter preventie van geweld.

Tabel 11 Secundaire persoonsgerichte preventie

	Design	SMS-score	Omvang onderzoeksgroepen*	Uitkomsten
13. <i>Ambulante counseling</i> Hanlon et al. (2002)	Voor- en nameting, interventiegroep en vergelijkingsgroep, random toewijzing.	4	Interventiegroep: n = 235 Vergelijkingsgroep: n = 193	Significant verschil in gewelddadig gedrag.

* De omvang van de onderzoeksgroepen bij de voormeting wordt gegeven. Uitval kan ervoor gezorgd hebben dat de omvang van de groepen bij nametingen lager was.

4.4 Primaire contextgerichte preventie

In deze paragraaf worden de effecten van de primaire contextgerichte preventiemaatregelen besproken. Aan het eind van deze paragraaf geeft tabel 12 een overzicht van de belangrijkste kenmerken van de evaluatiestudies naar de effecten van de primaire contextgerichte maatregelen.

Maatregel 14: Cameratoezicht

Brown (1995) concludeert op basis van een studie naar de effecten van cameratoezicht in drie Britse steden dat cameratoezicht weinig effect lijkt te hebben op geweldsmisdrijven in grote plaatsen zoals Birmingham en Newcastle. In de kleinere plaats King's Lynn, daarentegen, vindt Brown aanwijzingen dat het aantal mishandelingen is gedaald in de straten met cameratoezicht. Het aantal incidenten is echter klein en de afname trad op toen de camera's al een tijdje waren geïnstalleerd. Met betrekking tot berovingen op straat lijkt er geen effect te zijn van cameratoezicht en zijn er aanwijzingen dat dit type delicten zich verplaatst van gebieden met cameratoezicht naar gebieden zonder cameratoezicht. Dit effect lijkt niet op te treden voor vermogensdelicten. Brown oppert dat dit verklaard kan worden doordat potentiële slachtoffers van beroving zich ook buiten het cameragebied bevinden, terwijl dit in het geval van vermogenscriminaliteit, bijvoorbeeld diefstal uit auto's, in veel mindere mate het geval is. Het nut van cameratoezicht met betrekking tot geweld is volgens Brown voornamelijk gelegen in de mogelijkheid die cameratoezicht de politie biedt om snel te reageren op situaties die uit de hand kunnen lopen. Daarnaast kunnen camerabeelden worden gebruikt bij het verzamelen van bewijs in een strafzaak. Sivarajasingam, Shepherd en Matthews (2003) komen grotendeels tot dezelfde conclusies. Zij evalueerden de effecten van cameratoezicht op geweld in uitgaansgebieden. In vijf Britse steden vond cameratoezicht plaats in straten in het stadscentrum waar het nachtleven zich afspeelt. Vijf andere steden fungeerden als controlegroep. Over een periode van vier jaar werden gegevens verzameld over gerapporteerde geweldsmisdrijven (politiestatistiek) en over gerapporteerde verwondingen door geweldpleging waarvoor mensen bij de eerste hulp komen. Op basis van de resultaten van hun onderzoek constateren Sivarajasingam et al. dat cameratoezicht geen afschrikwekkende werking heeft op het voorkomen van geweld (het aantal gerapporteerde delicten bij de politie daalde niet in de interventiesteden), maar dat de politie wel sneller in kon grijpen bij conflicten waardoor deze minder vaak uit de hand liepen en er minder mensen met geweldsgerelateerde verwondingen bij de eerste hulp moesten worden geholpen. Uit de resultaten bleek echter ook dat cameratoezicht verschillende effecten heeft in de steden die betrokken waren bij het onderzoek. De auteurs opperen hiervoor als verklaring dat de politie-inzet op basis van de camerabeelden verschilde voor een aantal steden. Als de politie niet reageert op de beelden, verliest cameratoezicht zijn waarde.

Als verklaring voor het feit dat het aantal geweldsincidenten in de vijf interventiesteden niet daalde (maar zelfs steeg) opperen Sivarajasingam et al. dat de impulsieve aard van geweld in uitgaansgebieden en de rol die alcohol daar vaak bij speelt, de veronderstelde afschrikwekkende werking van cameratoezicht teniet doet. Deze verklaring wordt ook door Armitage (2002) geopperd in haar overzicht van de kennis over de effectiviteit van cameratoezicht. Zij stelt dat cameratoezicht gebruikmaakt van een rationele-keuzemechanisme. In situaties waarin die rationele keuze wordt beïnvloed door emoties (woede) of bijvoorbeeld alcohol laten mensen zich niet meer door camera's weerhouden van het plegen van delicten.

Welsh en Farrington (2004) concluderen in een research synthese dat cameratoezicht geen significant effect heeft op het voorkomen van geweldsmisdrijven. Zij rapporteren een odds ratio van 1,05 (95% betrouwbaarheidsinterval 0,83-1,34; $z = 0,44$; n.s.) op basis van zes studies die rapporteren over de effecten van cameratoezicht op geweldscriminaliteit. De conclusie die Welsh en Farrington trekken op basis van hun synthese van alle negentien door hen bestudeerde studies, is dat cameratoezicht weliswaar een significant, gewenst effect heeft op criminaliteit, maar dat de inzet van camera's voornamelijk effectief is bij het voorkomen van criminaliteit in parkeergarages en vooral effectief is in combinatie met verbeterde verlichting. Het effect van cameratoezicht in stadscentra, woonwijken en openbaar vervoer is bijzonder klein en in geen van de contexten blijkt er een significant effect op het voorkomen van geweld.

Cameratoezicht is niet effectief in de preventie van geweld in het publieke en semi-publieke domein.

Maatregel 15: Straatverlichting

Painter en Farrington (1997, 2001) rapporteren in twee publicaties over een studie naar de effecten van verbeterde straatverlichting in Dudley (Verenigd Koninkrijk). In de publicatie uit 1997 wordt gerapporteerd over de effecten zoals die in kaart zijn gebracht in interviews met buurtbewoners. Buurtbewoners zijn gevraagd naar de prevalentie en incidentie van criminaliteit in de buurt, naar de samenhang in de buurt, de verlichting in de buurt en angst voor criminaliteit. Daarnaast zijn vóór en na de verbetering van de straatverlichting in beide buurten tellingen uitgevoerd van het aantal voetgangers dat zich gedurende de avond op straat bevindt. In de publicatie uit 2001 wordt gerapporteerd over de effecten van verbeterde straatverlichting op het gedrag van jeugdigen. In het kader van deze studie zijn jongeren geïnterviewd en is hen gevraagd hoe vaak ze betrokken waren geweest bij geweld op straat.

Zowel de rapportage door buurtbewoners, als de zelfrapportage door jongeren toont een significant, positief effect aan van het verbeteren van de straatverlichting. Door buurtbewoners gerapporteerde criminaliteit

daalt zowel in de interventiebuurt als in de vergelijkingsbuurt, maar de daling in de interventiebuurt is met 23% significant groter dan die in de vergelijkingsbuurt waar de criminaliteit met 3% daalde. De daling van geweldscriminaliteit in het bijzonder is tevens significant groter in de interventiebuurt dan in de vergelijkingsbuurt. Ook de incidentie van geweldscriminaliteit (weergegeven als het gemiddeld aantal victimisaties per 100 huishoudens (met een maximum van 10 per huishouden)) daalde in de interventiebuurt significant en deze daling was tevens significant groter dan de daling in de vergelijkingsbuurt. Het belangrijkste resultaat uit het onderzoek onder jongeren was dat er een grotere afname van overtredingen plaatsvond in de interventiebuurt dan in de vergelijkingsbuurt. De grootste verandering had betrekking op het aantal geweldsincidenten waar jongeren tijdens uren dat het donker was bij betrokken waren.

De auteurs vonden geen aanwijzingen voor een verplaatsing van criminaliteit, noch van de avond naar de dag, noch van de interventiebuurt naar de vergelijkingsbuurt. Een mogelijke verklaring die ze hiervoor bieden is de bevinding dat jongeren zich meer op straat begaven in de interventiebuurt na het verbeteren van de straatverlichting. Deze toename had kunnen leiden tot meer criminaliteit, maar deed het niet: kennelijk was het door jongeren waargenomen risico van het plegen van delicten eveneens toegenomen door de toename van 'natuurlijke surveillance' op straat.

Farrington en Welsh (2002b) rapporteren in hun review van Amerikaans en Brits onderzoek naar de effecten van verbeterde straatverlichting dat dit in Amerikaans (voornamelijk gedateerd) onderzoek alleen tot significante effecten leidde wanneer het effect zowel overdag als 's nachts werd gemeten. De studies die dit deden, hadden een gemiddelde odds ratio van 1,28 ($z = 3,05$, $p = .002$). Het gemiddelde effect van verbeterde straatverlichting in recentere Britse studies was significant positief voor criminaliteit in het algemeen (odds ratio van 1,42; $p < .05$) en tevens voor geweldscriminaliteit in het bijzonder (odds ratio van 1,41; $p < .05$). Deze laatste odds ratio betekent dat geweldscriminaliteit in de controlegebieden met 41% toenam, of anders gesteld, in de onderzoeksgebieden met 29% afnam. Farrington en Welsh konden niet over voldoende informatie beschikken over stabiliteit in buurten om harde conclusies te kunnen trekken over de vraag waar verbeteringen in straatverlichting het meest effect sorteren. Echter, ze opperen de hypothese dat verbeterde straatverlichting vooral effectief is in stabiele buurten met een homogene samenstelling. Ze concluderen dat geen van de studies deze hypothese tegenspreken en dat vier studies deze zelfs onderbouwen. Farrington en Welsh concluderen op basis van hun review dat verbeterde straatverlichting waarschijnlijk een toename in 'community pride' en informele sociale controle tot gevolg heeft en dat dit op zijn beurt een reductie in criminaliteit tot gevolg heeft.

Dit wordt onderbouwd door de bevinding dat criminaliteit zowel overdag als 's nachts vermindert. De alternatieve hypothese dat een toename in 'community pride' voorafgaat aan het verbeteren van de straatverlichting kan door Farrington en Welsh niet definitief worden weerlegd, maar in twee studies (waaronder de evaluatie door Painter en Farrington (1997, 2001) van het project in Dudley) is deze verklaring uitgesloten.

Painter en Farrington stellen dat nader onderzoek nodig is om na te gaan in hoeverre dit effect in andere buurten gerepliceerd kan worden; wellicht werkt het verbeteren van straatverlichting beter in bepaalde contexten. Een ander punt dat volgens de auteurs nader moet worden onderzocht is de vraag in hoeverre een bepaalde intensiteit ('dose-response') van belang is; wellicht werkt het alleen als de verbetering in verlichting bijzonder substantieel is.

Het verbeteren van straatverlichting is een effectieve maatregel ter preventie van geweld in het publieke domein.

Maatregel 16: Preventie van slachtofferschap van seksueel geweld onder jonge vrouwen

Yeater et al. (2004) beschrijven de evaluatie van een programma – Dating 101 – dat door middel van een zelfhulpboek voor jonge vrouwen slachtofferschap van seksueel geweld beoogt te voorkomen. Door middel van het boek zouden studentes kennis en vaardigheden moeten opdoen waarmee zij minder risico zouden lopen om slachtoffer te worden van seksueel geweld. Op twee momenten na de interventie is met behulp van zelfrapportage gemeten in hoeverre de vrouwen uit de interventie- en vergelijkingsgroepen slachtoffer zijn geworden van seksueel geweld. Met betrekking tot slachtofferschap werden geen significante verschillen gevonden tussen interventie- en vergelijkingsgroep. Het design van de studie was een gerandomiseerd experiment. De resultaten kunnen dan ook als behoorlijk hard worden beschouwd. De onderzoeksgroepen zijn evenwel relatief klein en de follow-up periode is nogal kort (de eerste nameting vond plaats één week nadat de deelnemers het boek uit hadden moeten lezen, de tweede nameting twaalf weken nadat de deelnemers het boek uit hadden moeten lezen). Omdat de auteurs concluderen dat de interventie wel effectief is in het verminderen van zelfgerapporteerde opvattingen en gedrag die samenhangen met de kans verkracht te worden, kan op basis van deze studie de vraag gesteld worden in hoeverre de onderliggende theorie klopt. Wellicht passen de deelnemers hun gedrag niet daadwerkelijk aan op basis van wat ze geleerd hebben, of misschien is het niet mogelijk om potentiële slachtoffers in te schakelen om het risico op seksueel geweld te verkleinen en zouden interventies gericht moeten zijn op potentiële daders. De auteurs merken bovendien op dat hun bevindingen overeenkomen met wat anderen vinden in soortgelijk

onderzoek, waarmee zij een nadere aanwijzing geven dat het niet mogelijk is om op deze manier slachtofferschap van seksueel geweld te voorkomen. Harde conclusies zijn op basis van de onderhavige overzichtstudie echter niet te trekken.

Het programma Dating 101 ter preventie van slachtofferschap van seksueel geweld is mogelijk niet effectief.

Tabel 12 Primaire contextgerichte preventie

	Design	SMS-score	Omvang onderzoeksgroepen*	Uitkomsten
14. <i>Cameratoezicht</i> Brown (1995)	Longitudinale voor- en nametingen. Interventiegebieden en vergelijkingsgebieden.	3	Cameratoezicht is in drie steden onderzocht	Geen effect op mishandelingen in grote steden, daling van het aantal mishandelingen in kleinere plaats.
14. <i>Cameratoezicht</i> Sivarajasingam, Shepherd & Matthews (2003)	Longitudinale voor- en nametingen. Interventiesteden en vergelijkingsteden.	3	Cameratoezicht is in de uitgaansgebieden van vijf steden onderzocht	Geen significant effect op aantal gerapporteerde geweldsdelicten.
15. <i>Straatverlichting</i> Painter & Farrington (1997, 2001)	Voor- en nameting in interventie- en vergelijkingsgroepen, met controle voor eventuele verschillen tussen de groepen voorafgaand aan de interventie.	4	Eén interventiebuurt, één vergelijkingsbuurt	Significante afname van het aantal geweldsdelicten, zoals gerapporteerd door buurtbewoners en door jongeren uit de buurt.
16. <i>Dating 101</i> – preventie van <i>slachtofferschap</i> Yeater et al. (2004)	Eén interventiegroep, één vergelijkingsgroep. Random toewijzing aan onderzoekscondities. Voormeting en twee nametingen.	5	Interventiegroep: n = 53 Vergelijkingsgroep: n = 57	Geen significant effect op slachtofferschap.

* De omvang van de onderzoeksgroepen bij de voormeting wordt gegeven. Uitval kan ervoor gezorgd hebben dat de omvang van de groepen bij nametingen lager was.

4.5 Secundaire contextgerichte preventie

In deze paragraaf worden de effecten van de secundaire contextgerichte preventie maatregelen besproken. Aan het eind van deze paragraaf geeft tabel 13 een overzicht van de belangrijkste kenmerken van de evaluatiestudies naar de effecten van de secundaire contextgerichte maatregelen.

Maatregel 17: Hot spots policing

Met behulp van een gerandomiseerd experiment bestudeerden Braga et al. (1999) de effecten van 'hot spots policing' op geweld. Op achten-twintig plekken waar veel geweld plaatsvond in New Jersey (VS) werden heel doelgericht interventies ingezet, die op basis van een grondige analyse van de problemen op die plekken werden geselecteerd. Op basis van officiële politiecijfers en op basis van de meldingen die telefonisch bij de politie binnenkwamen concludeerden Braga et al. dat het totale aantal door de politie geregistreerde delicten en het aantal mensen dat belde om een incident te melden, significant is afgenomen op de interventieplaatsen in vergelijking met de controleplaatsen. De interventies zorgden voor een significante afname van geweldsdelicten (gevechten op straat, $\chi^2 = 5.79$, $p = .016$; overvallen, $\chi^2 = 4.61$, $p = .032$), vermogensdelicten en drugsdelicten. Er is weinig bewijs dat 'hot spots policing' de verplaatsing van criminaliteit in de hand werkt: alleen voor vermogensdelicten rapporteren Braga et al. een verplaatsingseffect, niet voor andere typen delicten. De auteurs wijzen erop dat de resultaten van deze studie niet zonder meer kunnen worden gegeneraliseerd naar andere plaatsen en het is niet mogelijk om na te gaan welke specifieke politiestrategieën effectief zijn in het terugdringen van gewelddadige criminaliteit. Op basis van een research synthese van vijf gerandomiseerde experimenten naar de effecten van 'hot spots policing' zijn evenmin conclusies te baseren over de vraag welke strategieën nu verantwoordelijk zijn voor het effect van 'hot spots policing' (Braga, 2005). Hot spots policing is effectief, zo concluderen ook Farrington en Welsh (2005) in een research synthese naar de preventie van criminaliteit, maar het is niet bekend welke politiestrategieën effectief zijn of onder welke omstandigheden ze dat zijn.

Gerichte inzet van specifieke politie-interventies op hot spots is een effectieve maatregel ter preventie van geweld in het publieke en semi-publieke domein.

Maatregelen 18 en 19: Preventie van overvallen op banken en postkantoren
Grandjean (1990) en Ekblom (1987, 1988) rapporteren gunstige effecten van het aanbrengen van kogelvrije ruiten bij loketten in banken en postkantoren op het vóórkomen van overvallen. Grandjean rapporteert in een studie bij meer dan 300 Zwitserse banken dat overvallen 52% minder voorkwamen bij banken met kogelvrije bescherming dan bij banken zonder deze maatregelen. Ekblom schat dat soortgelijke maatregelen in Londense postkantoren leidden tot een reductie van 55% tot 65%. In beide studies werden verplaatsingseffecten gevonden, maar ook wanneer hier rekening mee werd gehouden, bleef de daling van het aantal overvallen gevonden. Omdat de studie van Grandjean kwalitatief onder de maat was (een SMS-score van 2) en de studie van Ekblom (een SMS-score van 3) niet rapporteert over significantie, zijn echter geen conclusies te trekken

over de vraag of kogelvrije schermen echt werken in het voorkomen van overvallen (zie ook Eck, 2002).

Het is niet mogelijk een uitspraak te doen over de effecten op overvallen van het aanbrengen van kogelvrij glas in banken en postkantoren.

Maatregel 20: Buurtgerichte preventie van geweld door jongeren

Fagan (1987) rapporteert over een onderzoek naar de effecten van een buurtgerichte interventie om geweld gepleegd door jeugdigen te verminderen. In zes Amerikaanse steden is ingezet op het mobiliseren van buurtbewoners om jeugdgeweld te voorkomen. Scholen, ouders en buurtorganisaties werden hierbij betrokken met als doel de sociale cohesie in de buurt te verbeteren en de banden van jongeren met school, ouders en de buurt te verbeteren. Dit zou moeten leiden tot een afname van jeugdgeweld. Fagan stelt dat het programma in drie van de zes steden succesvol was in het verminderen van ernstige geweldsdelicten gepleegd door jongeren. Onduidelijk is echter of de resultaten in de drie andere steden ook zijn geëvalueerd (zie ook Welsh & Hoshi, 2002). Evenmin wordt gerapporteerd over significantie of effectgroottes.

Het is niet mogelijk om uitspraken te doen over de effectiviteit van de door Fagan geëvalueerde buurtgerichte preventiemaatregel.

Maatregel 21: Preventie van bendegerelateerd geweld

In de periode van 1 juni 1996 tot 31 mei 1997 is in vijf wijken in Dallas getracht bendegerelateerd geweld terug te dringen door extra geld te verstrekken aan de politie (Dallas Anti-gang Initiative). De belangrijkste activiteiten die door de verschillende wijkbureaus zijn ondernomen, bestonden uit een zeer strikte handhaving van de avondklok voor jongeren, een zeer strikte handhaving van de leerplicht voor jongeren tot 17 jaar en zeer intensieve surveillances waarbij de politieaanwezigheid zeer zichtbaar was en waarbij mogelijke benedeleden en andere verdachte personen werden staande gehouden en gefouilleerd. Fritsch, Caeti en Taylor (1999) evalueerden dit project en concluderen op basis van hun resultaten dat met name de strikte handhaving van de avondklok en de leerplicht heeft geleid tot een reductie van bendegerelateerd geweld. Dit blijkt uit de verschillen die er bestonden tussen de vijf interventiewijken. In drie van de vijf interventiewijken deed zich een significante daling ($t_1 = 3,69$; $p < .05$, $t_2 = 4,33$; $p < .05$, $t_3 = 3,04$; $p < .05$) van het bendegerelateerde geweld voor ten opzichte van de vergelijkingswijken, terwijl in de twee andere interventiewijken geen daling werd waargenomen. Deze verschillen worden door Fritsch et al. verklaard doordat het extra geld in de wijken waarin de daling van bendegerelateerd geweld zich voordeed, voornamelijk werd ingezet voor het handhaven van de avondklok en het handhaven van de leerplichtwet. In de twee interventiewijken waarin geen significante afname te zien

was in bendege relateerd geweld werd het extra geld voornamelijk besteed aan ongerichte, intensieve surveillances. De auteurs constateren op basis hiervan dat het handhaven van een avondklok en de leerplicht effectief is in het verminderen van bendege relateerd geweld en dat het inzetten van ongerichte surveillances geen bijdrage levert aan het terugdringen van bendege relateerd geweld. Dat de surveillances wel een ander effect zouden kunnen hebben, concluderen Fritsch et al. op basis van het feit dat de verwachte toename van het aantal arrestaties wegens wapenbezit niet gevonden werd. De auteurs stellen dat het mogelijk is dat het intensief surveilleren ertoe kan hebben geleid dat bendeleden hun wapens thuis lieten en zich minder opzichtig op straat gedroegen. De auteurs beschikken evenwel niet over data om dit te onderbouwen.

Sherman en Eck (2002) concluderen op basis van hun overzichtstudie dat het opvoeren van surveillances gericht op zogeheten 'hot spots', een positief effect kan hebben op het verminderen van criminaliteit. Daarnaast onderschrijven zij de conclusie van Fritsch et al. dat dit effect aanzienlijk versterkt kan worden als deze surveillances heel specifiek gericht zijn, zoals op het handhaven van een avondklok of de leerplicht.

Specifieke surveillance is een effectieve maatregel ter preventie van geweld.

Maatregelen 22 en 23: Preventie van fysieke agressie door het trainen van medewerkers van cafés en banken

Op basis van hun studie naar de effecten van een programma ter preventie van fysieke agressie in grote cafés komen Graham et al. (2004) tot de conclusie dat het trainen van barpersoneel een effectieve methode kan zijn om het aantal incidenten van fysieke agressie in cafés terug te dringen. In een gerandomiseerd experiment testten Graham et al. de effecten van het programma Safer Bars en constateerden dat geweld gepleegd door klanten significant afneemt in de experimentele cafés in vergelijking met de controlecafés (gemiddeld aantal incidenten per observatie: $t = 5,23$, $df = 28$, $p < .001$; percentage observaties met minstens één incident: $t = 4,45$, $df = 28$, $p < .001$). De auteurs wijzen erop dat de effecten van het programma kleiner worden als er een hoog verloop van personeel en/of management is.

Het aantal cafés in de experimentele en de controleconditie is aan de kleine kant voor een gerandomiseerd experiment (respectievelijk 18 en 12) en de auteurs waarschuwen dat er in de observatieperiode niet veel sprake was van geweld en dat dit wellicht te maken had met de extra moeite die de eigenaren en managers erin staken. De resultaten van deze studie zijn evenwel bemoedigend en ook uit andere studies blijkt dat het personeel van cafés een rol kan spelen bij de preventie van geweld (Eck, 2002).

Een programma dat in een heel andere context beoogt agressief gedrag terug te dringen door personeel te trainen in het omgaan met

klanten, wordt beschreven in het proefschrift van Markus (2000). Baliemedewerkers van een Nederlandse bank (ABN Amro) worden getraind in het omgaan met potentieel stressvolle situaties met agressieve klanten met als doel te leren hoe zij situaties kunnen deëscaleren. Bij de evaluatie van deze training *Agressie en Bedreigende Situaties* (ABS) heeft Markus gebruikgemaakt van nagespeelde situaties waarin acteurs boze klanten speelden. Getrainde medewerkers zijn vergeleken met ongetrainde medewerkers, maar er is geen sprake geweest van een voor- en nameting. Extremere vormen van klantenagressie bleken vaker op te treden in de ongetrainde groep dan in de getrainde groep, en rustiger vormen van klantgedrag treden juist vaker op in de getrainde groep. Het gemiddelde agressieniveau van het klantgedrag is significant lager in de getrainde groep dan in de ongetrainde groep ($p < .005$, $\eta = .39$) en de conflictafloop is vaker positief bij getrainde medewerkers dan bij ongetrainde medewerkers ($p < .005$, $\eta = .33$). Volgens Markus laten de resultaten zien dat het trainen van bankmedewerkers bijdraagt aan het voorkomen van publieke agressie. Omdat er geen voormeting is geweest, kan echter niet worden geconcludeerd dat de gevonden verschillen zijn toe te wijzen aan de training.

Het programma Safer Bars is mogelijk effectief als maatregel ter preventie van geweld in cafés.

Over de effectiviteit van het trainen van bankpersoneel zijn geen uitspraken te doen.

Maatregel 24: Preventie van overvallen op winkels en horecagelegenheden

Om overvallen op winkels en horecagelegenheden te voorkomen is eind jaren negentig van de vorige eeuw een programma uitgevoerd in Los Angeles, gericht op kleine bedrijven met een hoog risico op overvallen: buurtwinkels, benzinestations, supermarkten, slijters, cafés, restaurants, motels. Het programma bestond uit een uitgebreide assessment op basis waarvan een op maat gemaakt actieplan werd ontwikkeld en aangeboden door een speciaal opgeleide beveiliging. Het actieplan gaf aanbevelingen met betrekking tot zeven uiteenlopende onderwerpen, zoals het trainen van medewerkers, verlichting in het pand, toegangscontrole en aanbevelingen met betrekking tot apparatuur zoals bewakingscamera's en alarminstallaties. Het aantal en de aard van de aanbevelingen verschilden afhankelijk van de kenmerken van de bedrijven. Deelname aan het programma was vrijwillig, het opvolgen van de aanbevelingen uit het actieplan was eveneens vrijwillig. Het programma biedt dus redelijk vrijblijvend een zeer uitgebreid advies met betrekking tot het verminderen van het risico slachtoffer te worden van een overval.

De evaluatie door Peek-Asa et al. (2004) wees uit dat het percentage bedrijven dat slachtoffer werd van een geweldsdelict in het jaar volgend op de

interventie in beide groepen steeg. Voor interventiebedrijven werd een stijging van 17% gerapporteerd en voor controlebedrijven een stijging van 32%. Bedrijven met een hoge mate van implementatie zagen het aantal geweldsdelicten met 5% dalen, bedrijven met een lage mate van implementatie zagen het aantal geweldsdelicten met 28% stijgen en bedrijven die geen enkel advies hadden opgevolgd, zagen het aantal geweldsmisdrijven stijgen met 94%. Wanneer alleen gekeken wordt naar overvallen en pogingen daartoe, bleek dat interventiebedrijven een stijging van 11% meemaakten en controlebedrijven een stijging van 38%. Ook hier geldt dat het aantal overvallen op bedrijven die veel adviezen opvolgden, daalde (met 19%) en dat het aantal overvallen op bedrijven die weinig of geen adviezen overnamen, steeg met respectievelijk 50% en 42%. Opmerkelijk is dat bedrijven in buurten met weinig en in buurten met veel criminaliteit de gegeven adviezen vaker opvolgen dan bedrijven in buurten met een gemiddeld niveau van criminaliteit.

Omdat Peek-Asa et al. niet (afdoende) rapporteren over de significantie van de resultaten, vallen geen uitspraken te doen over de effectiviteit van het programma. Eck (2002) beschrijft de resultaten van een gerandomiseerde studie naar de effecten van een soortgelijke interventie (Crow & Bull, 1975, geciteerd in Eck, 2002). Op basis van de specifieke kenmerken van winkels werd vastgesteld welke maatregelen ter preventie van overvallen dienden te worden genomen. Crow en Bull rapporteren 30% minder overvallen bij winkels die voorafgaand aan de interventie twee keer of vaker waren overvallen in vergelijking met winkels uit de vergelijkingsgroep die tevens twee keer of vaker waren overvallen. Eck concludeert op basis van zijn overzicht dat preventiemaatregelen weinig effect hebben op het voorkomen van overvallen op winkels die zelden of nooit doelwit zijn van overvallen, maar dat dergelijke maatregelen wel effectief kunnen zijn bij winkels die vaker doelwit zijn van overvallen. Er valt echter niet na te gaan welke specifieke preventiemaatregelen in die gevallen het gewenste effect sorteren.

Op maat gesneden preventie binnen winkels en bedrijven is mogelijk effectief in het voorkomen van overvallen.

Maatregel 25: Preventie van geweld in 'achterstandswijken'

De Chicago Housing Authority heeft in de jaren negentig van de vorige eeuw getracht middels een aantal maatregelen de criminaliteit in binnenstadsbuurten met sociale woningbouw terug te dringen en de controle over de buurt terug te nemen van bendes. Deze buurten worden door Popkin et al. (1999), die rapporteren over de evaluatie van de effecten van deze inspanningen, omschreven als horend bij de gevaarlijkste buurten van Amerika. Het project bestaat uit een eigen politie-eenheid voor de woningbouwprojecten (opgeleid en getraind, met dezelfde bevoegdheden als de reguliere politie), eigen beveiliging en ingehuurd beveiligers, door

bewoners bemande hulpverleningscentra voor drugs- en alcoholverslaafden en buurtpatrouilles (door bewoners).

De auteurs rapporteren op een aantal gebieden initiële verbeteringen in een aantal complexen. Nadere analyse liet evenwel zien dat in de twee complexen met de meeste criminaliteit de veranderingen met name op het conto van steeds één gebouw binnen het complex konden worden geschreven. De geboekte vooruitgang hield bovendien geen stand. Gebeurtenissen van buiten (het opblazen van bendeoorlogen en veranderingen in het beleid van de woningbouwvereniging met betrekking tot stadsvernieuwing) bleken veel belangrijker te zijn voor de mate van waargenomen problemen dan de inspanningen die werden verricht door de woningbouwvereniging om criminaliteit en overlast tegen te gaan. Daarnaast verwaterden deze inspanningen ook doordat de woningbouwvereniging haar geld anders ging inzetten. Popkin et al. stellen dat de meeste effecten werden bereikt in het complex waar de criminaliteit vooraf al het laagst was en waar de onderlinge samenhang tussen bewoners hoog was. Ook daar bleek het echter heel moeilijk deze effecten vast te houden. Zodra inspanningen minder werden, verslechterde de situatie. Bovendien merken de auteurs op dat bendes en drugsdealers in sommige gevallen juist profiteerden van de situationele preventiemaatregelen (toegangsdeuren en -hekjes, cabines voor beveiligingspersoneel bij de ingang van een gebouw). Daarnaast waren de maatregelen er over het algemeen op gericht 'buitenstaanders' buiten te houden, maar de drugsdealers, bendeleden en andere delinquenten woonden zelf ook in de complexen. Tot slot bleek het hard aanpakken van de leiders van bendes te leiden tot machtsvacuüms waarna middels hernieuwde strijd werd bevochten wie de plaats van een opgepakte bendeleider innam. Omdat het onderzoek kwalitatief van onvoldoende niveau was (er was geen vergelijkingsgroep) kunnen op basis van deze resultaten echter geen uitspraken worden gedaan over het effect van de interventie en evenmin over de vraag of eventuele neveneffecten echt door de interventie werden veroorzaakt.

Het is niet mogelijk uitspraken te doen over de effectiviteit van de aanpak van de Chicago Housing Authority.

Maatregel 26: Convenanten uitgaansgeweld

Nederlandse gemeenten met meer dan 25.000 inwoners en met een aaneengesloten uitgaansgebied hadden uiterlijk in 2002 een structurele aanpak van geweldsproblematiek in het uitgaansgebied moeten hebben ontwikkeld, vastgelegd in een ondertekend convenant tussen lokale partners. Het vastleggen van deze aanpak in een convenant zou moeten waarborgen dat op lokaal niveau sprake is van een structurele aanpak van het uitgaansgeweld. De Algemene Rekenkamer heeft in het vergaderjaar 2003/2004 aan de Tweede Kamer verslag uitgebracht van een evaluatie van de effecten van deze convenanten (TK 2003-2004, 29 661 nr. 2). Op basis van door de politie

geregistreerde geweldsdelicten in uitgaansgebieden heeft de Algemene Rekenkamer een vergelijking gemaakt tussen gemeenten die werken met een convenant en gemeenten die niet werken met een convenant of die het convenant niet op tijd naar de Rekenkamer hebben gezonden.

De Algemene Rekenkamer concludeert op basis van haar analyse dat er geen aantoonbaar effect is van het in werking zijn van een convenant op het aantal geregistreerde incidenten van uitgaansgeweld in een gemeente. Wel lijken convenanten waarin twee van drie succesfactoren – een vast aanspreekpunt, overig toezicht (hieronder vallen onder andere de inzet van particuliere beveiligingsorganisaties, de inzet van zogenaemde susploegen, of van Marokkaanse buurtvaders) en het verbinden van consequenties aan een evaluatie – zijn opgenomen, het aantal geregistreerde lichte incidenten van uitgaansgeweld gunstig te kunnen beïnvloeden.

Het is niet mogelijk uitspraken te doen over de effectiviteit van de convenanten uitgaansgeweld.

Maatregel 27: Preventie van geweld bij een motorevenement

Veno en Veno (1993) evalueerden de inspanningen die zijn gedaan om geweld tijdens de Australische Motor Grand Prix te voorkomen. Dit was van oudsher een evenement waar veel geweld tussen bezoekers onderling en tussen bezoekers en de politie plaatsvond. Om dit in 1989 te voorkomen, is een aantal uiteenlopende maatregelen genomen, de belangrijkste waarvan wellicht is geweest dat de doelgroep van het evenement verbreed is. In dat jaar richtte de organisatie zich specifiek op het trekken van meer gezinnen naar de Grand Prix. Daarnaast was met de politie overeengekomen dat zij zich tijdens het evenement terughoudender zou opstellen. Tijdens de editie van 1989 werden significant minder mensen gearresteerd voor gewelddadige incidenten dan bij voorgaande edities ($\chi^2(3) = 2485,18$; $p < .001$). Tevens waren bezoekers positiever over de manier waarop politie het evenement heeft aangepakt dan tijdens een eerdere editie van het evenement. De auteurs stellen dat de implementatie van de maatregelen het vóórkomen van geweld tijdens de Grand Prix significant heeft verminderd. Echter, het karakter van de Grand Prix is dermate veranderd dat nauwelijks van een goede vergelijking kan worden gesproken. De conclusie van de auteurs is gegeven de kwaliteit van het onderzoeksdesign daarom niet hard te maken.

Het is niet mogelijk uitspraken te doen over de effectiviteit van de aanpak die bij de Australische Motor Grand Prix is gekozen ter preventie van geweld.

Maatregel 28: Buurtgerichte preventie

Om de criminaliteit in de wijk Hyde Park in de Amerikaanse stad St. Louis (Missouri) terug te dringen is getracht zowel de achterliggende oorzaken van criminaliteit als de 'foreground' oorzaken van criminaliteit aan te

pakken. Om achterliggende oorzaken aan te pakken is een breed initiatief opgezet waarin de kerk van de buurt, de school van de buurt, een aantal private welzijnsorganisaties en de buurtbewoners zelf participeren; het Friedens Haus-project. Dit project omvat tal van interventies: naschoolse opvang, mentorprogramma's, danslessen, arbeidstraining, tienergroepen et cetera. Om de 'foreground' oorzaken aan te pakken zijn vanuit een buurtinitiatief buurtsurveillances opgezet. Een soort buurtwacht waarbij buurtbewoners op vrijdagen en zaterdagen tussen 7 uur 's avonds en 1 uur 's nachts door de buurt reden. De evaluatie die door Ward (1997) is uitgevoerd, heeft in feite alleen betrekking op dit laatste onderdeel van het programma. De auteur stelt dat de resultaten van de trendanalyse een sterke aanwijzing vormen dat de surveillances effect hebben: eerst stijgt het aantal berovingen in Hyde Park, totdat de surveillances starten; dan dalen ze. Nadat de surveillances gestaakt waren, stegen de cijfers voor beroving weer iets, maar niet veel. In de vergelijkingswijken blijven de cijfers gestaag stijgen. Met betrekking tot mishandeling en inbraak zouden de trendanalyses geen aanwijzingen geven dat de surveillances effect hebben gehad. Dat er voor berovingen wel een effect was en niet voor mishandeling en inbraak zou volgens de auteur kunnen komen doordat berovingen zichtbaarder zijn en zich meer op straat afspelen waardoor ze makkelijker te beïnvloeden zijn door surveillances die op straat worden uitgevoerd (de meeste mishandelingen zouden tussen bekenden en familieleden plaatsvinden en dus binnenshuis, inbraken vinden per definitie in een pand plaats). Onduidelijk blijft in hoeverre de controlegroepen vergelijkbaar zijn met de interventiewijk. Daarom is het niet mogelijk om op basis van de studie van Ward uitspraken te doen over de effectiviteit van buurtwachten. Bruinsma en Bernasco (2004) merken op dat uit onderzoek blijkt dat de buurtwacht in veel opzichten niet erg effectief is, onder meer omdat de buurtwachtorganisaties het moeilijkst van de grond komen in buurten waar de criminaliteit juist het hoogst is.

Het is niet mogelijk uitspraken te doen over de effectiviteit van de buurtgerichte aanpak in Hyde Park in St. Louis.

Tabel 13 Secundaire contextgerichte preventie

	Design	SMS-score	Omvang onderzoeksgroepen*	Uitkomsten
17. <i>Hot spots policing</i> Braga et al. (1999)	Random toewijzing aan interventie- en vergelijkingsgroep. Voor- en nameting.	5	Interventieplekken: n = 12 Vergelijkingsplekken: n = 12	Significante afname van geweldsdelicten.
18. <i>Kogelvrij glas in postkantoren</i> Ekblom (1987, 1988)	Longitudinale voor- en nametingen. Geen vergelijkingsgroep.	3	Alle Londense postkantoren	Afname van overvallen.
19. <i>Kogelvrij glas in banken</i> Grandjean (1990)	Interventie- en vergelijkingsgroep. Geen voormeting.	2	Interventiegroep: n = 152 Vergelijkingsgroep: n = 152	Minder overvallen in interventiegroep.
20. <i>Buurtgerichte aanpak</i> Fagan (1987)	Geen vergelijkingsgroep, voor- en nameting.	2	Zes Amerikaanse steden	In drie steden een afname van geweldsdelicten gepleegd door jongeren.
21. <i>Preventie van bendegerelateerd geweld</i> Fritsch, Caeti & Taylor (1999)	Gematchte interventie- en vergelijkingsgroep, voor- en nameting.	3	Vijf interventiewijken, vier vergelijkingswijken	Significante afname van bendegerelateerd geweld.
22. <i>Trainen van barpersoneel</i> Graham et al. (2004)	Random toewijzing aan interventie- en vergelijkingsgroep. Voor- en nameting.	5	Interventiefacés: n = 18 Vergelijkingsfacés: n = 12	Significante afname van geweld gepleegd door klanten.
23. <i>Trainen van bankpersoneel</i> Markus (2000)	Interventie- en vergelijkingsgroep. Geen voormeting.	2	Interventiegroep: n = 75 Vergelijkingsgroep: n = 75	Minder agressie door klanten in interventiegroep dan in vergelijkingsgroep.
24. <i>Preventie in bedrijven</i> Peek-Asa et al. (2004)	Random toewijzing aan interventie- en vergelijkingsgroep. Voormeting en twee nametingen.	4	Interventiegroep: n = 345 Vergelijkingsgroep: n = 96	Lagere stijging van overvallen in interventiegroep dan in vergelijkingsgroep. Naarmate meer preventiemaatregelen werden genomen, was het effect van de interventie groter.
25. <i>Preventie in achterstandswijken</i> Popkin et al. (1999)	Voormeting en meerdere nametingen. Geen vergelijkingsgroep.	2	Drie grote wooncomplexen	Initiële verbeteringen in niveau van geweld, maar deze verbeteringen hielden geen stand.

	Design	SMS-score	Omvang onderzoeksgroepen*	Uitkomsten
26. <i>Convenanten uitgaansgeweld</i> TK (2003-2004)	Voor- en nameting. Interventiegroep en vergelijkingsgroep.	3	Interventiegroep: n = 75 Vergelijklingsgroep: n = 91	Geen afname van het aantal geregistreerde geweldsincidenten. Gunstig effect op aantal geregistreerde lichte incidenten indien in convenanten specifieke onderwerpen zijn opgenomen.
27. <i>Preventie bij motorevenement</i> Veno & Veno (1993)	Voormetingen en nameting. Geen vergelijkingsgroep.	2	Eén evenement	Minder arrestaties wegens geweld dan bij voorgaande edities van het motorevenement.
28. <i>Buurtwachten</i> Ward (1997)	Longitudinale voor- en nameting. Interventiebuurt en vergelijkingsbuurten.	2	Eén interventiebuurt, zeven vergelijkingsbuurten	Afname van het aantal berovingen.

* De omvang van de onderzoeksgroepen bij de voormeting wordt gegeven. Uitval kan ervoor gezorgd hebben dat de omvang van de groepen bij nametingen lager was.

4.6 Primaire en secundaire persoons- en contextgerichte preventie

In deze paragraaf worden de effecten van de primaire en secundaire persoons- en contextgerichte preventiemaatregelen besproken. Aan het eind van deze paragraaf geeft tabel 14 een overzicht van de belangrijkste kenmerken van de evaluatiestudies naar de effecten van de primaire en secundaire persoons- en contextgerichte maatregelen.

Maatregelen 29 en 34: 'Dating' geweld

Het programma Safe Dates is een interventie die op school, in de klas wordt aangeboden aan adolescenten (in de leeftijd van ongeveer 13 tot 15) met als doel 'dating violence' te voorkomen. De interventie beoogt niet uitsluitend dadergedrag, maar tevens slachtofferschap te voorkomen. Foshee en haar collega's beschrijven in een aantal publicaties de resultaten van een longitudinale, gerandomiseerde studie naar de effecten van het programma (Foshee, 1998; Foshee et al., 1998; Foshee et al., 2000; Foshee et al., 2004). Eén maand na afronding van de interventie constateren Foshee et al. (1998; Foshee, 1998) dat deelname aan het programma samenhangt met een afname van zelfgerapporteerd daderschap van psychologisch geweld ($b = -.08, p < .001$), een afname van zelfgerapporteerd daderschap van seksueel geweld ($b = -.06, p < .009$), en een afname van zelfgerapporteerd daderschap van fysiek geweld ($b = -.06, p < .014$). Hierbij is gecontroleerd voor geslacht, voor variabelen die samenhangen met uitval en voor de resultaten van de voormeting met betrekking tot de genoemde uitkomstmaten. Deze effecten zijn gerelateerd aan verande-

ringen tussen de voor- en de nameting op de programmadoelen. Er werd geen effect gevonden op slachtofferschap. Deelname aan de interventie zorgde dus een maand na de interventie niet dat jongeren minder vaak slachtoffer werden.

Foshee et al. (2000) rapporteren een jaar na de interventie geen enkel effect op de gedragsmatige uitkomstmaten (zelfrapportage met betrekking tot ouderschap en slachtofferschap van psychologisch geweld, fysiek geweld, ernstig fysiek geweld en seksueel geweld). Er worden wel significante verschillen gevonden tussen de interventie- en de vergelijkingsgroep voor programmadoelen. Foshee et al. concluderen op basis hiervan dat de gedragsmatige effecten van Safe Dates na een jaar zijn uitgedoofd, terwijl de cognitieve effecten wel stand houden. De auteurs stellen tegelijkertijd dat het mogelijk is dat veranderingen in attitude voorafgaan aan veranderingen in gedrag en dat het daarom kan zijn dat op een later tijdstip wel effecten op gedrag meetbaar zijn.

In een artikel uit 2004 rapporteren Foshee et al. over de effecten van het Safe Dates-programma bij een deel van de oorspronkelijke onderzoeksgroep. In deze publicatie wordt uitsluitend gerapporteerd over de jongeren die bij de start van de longitudinale studie in de 8^e klas (8th grade) zaten en niet over de jongeren die in de 9th grade zaten bij de start van de longitudinale studie. Het onderzoeksdesign is uitgebreid met een extra interventieconditie. Een random geselecteerd deel van de interventiegroep kreeg tussen twee en drie jaar na de oorspronkelijke interventie een 'booster'. De groep die alleen Safe Dates volgde (en niet de booster kreeg) rapporteerde vier jaar na de interventie significant minder ouderschap van fysiek, ernstig fysiek en seksueel geweld dan de vergelijkingsgroep (respectievelijk $\beta = -1.11$, $p = .02$; $\beta = -.42$, $p = .01$; $\beta = -.10$, $p = .04$). De Safe Dates-groep rapporteerde tevens significant minder slachtofferschap van seksueel geweld dan de vergelijkingsgroep ($\beta = -.23$, $p = .01$). Het effect van Safe Dates op slachtofferschap van fysiek en ernstig fysiek geweld was gerelateerd aan het niveau van eerder slachtofferschap. Jongeren uit de interventiegroep die eerder slachtoffer waren geworden, rapporteerden significant minder slachtofferschap van fysiek en ernstige fysiek geweld dan jongeren uit de vergelijkingsgroep die eerder slachtoffer zijn geworden. De booster versterkt het effect van Safe Dates niet. Integendeel, wat betreft slachtofferschap rapporteerden de boosterjongeren meer geweld dan de jongeren die alleen Safe Dates kregen. De auteurs denken dat de booster als een soort 'bewustwordingsinstrument' kan hebben gefunctioneerd, waardoor jongeren gewelddadige relaties hebben willen beëindigen wat leidde tot meer geweld. Ondanks deze negatieve effecten van de booster in vergelijking met de groep die alleen Safe Dates kreeg, bleek ook dat de boostergroep niet meer ouderschap of slachtofferschap rapporteerde dan de vergelijkingsgroep die geen programma volgde.

De belangrijkste conclusie van de auteurs is dat de effecten van Safe Dates vier jaar na de interventie nog aanwezig zijn (de interventiegroep doet het

beter dan de vergelijkingsgroep) maar dat de booster niet gebruikt zou moeten worden. Men schrijft de gunstige effecten toe aan het Safe Dates-programma. Er is nagegaan of er sprake was van selectieve uitval, maar dit was niet het geval en volgens de auteurs kan het door de lange follow-up termijn ook geen kwestie zijn van sociaal wenselijk antwoordgedrag. De auteurs veronderstellen dat Safe Dates deze gunstige effecten laat zien omdat het programma wordt aangeboden aan jongeren die nog aan het begin staan van hun 'dating career'.

Een ander programma ter voorkoming van 'dating' geweld – het Youth Relationship Project – is op zijn effecten geëvalueerd door Wolfe et al. (2003). Dit groepsprogramma wordt aangeboden aan jongeren van 14 tot en met 16 jaar met een geschiedenis van kindermishandeling. Het doel van het programma is het voorkomen van daderschap en slachtofferschap van mishandeling bij jongeren die meedoen aan de interventie. Een tweede doel is het bevorderen van een gezonde, niet-gewelddadige relatie. Deelname aan de interventie was een significante voorspeller voor de afname van gerapporteerd daderschap van fysieke mishandeling ($\beta_{\text{CONTRAST}} = -.01, p < .05$). De afname van daderschap van fysieke mishandeling was groter voor meisjes dan voor jongens. In de interventiegroep bleek de afname in daderschap van fysiek geweld groter te zijn bij jongeren die tijdens de interventie goed luisterden en kleiner te zijn bij jongeren die meer betrokken waren bij de groep. Met betrekking tot slachtofferschap ervoeren jongeren die deelnamen aan de interventie minder emotioneel misbruik en dreigend gedrag dan jongeren uit de vergelijkingsgroep ($\beta_{\text{CONTRAST}} = -.02, p < .01$ respectievelijk $\beta_{\text{CONTRAST}} = -.007, p < .05$). Met betrekking tot fysieke mishandeling was er voor slachtofferschap een interactie tussen de interventie en geslacht: jongens profiteerden meer van de interventie dan meisjes. Wolfe et al. concluderen dat de interventie erg bruikbaar is; daderschap van fysieke mishandeling nam significant af, evengoed als slachtofferschap van fysieke en emotionele mishandeling en dreigend gedrag. De studie had een gerandomiseerd onderzoeksdesign en de methode van dataverzameling voorzag er in dat gegevens over geweld pas werden verzameld als jongeren daadwerkelijk een vriend of vriendin hadden. Hiermee lijkt deze interventie, net als Safe Dates, gericht op jongeren die aan het begin staan van hun 'dating career'. Op basis van deze twee gerandomiseerde experimenten zou voorzichtig geconcludeerd kunnen worden dat geweld tussen jongeren in intieme relaties deels voorkomen kan worden door jongeren aan het begin van hun 'dating career' een vaardigheidsprogramma aan te bieden. Het verdient wel aanbeveling om in een vervolgstudie nader in te gaan op de omvang van de gevonden effecten.

De preventie van 'dating' geweld is mogelijk met behulp van programma's die zich richten op adolescenten die aan het begin van hun 'dating career' staan.

Maatregelen 30 en 36: Training voor kinderen en hun ouders

Begin jaren tachtig van de vorige eeuw is in Seattle een longitudinaal onderzoek gestart naar de effecten van een preventieprogramma dat zich richt op leerkrachten, basisschoolleerlingen en hun ouders (Seattle Social Development Project). Het programma werd uitgevoerd op 18 basisscholen in wijken van Seattle met veel criminaliteit en een groot deel van de leerlingen op deze scholen kwam uit arme gezinnen. Het doel van het programma was het verminderen van fysiek agressief gedrag, het verbeteren van schoolprestaties en het bevorderen van opvoedingsvaardigheden van ouders. Het programma werd gedurende de gehele basisschooltijd aangeboden.

Hawkins et al. (1999) bestudeerden de langetermijneffecten van het programma. Zes jaar na het eind van het programma onderzochten zij de effecten op jongeren die het gehele programma hadden doorlopen en jongeren die alleen in de laatste twee jaar van de basisschool deelnamen aan het programma. De effecten in deze groepen werden vergeleken met een vergelijkingsgroep. De volledige interventiegroep heeft zes jaar na de interventie significant minder geweldsdelicten gepleegd dan de vergelijkingsgroep (48,3% vs. 59,7%, verschil = -11,4; CI = -21,3 tot -0,4; $p = .04$). De interventie is uitsluitend op de basisschool gegeven en in de zes jaar tussen de interventie en de laatste nameting zijn geen boosters of follow-up programma's aangeboden. Hawkins et al. achten het goed mogelijk dat de effecten gehandhaafd blijven over de tijd omdat de interventie gericht is op het verbeteren van de band met school en het verbeteren van schoolprestaties in plaats van op het aanleren van vaardigheden of het veranderen van normen. Het ontwikkelen van een sterke band met school tijdens de basisschool zou kinderen volgens hen op een ontwikkelingstraject kunnen zetten richting het afmaken van school en waarbij inzet op school wordt bekrachtigd door de reacties van docenten en het eigen schoolsucces. In lijn met deze verklaring zijn de resultaten op betrokkenheid bij school en de band met school (significant meer bij de volledige interventiegroep dan bij de vergelijkingsgroep), schoolprestaties (significant betere prestaties in volledige interventiegroep dan in vergelijkingsgroep) en schoolgedrag (significant beter bij volledige interventiegroep dan bij vergelijkingsgroep).

Hoewel er geen aanwijzingen zijn dat er sprake was van selectieve uitval, was de uitval wel hoger onder jongeren die het slecht deden op school en/of zich slecht gedroegen op school. Het is dus verstandig om voorzichtig te zijn met generalisaties wanneer het om dit soort leerlingen gaat. De interventie bleek effectiever te zijn voor kinderen uit arme gezinnen. Helaas is het niet mogelijk na te gaan welke onderdelen van het programma het meeste effect hebben gesorteerd.

Een soortgelijke interventie als die in Seattle is, eveneens in de jaren tachtig van de vorige eeuw, opgezet in Montreal (Montreal Longitudinal

Experimental Study). Een belangrijk verschil met het initiatief uit Seattle is dat de interventie die in Montreal werd aangeboden, secundaire preventie betreft. Hoewel het programma in Seattle zich richt op kinderen uit achterstandswijken en arme gezinnen, is het ingedeeld bij de primaire programma's omdat alle kinderen op de project scholen in aanmerking kwamen voor deelname. De deelnemers aan de interventie in Montreal zijn geselecteerd op basis van scores op een gedragsvragenlijst. Alle jongens (gemiddelde leeftijd van zes jaar) die op dit instrument hoog scoorden met betrekking tot gedragsproblemen en dus risico liepen voor het ontwikkelen van gewelddadig gedrag, kwamen in aanmerking voor de interventie. Het programma bestaat uit drie behandelingen die worden aangeboden: oudertraining, socialevaardigheidstraining van kinderen, en oefening in fantasiespel en omgaan met televisie. De training voor de ouders van de kinderen bestond uit het volgen van een leesprogramma, een training om het gedrag van hun kinderen te monitoren, een training om hun kinderen te versterken in sociaal gedrag en een training om met een familiecrisis om te gaan. De socialevaardigheidstraining van de kinderen bestond uit lessen in sociale vaardigheden en in zelfcontrole. Middels het oefenen in fantasiespel werd de kinderen door rollenspellen geleerd om op een sociale alternatieve manier met agressie om te gaan. Tijdens de televisie-interventie werden thema's behandeld als 'special effects', het effect van televisie op kinderen, geweld op televisie, publiciteit en hoe een keuze te maken. Tremblay et al. (1991) evalueerden het programma en vonden dat twee jaar na de behandeling de jongens uit de interventiegroep significant minder gevechten rapporteerden dan de jongens uit de controlegroepen. De onderzoeksgroepen zijn door Tremblay en zijn collega's langer gevolgd dan de twee jaar waarover zij in hun publicatie uit 1991 rapporteren. De publicaties hierover zijn niet in de onderhavige studie opgenomen, maar Farrington en Welsh (2005) berekenden dat het verschil tussen de interventiegroep en de vergelijkingsgroepen in zelfgerapporteerde arrestaties tot de leeftijd van 15 jaar 53% bedraagt. Tevens berekenden zij de effectgrootte, welke significant is ($d = .54$, $p < .05$). Het programma is daarmee een aantoonbaar effectieve preventie van geweld.

Farrington en Welsh (2002a) concluderen op basis van hun overzicht van zes methodologisch zeer sterke evaluaties van schoolprogramma's voor kinderen in combinatie met training voor hun ouders dat dergelijke programma's positieve effecten laten zien op agressief gedrag, delinquentie en andere vormen van antisociaal gedrag. Farrington en Welsh achten het meer dan waarschijnlijk dat dit succes toe te schrijven is aan de programma's. Het trainen van kinderen op school op een manier die niet stigmatiserend is, in combinatie met kwalitatief zeer goede training voor ouders, zijn de karakteristieke kenmerken van deze programma's, waaronder ook de programma's vallen die zijn geëvalueerd door Hawkins et al. (1999) en Tremblay et al. (1991).

Het aanbieden van training aan jonge kinderen en hun ouders is een effectieve manier om geweld te voorkomen.

Maatregel 31: Campagne 'De veilige school'

In 2000 is de landelijke campagne 'De veilige school' geëvalueerd (Mooij, 2000). De drie pijlers van deze campagne waren 1) de zorg voor sociale binding en leren omgaan met elkaar; 2) het planmatig en deskundig omgaan met calamiteiten; en 3) de zorg voor veilige voorzieningen in gebouw en omgeving en het veilig gebruik daarvan. Om na te gaan of geweld op school als gevolg van de campagne is afgenomen, is een vergelijking gemaakt tussen de resultaten van een studie naar geweld op school uit 1993 en de antwoorden die leerlingen in 2000 gaven op vragen omtrent ouderschap en slachtofferschap van geweld. De conclusie van Mooij is dat er na correctie voor overige relevante kenmerken geen verschil is in gewelddadig gedrag tussen de jaren 1993 en 2000. Hij merkt op dat het mogelijk is dat de campagne een stijging van geweld heeft weten te voorkomen, maar hierover zijn vanwege het design van het onderzoek geen uitspraken te doen.

Het is niet mogelijk uitspraken te doen over de effectiviteit van de landelijke campagne 'De veilige school'.

Maatregel 32: Marietje Kesselsproject

Van der Vegt et al. (2001) evalueerden de effecten van het Marietje Kesselsproject. Dit programma, dat is gericht op het vergroten van de weerbaarheid van kinderen om te voorkomen dat zij slachtoffer worden van machtsmisbruik, wordt gegeven aan kinderen in groep 7 en 8 op basisscholen. Naast het voorkomen van slachtofferschap, beoogt het project tevens intimiderend of grensoverschrijdend gedrag door de deelnemende kinderen tegen te gaan.

Het duidelijkst aantoonbare effect van het Marietje Kesselsproject betreft een kortetermijneffect op het aantal kinderen dat is geslagen en geschopt door andere kinderen. Dat aantal is op MKP-scholen sterker gedaald dan op controlescholen. Daarnaast zijn er aanwijzingen dat er op de korte termijn een effect is van het Marietje Kesselsproject op de reacties van leerlingen op vervelend gedrag van medeleerlingen. Leerlingen van projectscholen gaan, nadat zij het Marietje Kesselsproject hebben gevolgd, vaker om hulp vragen of schreeuwen en gaan minder vaak slaan. Een andere aanwijzing voor een effect van het Marietje Kesselsproject is er met betrekking tot de gevoelens van ouders over het eigen vervelende gedrag. Ouders op projectscholen hebben over dergelijk gedrag zowel kort als wat langer na afloop van het Marietje Kesselsproject minder vaak positieve gevoelens en vaker negatieve gevoelens. De auteurs geven echter aan dat het moeilijk is om op basis van het onderzoek stellige conclusies te trekken over de effecten op vaardigheden en gedrag. Leerlingen,

leerkrachten en ouders zeggen dat ze effect zien, maar dit wordt niet bevestigd door de analyse van de vragenlijsten die door de leerlingen zijn ingevuld. Door deze tegenstrijdigheid in de bevindingen blijft het onduidelijk wat precies de effecten van het Marietje Kesselsproject op vaardigheden en gedrag zijn.

Het is niet mogelijk uitspraken te doen over de effectiviteit van het Marietje Kesselsproject op het voorkomen van geweld.

Maatregel 33: Social systems / psychodynamic antiviolen- ce intervention
Twemlow et al. (2001) onderzochten het effect van een programma gericht op het voorkomen van geweld op basisscholen. Hiertoe beoogt de interventie het gedrag van slachtoffers, daders en omstanders te beïnvloeden, waarbij allen op dezelfde manier worden benaderd. Dit laatste om stigmatisering te voorkomen. De interventie bestond uit een training voor docenten opdat zij geen gewelddadig gedrag meer zouden toestaan en bij het reageren hierop zowel dader, slachtoffer als omstanders zouden betrekken, een lichamelijk educatieplan om leerlingen zelfcontrole aan te leren en een mentorprogramma voor volwassenen en kinderen. In het tweede jaar na de implementatie van het programma nam het aantal incidenten van fysieke agressie in de interventieschool af van 74 naar 34. In de vergelijkingsschool bleef het aantal incidenten met 63 per jaar gelijk. De daling op de interventieschool bleef gehandhaafd in het derde jaar volgend op de implementatie van de interventie en het niveau van incidenten bleef in de vergelijkingsschool gelijk. Hoewel gebruik is gemaakt van een quasi-experimenteel design, kent de studie te veel beperkingen om op basis van de gevonden resultaten conclusies te trekken over de effectiviteit van het programma. Bovendien wordt niet gerapporteerd over maten voor significantie.

Het is niet mogelijk uitspraken te doen over de effectiviteit van het Social systems / psychodynamic antiviolen- ce programma.

Maatregel 35: Children at Risk

Het programma Children at Risk (CAR) is gebaseerd op het idee dat specifieke problemen ook zodanig moeten worden aangepakt. Er is een casemanager voor gezinsproblemen, een naschoolse activiteit tegen het op straat hangen, educatietraining om jongeren te helpen hun school af te maken en de buurt politie controleerde de jongeren op weg naar school. Harrell, Cavanagh en Sridharan (1999) evalueerden het programma en concludeerden dat CAR-jongeren significant minder geweldsdelicten pleegden in het jaar na het einde van het programma. Nadere analyses van de veranderingen in risicofactoren wezen uit dat het de risicofactoren met betrekking tot leeftijdgenoten zijn die de grootste verandering lieten zien in de interventiegroep. Deze jongeren gingen minder vaak om met

delinquente leeftijdgenoten, ervoeren minder druk van leeftijdgenoten om mee te doen aan crimineel gedrag en rapporteerden meer positieve steun van leeftijdgenoten. De risicofactoren die verband houden met ouders, individuele kenmerken en met de buurt vertoonden na afloop van de interventie nauwelijks veranderingen. Een mogelijke verklaring hiervoor is de lage participatie van ouders aan het programma en de lage deelname van jongeren aan het mentorprogramma van de interventie. Farrington en Welsh (2005) hebben het effect van dit programma in een metastudie berekend. Zij noemen het programma effectief in het terugbrengen van delicten, maar de effectgrootte die zij berekenden, was niet significant.

Children at Risk is een mogelijk effectief programma ter preventie van geweld.

Tabel 14 Persoons- en contextgerichte preventie

	Design	SMS-score	Omvang onderzoeksgroepen	Uitkomsten
29. <i>Safe Dates</i> Foshee (1998), Foshee et al. (1998), Foshee et al. (2000), Foshee et al. (2004)	Random toewijzing van scholen aan interventie- en vergelijkingsgroep. Voormeting en meerdere nametingen.	5	Interventiegroep: n = 7 scholen Vergelijkingsgroep: n = 7 scholen ⁷ Aantal jongeren in totale onderzoeksgroep bij voormeting: n = 1.886	Afname van daderschap en slachtofferschap, vier jaar na afloop van de interventie.
30. <i>Seattle Social Development Project</i> Hawkins et al. (1999)	Random toewijzing aan eerste interventiegroep en vergelijkingsgroep, tweede gematchte interventiegroep. Voor- en nameting.	4	Eerste interventiegroep: n = 156 Tweede interventiegroep: n = 267 Vergelijkingsgroep: n = 220	Significant minder geweldsdelicten gepleegd door de interventiegroep die het gehele programma volgde.
31. <i>Campagne 'De veilige school'</i> Mooij (2001)	Geen vergelijkingsgroep. Vergelijking met eerder onderzoek (geen echte voormeting).	2	58 scholen, maximum aantal leerlingen is 9.948	Geen effect op geweld op school.
32. <i>Marietje Kesselsproject</i> Van der Vegt et al. (2001)	Verschillende interventie- en vergelijkingsgroepen. Voor- en nametingen.	4	41 interventiescholen (908 leerlingen) 46 vergelijkingsscholen (1.360 leerlingen)	Op korte termijn daling aantal kinderen dat geslagen of geschopt is. Op lange termijn geen effecten.

7 In de publicatie van Foshee et al. uit 2004 wordt slechts gerapporteerd over tien van de oorspronkelijke veertien scholen. De interventie- en vergelijkingsgroep bestaan in die studie elk uit vijf scholen.

33. <i>Social systems / psychodynamic antiviolence intervention</i> Twemlow et al. (2001)	Interventie- en vergelijkingsgroep. Voor- en nametingen.	3	Interventiegroep: n = 48 leerlingen Vergelijkingsgroep: n = 28 leerlingen	Daling van fysieke agressie.
34. <i>Youth Relationship Project</i> Wolfe et al. (2003)	Random toewijzing aan interventie- en vergelijkingsgroep. Voor- en nameting,	5	Interventiegroep: n = 96 Vergelijkingsgroep: n = 62	Significante afname van ouderschap en slachtofferschap.
35. <i>Children at Risk</i> Harrell, Cavanagh & Sridharan (1999)	Random toewijzing aan interventie- en vergelijkingsgroep. Voor- en nameting.	5	Random 5 interventiesteden geselecteerd (338 jongeren) hieraan 5 vergelijkingsteden gematcht (333 jongeren)	Significant minder geweldsdelicten.
36. <i>Montreal Longitudinal Experimental Studie</i> Tremblay et al. (1991)	Random toewijzing aan interventie-, placebo- en vergelijkingsgroep. Voor- en nameting.	5	Interventiegroep: n = 46 Placebogroep: n = 84 Vergelijkingsgroep: n = 42	Significante afname van agressief gedrag in interventiegroep.

* De omvang van de onderzoeksgroepen bij de voormeting wordt gegeven. Uitval kan ervoor gezorgd hebben dat de omvang van de groepen bij nametingen lager was.

5 Conclusie en discussie

5.1 Inleiding

In dit rapport zijn de resultaten beschreven van een overzichtstudie naar de effecten van maatregelen ter preventie van geweld. Het doel van dit onderzoek was tweeledig.

- 1 Een overzicht krijgen van effectieve of veelbelovende maatregelen ter preventie van geweld in het publieke en het semi-publieke domein in binnen- en buitenland,
- 2 Inzichten krijgen in de mechanismen die ten grondslag liggen aan effectieve of veelbelovende preventiemaatregelen en in de omstandigheden waaronder deze werkzaam blijken te zijn.

In totaal zijn 48 publicaties in het onderzoek gebruikt die betrekking hadden op 36 maatregelen. In hoofdstuk 3 zijn de maatregelen beschreven en is ingegaan op de mechanismen en contexten die bij deze maatregelen betrokken zijn. In hoofdstuk 4 is een overzicht gegeven van wat bekend is over de effecten van deze maatregelen. In dit slothoofdstuk wordt getracht de bevindingen van de hoofdstukken 3 en 4 te integreren om zodoende antwoord te kunnen geven op de vraag welke mechanismen ten grondslag liggen aan effectieve maatregelen ter preventie van geweld en onder welke omstandigheden de resultaten van deze maatregelen zijn bereikt. Op deze plaats dient nogmaals benadrukt te worden dat van een groot aantal preventiemaatregelen onbekend is of ze effectief zijn of niet. Het gebrek aan evaluatiestudies en het feit dat een aantal in dit onderzoek betrokken studies het niet toestond uitspraken te doen over de effectiviteit van de onderzochte maatregel, is hier debet aan. Wanneer een maatregel niet wordt ingedeeld in een van de vier eerder genoemde categorieën (effectief, mogelijk effectief, mogelijk niet effectief, niet effectief) wil dit dan ook niet zeggen dat de maatregel niet effectief zou kunnen zijn, maar slechts dat op basis van de beschikbare literatuur in deze studie geen uitspraken te doen zijn over de effectiviteit van desbetreffende maatregel. Het hoofdstuk sluit af met een discussie waarin aangegeven wordt in hoeverre de doelstellingen van het onderzoek bereikt zijn en waarin aanbevelingen met betrekking tot de preventie van geweld worden gedaan.

5.2 Conclusies

5.2.1 *Persoonsgerichte preventie*

De bevindingen met betrekking tot persoonsgerichte preventie worden schematisch weergegeven in tabel 15. Deze tabel toont per maatregel het onderliggende mechanisme, de context waarin de maatregel getoetst is

in de bestudeerde studie(s) en het oordeel over de vraag of de maatregel effectief is. Twee persoonsgerichte maatregelen ter preventie van geweld kunnen op basis van de beschikbare literatuur worden beschouwd als een effectieve vorm van persoonsgerichte preventie: Responding in Peaceful and Positive Ways (RIPP) en PeaceBuilders. Mogelijk effectieve persoonsgerichte preventiemaatregelen zijn The Peacemakers Program, het Peaceful Conflict Resolution and Violence Prevention Curriculum en ambulante counseling. Met betrekking tot de mogelijk effectieve programma's Peacemakers en Peaceful Conflict Resolution and Violence Prevention dient een extra slag om de arm te worden gehouden omdat van beide programma's tot nog toe uitsluitend de effecten op korte termijn zijn geëvalueerd. Mogelijk niet effectieve programma's zijn Second Step, Students for Peace en Get Real about Violence.

De effectieve programma's PeaceBuilders en RIPP onderscheiden zich van de mogelijk niet effectieve programma's in hun intensiviteit. PeaceBuilders is een schoolbreed programma met doorlopende activiteiten en RIPP-6 bestaat uit 25 wekelijkse lessen, gevolgd door RIPP-7 bestaande uit twaalf lessen aan het begin van het schooljaar. Dat een dergelijke intensieve aanpak loont, bleek ook uit de meta-analyse van Wilson, Lipsey en Derzon (2003) naar de effecten van schoolprogramma's ter preventie van agressief gedrag. Zij concluderen dat programma's die goed geïmplementeerd worden, een intensieve vorm hanteren en gegeven worden door leerkrachten, vaker effectief zijn dan programma's waarvoor dit niet het geval is. Gottfredson et al. (2002) stellen dat een andere voorwaarde voor effectieve preventie van geweld door middel van programma's voor scholieren is dat programma's vaardigheden aanleren met behulp van een cognitief-gedragsmatige aanpak. Hoewel niet altijd duidelijk uit de beschikbare publicaties was af te leiden welke aanpak effectieve en mogelijk effectieve programma's hanteren, zijn ze alle gericht op het aanleren van nieuwe vaardigheden of nieuw gedrag.

De te verwachten resultaten van effectieve programma's zijn echter klein. Gottfredson et al. (2002) berekenden een effectgrootte van 0.11 ($p < .05$) over alle studies die zij in hun meta-analyse betrokken. Wellicht dat dit te maken heeft met het feit dat veel schoolprogramma's primaire preventieprogramma's zijn. Wilson, Lipsey en Derzon (2003) kwamen in hun meta-analyse tot de conclusie dat persoonsgerichte preventieprogramma's betere resultaten boeken als de doelgroep al een bepaalde mate van agressief gedrag vertoont voordat het programma aanvangt. Bij deze groep zijn de meeste effecten te behalen. Dit bleek ook het geval te zijn in de evaluaties van PeaceBuilders en RIPP: kinderen en jongeren die voorafgaand aan de interventies meer agressief gedrag vertoonden, profiteerden het meest van de programma's. Interessant genoeg bleek dit voor RIPP niet te gelden wanneer het programma werd uitgevoerd op scholen in een landelijk gebied. Een andere opmerkelijke bevinding

in de evaluaties van beide effectieve programma's is het gegeven dat de programma's, wanneer aangeboden op scholen in stedelijke achterstandswijken, uitsluitend effect hadden op het gedrag dat door leerkrachten werd gerapporteerd of naar aanleiding waarvan jongeren door de school sancties opgelegd kregen. De interventies leken geen invloed te hebben op zelfgerapporteerde agressie. Dit bracht Vazsonyi, Belliston en Flannery (2004) er al toe om te speculeren dat het effect van de interventie beperkt blijft tot het gedrag op school en zich niet uitspreidt naar het gedrag thuis en op straat – waar de leerlingen over zouden kunnen rapporteren. In een opiniestuk in het NRC Handelsblad van 20 augustus 2005 geeft De Winter een interessante visie op het aanbieden van programma's ter preventie van geweld op scholen in binnensteden. Hij haalt daarbij het boek *Code of the street: Decency, violence, and the moral life of the inner city* van de Amerikaanse auteur Elijah Anderson (1999) aan. Anderson beschrijft het leven van ouders, kinderen en jongeren in de zwarte getto's van Philadelphia. Omdat in dit soort arme wijken agressie en geweld aan de orde van de dag zijn, lopen de bewoners – kinderen en jongeren in het bijzonder – grote risico's. Van jongsaf aan leren ze zich te wapenen tegen gevaren op straat. Volgens De Winter is dan ook de manier waarop mensen zich gedragen vaak functioneel in de dagelijkse context waar ze mee te maken hebben. Wanneer programma's ingezet worden om kinderen of jongeren andere vaardigheden te leren, bestaat de kans dat, wanneer deze vaardigheden te ver af staan van wat de 'code of the street' is, deze kinderen of jongeren moeten kiezen met welk gedrag het meest kan worden bereikt. De uitkomst van deze afweging zou wel eens het gedrag van de straat kunnen zijn. Nederlandse steden zijn weliswaar moeilijk te vergelijken met de binnensteden van grote Amerikaanse steden, maar wanneer wordt overwogen een bepaalde maatregel binnen een bepaalde context in te zetten, dient ook rekening te worden gehouden met de mogelijkheid dat de te leren vaardigheden te veel verschillen van het gedrag dat functioneel is in de dagelijkse context.

Guerra, Attar en Weissberg (1997) beschrijven in hun studie verschillende soorten geweldspreventie in 'inner-city communities'. In het algemeen suggereert de literatuur uit hun onderzoek dat preventieprogramma's zich moeten richten op het versterken van de psychische, cognitieve, sociale en emotionele ontwikkeling van kinderen. Dit kan het beste gebeuren door brede programma's aan te bieden tijdens de (vroege) ontwikkeling van het kind. De effectiefste programma's richten zich op het vergroten van de individuele competentie of het vaardig functioneren in een bepaalde ontwikkelingsfase en vormen hiermee de basis voor een succesvolle overgang naar de daarop volgende ontwikkelingsfase. De algemene conclusie van de auteurs is dat, hoewel deze programma's het kostbaarst zijn, het waarschijnlijk is dat de effectiefste interventies zich richten op meerdere causale factoren, uitgevoerd

worden in meerdere contexten en zich uitstrekken over de duur van de ontwikkeling. Familie, vrienden, scholen en buurten moeten samenwerken om kansen te scheppen voor kinderen om pro-sociaal gedrag te leren en in de praktijk te brengen. Er moet een omgeving geschapen worden waarin pro-sociaal gedrag wordt gevormd en versterkt.

Over de effecten van de programma's G.R.E.A.T., Conflict Resolution, Positive Action, PEACE en Violence Prevention Curriculum kunnen op basis van de verzamelde literatuur geen uitspraken worden gedaan.

Tabel 15 Persoonsgerichte preventie van geweld

	Mechanismen	Contexten	Effecten
<i>5. Responding in Peaceful and Positive Ways (RIPP)</i>	- Combinatie van meer kennis over andere manieren van reageren, minder gunstige attitudes ten opzichte van geweld en nieuwe vaardigheden moet leiden tot ander gedrag	- Primaire preventie - Klassikale lessen in 6th en 7th grade door een ander dan eigen leerkracht - Getoetst op scholen in Amerikaanse binnensteden en in landelijke regio	Effectief
<i>6. PeaceBuilders</i>	- Creëren van een gunstig schoolklimaat - Kinderen leren op een sociale manier met elkaar om te gaan - Belonen van sociaal gedrag	- Primaire preventie - Doorlopende activiteiten in zowel klas als op school - Inzet van alle schoolmedewerkers - Basisscholen met veel schorsingen in een stedelijke Amerikaanse regio	Effectief
<i>1. Peaceful Conflict Resolution and Violence Prevention Curriculum</i>	- Combinatie van meer kennis over geweld, veranderde normen ten opzichte van geweld en nieuwe vaardigheden moet leiden tot ander gedrag	- Primaire preventie - Klassikale lessen door een ander dan de eigen leerkracht - De laagste klas van Amerikaanse Middle school in grotere stad	Mogelijk effectief
<i>12. The Peacemakers Program</i>	- Combinatie van veranderde motivatie (attitude) en ver-grote vaardigheden moet leiden tot ander gedrag - Cognitief-gedragsmatige aanpak om vaardigheden van kinderen te vergroten	- Primaire preventie - Klassikale lessen door eigen leerkracht - De hoogste klassen van basisscholen en de laagste klassen van middelbare scholen in grote, stedelijke Amerikaanse regio	Mogelijk effectief

	Mechanismen	Contexten	Effecten
<i>13. Ambulante counseling voor jongeren met gedragsproblemen</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Verminderen van het aantal risicofactoren op meerdere gebieden en het verminderen van de invloed van risicofactoren door het bevorderen van protectieve factoren 	<ul style="list-style-type: none"> - Secundaire preventie - Jongeren (gemiddeld 13 jaar) uit sociaal zwakke buurten in grote Amerikaanse stad, die risico lopen een deviant leefstijl te ontwikkelen - Ambulante individuele counseling in combinatie met ambulante mentor-groeps-sessies 	Mogelijk effectief
<i>8. Second Step</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Motivatie om gewelddadig gedrag te vertonen moet verminderen door het bevorderen van empathie en het vergroten van kennis over geweld - Door impulsiviteit te verminderen moet de gelegenheid ontstaan om na te denken over het eigen gedrag - Door nieuwe vaardigheden te leren moet ander gedrag mogelijk worden 	<ul style="list-style-type: none"> - Primaire preventie - Klassikale lessen door eigen leerkracht - Getoetst op Amerikaanse middelbare scholen en basisscholen 	Mogelijk niet effectief
<i>10. Get Real about Violence</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Door positieve attitudes en subjectieve normen ten opzichte van geweld te veranderen, zou de gedragsmatige intentie van jongeren veranderd worden waardoor zij minder geneigd zijn om gewelddadig gedrag te vertonen 	<ul style="list-style-type: none"> - Primaire preventie - Klassikale lessen door de eigen leerkracht - Middelbare scholen (7th grade) in middelgrote Amerikaanse stad 	Mogelijk niet effectief
<i>11. Students for Peace</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Het aanleren van nieuwe vaardigheden die jongeren in staat stellen om op niet-gewelddadige wijze conflicten op te lossen - Het creëren van een omgeving die een niet-gewelddadige houding en niet-gewelddadig gedrag steunt en bevordert 	<ul style="list-style-type: none"> - Primaire preventie - Middelbare scholen (6th t/m 8th grade) in grote stedelijke Amerikaanse regio - Klassikale lessen door leerkracht (niet zonder meer de eigen leerkracht) - Inzet van medeleerlingen als bemiddelaars bij conflicten - Betrekken van ouders middels nieuwsbrieven 	Mogelijk niet effectief

5.2.2 *Contextgerichte preventie*

In tabel 16 wordt een overzicht gegeven van de effectiviteit van contextgerichte maatregelen ter preventie van geweld en van de mechanismen en contexten die bij deze maatregelen worden betrokken. Drie maatregelen blijken effectief te zijn: het verbeteren van straatverlichting, politie-inzet gericht op 'hot spots' en gerichte surveillances. De eerste maatregel onderscheidt zich van de andere twee in die zin dat het verbeteren van straatverlichting een primaire preventiestrategie is. Ook de mechanismen die aan deze maatregel ten grondslag liggen, lijken af te wijken van die van de andere twee maatregelen. Weliswaar wordt met het verbeteren van straatverlichting ook een gelegenheidsbeperkende en afschrikwekkende werking bereikt, deze werking wordt waarschijnlijk bewerkstelligd doordat verbeterde straatverlichting waarschijnlijk een toename in 'community pride' en informele sociale controle tot gevolg heeft en dat dit op zijn beurt een reductie in criminaliteit tot gevolg heeft (Farrington & Welsh, 2002b). Kenmerkend voor politie-inzet gericht op 'hot spots' en voor gerichte surveillances is dat direct gelegenheidsbeperkende en afschrikwekkende maatregelen zeer gericht worden ingezet. Dit in tegenstelling tot algemene maatregelen zoals ongerichte surveillances. Zoals ook in hoofdstuk 4 al is besproken, zijn er aanwijzingen dat het verbeteren van de straatverlichting voornamelijk effectief is in stabiele buurten met een homogene bevolking (Farrington & Welsh, 2002b). Daarnaast wijzen Painter en Farrington (1997) er op dat de buurt in hun studie zich door zijn opzet (lay-out) en door het type woningen dat er staat, leent voor natuurlijke surveillance. Dit beschouwen zij als een mogelijk belangrijk kenmerk om het verbeteren van de straatverlichting succesvol te laten zijn.

Mogelijk effectieve maatregelen ter preventie van geweld in cafés, winkels en bedrijven zijn het trainen van barpersoneel en het inzetten van op maat gesneden situationele preventiemaatregelen ter voorkoming van overvallen op winkels en bedrijven. Deze laatste maatregel lijkt in de onderliggende mechanismen en de manier waarop de maatregelen worden ingezet, overeenkomsten te vertonen met politie-inzet gericht op 'hot spots' en met gerichte surveillance: een nauwkeurige analyse van de situatie leidt tot het gericht inzetten van gelegenheidsbeperkende en afschrikwekkende maatregelen. Het programma Safer Bars, dat gebruikmaakt van een combinatie van een risicogerichte aanpak met het trainen van barpersoneel in het voorkomen en beheersen van incidenten, is in een gerandomiseerd experiment onderzocht en effectief gebleken. Omdat dit tot nog toe de enige studie is naar de effecten van het programma, is het niet mogelijk een hardere conclusie te trekken dan de conclusie dat het een veelbelovend programma is.

Een interventie die mogelijk niet effectief is, is het inzetten van een zelfhulpboek om slachtofferschap van seksueel geweld te voorkomen.

Omdat gebruikers van het boek wel veranderingen rapporteerden in de eigen opvattingen en gedrag, is het de vraag of het mogelijk is om potentiële slachtoffers in te schakelen om het risico op seksueel geweld te verkleinen.

Wat in de preventie van geweld niet werkt is cameratoezicht. Cameratoezicht blijkt vooral een preventieve werking te hebben op vermogensdelicten, zeker wanneer het op specifieke, afgesloten plaatsen wordt ingezet (zoals parkeergarages), maar niet op geweld tegen personen (Welsh & Farrington, 2004). Armitage (2002) oppert hiervoor als verklaring dat cameratoezicht gebruikmaakt van een rationele-keuzemechanisme en dat mensen zich in situaties waarin die rationele keuze wordt beïnvloed door emoties (woede) of bijvoorbeeld alcohol, niet door camera's laten weerhouden van het plegen van delicten. Bij het tegengaan van geweldscriminaliteit ligt de kracht van de camera vooral in de mogelijkheid een snelle reactie op incidenten te coördineren en daarmee te voorkomen dat incidenten verder uit de hand lopen (Bruinsma & Bernasco, 2004; Sivarajasingam et al., 2003). Een voorwaarde is echter dat de beelden van de camera's worden bekeken en dat erop wordt gereageerd.

Contextgerichte preventiemaatregelen waarover geen uitspraken te doen zijn met betrekking tot de effectiviteit zijn het aanbrengen van kogelvrij glas in banken en postkantoren, het trainen van bankpersoneel en de preventie van geweld bij een grootschalig evenement. Andere maatregelen waarover geen uitspraken kunnen worden gedaan, zijn surveillances door bewoners, preventie in zeer gewelddadige buurten en de door Nederlandse gemeenten getekende convenanten om het uitgaansgeweld te beperken.

Tabel 16 Contextgerichte preventie van geweld

	Mechanismen	Contexten	Effecten
<i>15. Verbeteren van straatverlichting</i>	- Toename in 'community pride' en sociale controle leiden tot natuurlijke surveillance wat een afschrikwekkende werking heeft op potentiële daders	- Primaire preventie - Het 'ontwerp' van de buurt leent zich voor natuurlijke surveillance - Stabiele buurten met homogene bevolking	Effectief
<i>17. Hot spots policing</i>	- Probleemgericht inzetten van politietactieken waarbij gebruik wordt gemaakt van meerdere mechanismen gebaseerd op rationele keuzetheorie en de theorie van 'routine activities'	- Secundaire preventie - Geselecteerde plaatsen	Effectief

	Mechanismen	Contexten	Effecten
21. <i>Gerichte surveillance</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Doelgroepgericht - Verminderen van de gelegenheid tot het plegen van delicten - Vergroting van de pakkans 	<ul style="list-style-type: none"> - Secundaire preventie - Wijken met veel bendege-relateerd geweld in grote Amerikaanse stad 	Effectief
22. <i>Safer Bars</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Bareigenaars bewust maken van risico's - Mogelijkheden bieden om risico's te verminderen - Barpersoneel vaardigheden leren om conflicten te voorkomen en te beheersen 	<ul style="list-style-type: none"> - Secundaire preventie - Grote cafés waar agressieve incidenten geen uitzondering zijn, in grote Canadese stad 	Mogelijk effectief
24. <i>Op maat gesneden preventie binnen bedrijven</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Gericht inzetten van preventiemaatregelen waarbij gebruik wordt gemaakt van meerdere mechanismen gebaseerd op rationele keuzetheorie en de theorie van 'routine activities' 	<ul style="list-style-type: none"> - Secundaire preventie - Winkels en bedrijven die gevoelig zijn voor overvallen 	Mogelijk effectief
16. <i>Dating 101 – preventie van slachtofferschap van seksueel geweld</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Door attitudes, kennis en vaardigheden van potentiële slachtoffers te veranderen zou hun gedrag moeten veranderen waardoor zij minder risico lopen slachtoffer te worden 	<ul style="list-style-type: none"> - Primaire preventie - Gericht op potentiële slachtoffers (studentes) - Zelfhulpboek, eigen verantwoordelijkheid 	Mogelijk niet effectief
14. <i>Cameratoezicht</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Afschrikking - Pakkans vergroten 	<ul style="list-style-type: none"> - Primaire preventie - Stadscentra, zakendistricten 	Niet effectief

5.2.3 *Persoons- en contextgerichte preventie*

Tabel 17 geeft een overzicht van de effectiviteit van persoons- en contextgerichte maatregelen ter preventie van geweld en van de mechanismen en contexten die bij deze maatregelen worden betrokken. Training voor jonge kinderen (al dan niet op school) in combinatie met oudertraining is effectief in het voorkomen van geweld tijdens de adolescentie. Dit blijkt vooral voor kinderen die vanwege gedragsproblemen risico lopen om later gewelddadig gedrag te gaan vertonen, maar dergelijke programma's zijn ook effectief voor kinderen die opgroeien in achterstandswijken. Dergelijke interventies zijn evenwel het effectiefst voor kinderen bij wie in de vroege jeugd daadwerkelijk risicofactoren aanwezig zijn (Farrington, 2001). Aos et al. (2004) berekenden voor een aantal projecten voor jonge kinderen en hun ouders de kosten-batenratio. Zij concluderen dat dergelijke projecten over het algemeen gunstige kosten-batenratio's vertonen. Daarbij dient in aanmerking te worden genomen dat Aos et al. in hun berekening uitsluitend baten betrokken die gerelateerd zijn aan

delinquentie. Met andere woorden, andere positieve effecten zijn niet meegenomen.

In de onderhavige studie zijn slechts twee programma's opgenomen die training voor kinderen combineren met oudertraining. Er zijn er echter meerdere die op de lange termijn een gunstig effect blijken te hebben op de preventie van criminaliteit (Farrington & Welsh, 2003). Dergelijke interventies richten zich doorgaans op het verminderen van het aantal risicofactoren of het verminderen van de negatieve invloed die deze factoren hebben op de ontwikkeling van het kind. Omdat meerdere negatieve ontwikkelingsuitkomsten vaak dezelfde risicofactoren delen, zijn dergelijke programma's over het algemeen niet expliciet gericht op het voorkomen van geweld (het is een nevenuitkomst). Om deze reden zijn evaluatiestudies van dergelijke interventies vrijwel niet in het huidige onderzoek opgenomen. Het verdient daarom aanbeveling om in de literatuur met betrekking tot vroegtijdige interventies voor probleemgedrag bij zeer jonge kinderen na te gaan in hoeverre bewezen effectieve interventies tevens op de langere termijn een effect hebben op de preventie van geweld.

Wat voor interventies voor jonge kinderen en hun ouders geldt, geldt tevens voor voorschoolse interventies. Doordat deze interventies zich doorgaans niet specifiek richten op het voorkomen van geweld, zijn ze niet in deze studie opgenomen. Studies tonen echter aan dat deze interventies wel degelijk een gunstig effect kunnen hebben op het voorkomen van geweld (Farrington, 2001; Farrington & Welsh, 2003). Een van de bekendste en effectiefste voorbeelden in de internationale literatuur is het High/Scope Perry Preschool-programma. Uit de recentste publicatie (Schweinhart et al., 2005) over de resultaten van het longitudinale onderzoek (gerandomiseerd experiment) naar de effecten van dit programma blijkt dat de experimentele groep op 40-jarige leeftijd significant minder vaak wegens geweldsdelicten is gearresteerd dan de controlegroep.⁸ Dit effect werd ook gevonden voor vermogens- en drugsdelicten. Naast een positief effect op criminaliteit bleek het programma tevens gunstige effecten te hebben op het opleidingsniveau van de deelnemers, op de arbeidsparticipatie en de verdere economische situatie van de deelnemers, op de gezondheid van de deelnemers en op het privé-leven van de deelnemers. Schweinhart et al. voerden tevens een uitgebreide kosten-batenanalyse uit en komen tot de conclusie dat het Perry Preschool-programma een zeer gunstige kosten-batenratio heeft. Zelfs bij de ongunstigste discontovoet levert Perry Preschool \$ 5,67 per geïnvesteerde dollar op.

Ook een effectieve persoons- en contextgerichte preventiemaatregel is het trainen van potentiële daders en slachtoffers van 'dating' geweld

⁸ Omdat deze publicatie te laat is ontvangen door de onderzoekers, kon hij niet meer in het onderhavige onderzoek worden betrokken.

(Safe Dates en Youth Relationship Program). Hierbij is het wel nodig dat de interventie wordt gegeven vóórdat jongeren echt aan verkering beginnen (zie ook Cano et al., 1998). Dergelijke programma's lijken niet te werken bij oudere adolescenten en jongvolwassenen.

Een mogelijk effectieve persoons- en contextgerichte maatregel ter preventie van geweld is het Amerikaanse project Children at Risk. Dit secundaire preventieproject hanteert een aanpak waarbij gericht maatregelen worden ingezet om specifieke risicofactoren te verminderen. Dit wordt gecombineerd met een strenge aanpak door politie en justitie. Hoewel de kwalitatief goede evaluatie positieve effecten rapporteert, blijken soortgelijke interventies niet altijd de gewenste effecten te bereiken (Gottfredson et al., 2002). Bovendien blijkt uit een meta-analyse van Farrington en Welsh (2005) dat de omvang van de gevonden effecten nogal klein is.

Over de effectiviteit van twee Nederlandse persoons- en contextgerichte preventiemaatregelen – een schoolbrede campagne tegen geweld en de Marietje Kesselsprojecten – kunnen op basis van de beschikbare literatuur geen uitspraken worden gedaan. Dit geldt eveneens voor een psychodynamisch schoolprogramma ter preventie van geweld.

Tabel 17 Persoons- en contextgerichte preventie van geweld

	Mechanismen	Contexten	Effecten
30 & 36. <i>Training van jonge kinderen en hun ouders</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Ouders trainen in opvoedingsvaardigheden - Jonge kinderen trainen in sociale en cognitieve vaardigheden, interpersoonlijke probleemoplossingsvaardigheden 	<ul style="list-style-type: none"> - Primaire preventie: langdurige interventie tijdens basisschool. Training van kinderen op school en training van ouders - Secundaire preventie: tweejarige training van ouders en kinderen (gemiddelde leeftijd 7 jaar) 	Effectief
29 & 34. <i>Preventie van 'dating' geweld</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Bewustwording en veranderen van normen - Het leren van conflicthanteeringsvaardigheden 	<ul style="list-style-type: none"> - Primaire en secundaire preventie - Gericht op potentiële daders en op potentiële slachtoffers - Jongeren die nog geen verkering hebben 	Effectief
35. <i>Children at Risk</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Gericht aanpakken van risicofactoren op meerdere gebieden - Strenge handhaving door politie en justitie 	<ul style="list-style-type: none"> - Secundaire preventie - Jongeren (11 – 13 jaar) uit achterstandswijken - Samenwerking is vereist tussen meerdere partners 	Mogelijk effectief

5.3 Discussie en aanbevelingen

Het doel van deze studie was tweeledig. Op de eerste plaats diende de studie een overzicht op te leveren van effectieve of veelbelovende maatregelen ter preventie van geweld in het publieke en het semi-publieke domein in binnen- en buitenland. Op de tweede plaats moest het onderzoek inzichten bieden in de mechanismen die ten grondslag liggen aan effectieve of veelbelovende preventiemaatregelen en in de omstandigheden waaronder deze werkzaam blijken te zijn. Deze studie zou voor het ministerie van Justitie bruikbaar moeten zijn om na te gaan welke bewezen effectieve of veelbelovende maatregelen ter preventie van geweld in Nederland zouden kunnen worden ingevoerd. Echter, uit dit onderzoek blijkt dat veel preventiemaatregelen niet op hun effecten worden onderzocht. Dit geldt zowel voor maatregelen die in Nederland worden ingezet als voor maatregelen in het buitenland en heeft tot gevolg dat van een heleboel maatregelen niet bekend is of ze werken of niet. Uit het overzicht dat in hoofdstuk 2 wordt gegeven (figuur 1) blijkt dat, ondanks de gehanteerde zoektermen die op evaluatie gericht waren, slechts 48 van de 169 publicaties die preventie in het publieke of semi-publieke domein beschreven, betrekking hebben op een effectevaluatie. In dit opzicht is het ook opmerkelijk dat het merendeel van de 48 bij deze studie betrokken publicaties betrekking heeft op de evaluatie van schoolprogramma's, terwijl andere contexten waarin ook veel initiatieven worden ondernomen ter preventie van geweld vrijwel afwezig zijn. Te denken valt hierbij aan horecagelegenheden, uitgaansgebieden en het openbaar vervoer. Daarnaast blijkt dat, wanneer een maatregel wel wordt geëvalueerd, de kwaliteit van het onderzoeksdesign van de studie vaak ontoereikend is om tot uitspraken te komen over de effectiviteit van de onderzochte preventiemaatregel. Dat evaluatiestudies vaak niet aan de minimum kwaliteitseisen voldoen is geen nieuwe constatering – het is er een die keer op keer wordt gedaan met betrekking tot tal van onderwerpen – maar in combinatie met het feit dat veel maatregelen überhaupt niet worden geëvalueerd, zorgt het wel dat het overzicht van effectieve en veelbelovende maatregelen ter preventie van geweld per definitie onvolledig is. Ook het tweede doel van deze studie, inzichten krijgen in mechanismen en contexten van effectieve of veelbelovende preventiemaatregelen, is slechts in beperkte mate gerealiseerd. Het is opmerkelijk dat slechts in een klein aantal effectstudies expliciete aandacht wordt besteed aan de onderliggende mechanismen die zouden moeten maken dat een preventiemaatregel de beoogde resultaten bereikt. De meeste publicaties beschrijven beknopt de theoretische achtergrond van de geëvalueerde maatregel en lichten toe uit welke onderdelen de maatregel bestaat. In een aantal publicaties ontbreekt zelfs dit laatste en er wordt in vrijwel geen enkele studie gerefereerd aan een uitgewerkte programmatheorie die ten grondslag ligt aan de onderzochte interventie. De context waarin

een maatregel is ingezet, wordt doorgaans evenmin uitgebreid beschreven en het gebrek aan evaluatiestudies werkt in de hand dat ook geëvalueerde maatregelen slechts in een zeer beperkt aantal contexten zijn getoetst. Kennis over mechanismen en contexten waarin bepaalde effecten worden bereikt, is echter van belang omdat dergelijke kennis de mogelijkheid biedt om uitspraken te doen over de vraag of een bepaalde maatregel in een andere context onder dezelfde programmacondities dezelfde effecten zou kunnen bereiken. Daarnaast biedt dergelijke kennis inzicht in de vraag *hoe* een maatregel werkt en *waarom* een maatregel effectief is. Zonder dat inzicht blijft een interventie een 'black box' en kunnen geen verklaringen worden gegeven voor de effectiviteit van een interventie. Dat dit een verre van ideale situatie is, kan worden geïllustreerd aan de hand van het gegeven dat het gebrek aan dergelijke kennis er in de jaren zestig van de vorige eeuw in het Verenigd Koninkrijk toe heeft geleid dat gestopt werd met het uitvoeren van gerandomiseerde experimenten (Leeuw, in druk). Kennis over mechanismen en contexten is, met andere woorden, dus van belang om te weten in hoeverre uitspraken te doen zijn over de generaliseerbaarheid van resultaten en om inzicht te krijgen in de werking van een maatregel.

Hoewel de doelstellingen van deze studie niet volledig gerealiseerd konden worden, is toch een aantal aanbevelingen met betrekking tot de preventie van geweld in het publieke en semi-publieke domein te doen.

1 Meer aandacht voor evaluatie van preventieprojecten

Meer aandacht zou moeten worden besteed aan de evaluatie van preventieprojecten. Veel projecten worden niet of niet goed geëvalueerd waardoor van veel maatregelen onbekend is of ze effectief zijn. Dit geldt niet alleen voor projecten in het buitenland, maar ook voor Nederlandse projecten. In horecagelegenheden en uitgaansgebieden worden bijvoorbeeld tal van initiatieven ondernomen, maar Nederlandse evaluatiestudies van dergelijke projecten zijn niet beschikbaar. Om de evaluatie van maatregelen te waarborgen zou in de toekomst vanaf de start van een preventieproject voorzien moeten worden in evaluatieonderzoek. Ook bestaande projecten dienen onderzocht te worden op hun effecten. Een goed voorbeeld hiervan is het Marietje Kesselsproject. Dit project wordt in tal van gemeentes aangeboden, maar er is slechts één evaluatiestudie van bekend en op basis van die studie kunnen geen uitspraken worden gedaan over de effectiviteit van het project in termen van het voorkomen van geweld.

2 Vroegtijdige interventies voor jonge kinderen

Hoewel vroegtijdige interventies voor jonge kinderen met gedragsproblemen en hun ouders op de eerste plaats gericht zijn op het afwenden van het risico op een deviante ontwikkeling, blijken dergelijke programma's tevens effectief te zijn in het voorkomen van geweld tijdens de

adolescentie (effecten op langere termijn). Niet alleen voor kinderen bij wie de risico's op een deviante ontwikkeling overduidelijk aanwezig zijn, maar ook voor kinderen in achterstandssituaties zijn dergelijke programma's, die training voor kinderen combineren met training voor ouders, effectief. De programma's zijn weliswaar niet expliciet gericht op het voorkomen van geweld in het publieke of semi-publieke domein, maar aangezien het meeste geweld dat door jongeren wordt gepleegd buitenshuis plaatsvindt, is het aannemelijk dat dergelijke programma's hier wel degelijk een gunstige invloed op zullen hebben. Het inzetten van dergelijke programma's is dan ook aanbevelenswaardig. Daarnaast verdient het aanbeveling om na te gaan welke voorschoolse interventies, zoals High/Scope Perry Preschool, een gunstig effect hebben op het voorkomen van geweld en aangeboden zouden kunnen worden in Nederland.

3 Preventieprogramma's op scholen

Het inzetten van preventieprogramma's op scholen kan een gunstige bijdrage leveren aan het verminderen van geweld. De voorkeur verdienen waarschijnlijk programma's die schoolbreed worden ingezet of zeer intensief zijn en niet slechts uit een beperkt aantal lessen bestaan, bijvoorbeeld het programma PeaceBuilders of RIPP. Het meeste effect valt daarbij te verwachten bij leerlingen die al een bepaalde mate van agressief gedrag vertonen. Indien dergelijke programma's in Nederland zouden worden overgenomen, is het echter raadzaam om oog te houden voor de mogelijkheid dat effecten van schoolprogramma's zich in stedelijke contexten beperken tot het gedrag van leerlingen op school en zich niet uitstrekken tot het gedrag van kinderen en jongeren op straat en thuis.

4 Verbeteren van straatverlichting

Het verbeteren van de straatverlichting kan in stabiele buurten met een homogene bevolkingssamenstelling een bijdrage leveren aan het voorkomen van geweld op straat. Het verdient daarom aanbeveling het verbeteren van de straatverlichting in buurten die daarvoor geschikt lijken te zijn, in te zetten ter preventie van geweld op straat.

5 Gerichte inzet van secundaire preventie maatregelen

Bij het inzetten van secundaire preventie maatregelen in publieke en semi-publieke ruimten verdient het aanbeveling dit zeer gericht te doen. Hiertoe moet nauwkeurig worden nagegaan welke problemen of risicofactoren specifiek aanwezig zijn waarna interventies op maat kunnen worden ingezet. Dit geldt voor buurten, op plekken, in winkels en bedrijven of instellingen. Politie-inzet gericht op 'hot spots' en de gerichte inzet van surveillances, bijvoorbeeld gericht op het handhaven van de Leerplichtwet, vormen een goede illustratie van een dergelijke gerichte aanpak en nagegaan zou moeten worden hoe hier meer gebruik van gemaakt zou kunnen worden.

6 Specifieke preventiemaatregelen

Specifieke preventiemaatregelen die effectief of veelbelovend lijken te zijn, zijn het programma Safer Bars ter preventie van geweld in cafés, en Safe Dates en het Youth Relationship Program ter preventie van 'dating' geweld. Overwogen dient te worden of deze maatregelen in Nederland ingezet zouden kunnen worden.

7 Implementatie en evaluatie van preventiemaatregelen

Het verdient aanbeveling om, wanneer een bestaande maatregel wordt overgenomen, door middel van een specifieke zoekactie na te gaan of in de internationale literatuur meer bekend is over de maatregel in kwestie en om deze literatuur te bestuderen. Tot slot is het vanzelfsprekend dat, net als bij ieder ander type interventie, veel zorg besteed moet worden aan een zorgvuldige implementatie en het waarborgen van een hoge mate van programma-integriteit (wordt de maatregel uitgevoerd zoals de bedoeling is). Omdat maatregelen doorgaans complexe systemen zijn waarbij sprake is van meerdere onderdelen (Pawson & Klein Haarhuis, 2005), dient in het implementatieproces expliciet aandacht te worden besteed aan deze complexiteit opdat voor alle betrokkenen duidelijk is wat van belang is voor een goede uitvoering van de maatregel.

Een zorgvuldige implementatie en programma-integriteit zijn noodzakelijke voorwaarden om elders behaalde effecten in een nieuwe context te kunnen repliceren. Desondanks is het niet vanzelfsprekend dat een zorgvuldig geïmplementeerde en uitgevoerde maatregel in een nieuwe (Nederlandse) context hetzelfde effect zal sorteren als elders. Daarom is het van groot belang om de invoering van een nieuwe maatregel te vergezelen van een kwalitatief goede evaluatiestudie om na te gaan in hoeverre elders behaalde resultaten gerepliceerd kunnen worden. Voorafgaand aan een dergelijke studie dient aandacht te zijn voor de reconstructie van de programmatheorie die ten grondslag ligt aan de maatregel. Op basis daarvan kan immers de evaluatiestudie richting worden gegeven en kan inzicht worden verkregen in de vraag, indien een maatregel effectief is, *hoe* en *waarom* de interventie werkt.

Summary

Violence defied?

A review of prevention of violence in the public and semi-public domain

Introduction and research questions

This report provides a synthesis of 48 studies into the effects of the prevention of violence in the public and semi-public domain. This study was announced in the *'Actieplan tegen geweld'* [Action plan against violence] (TK 2005-2006, 28 684, no. 65) and is a result of the conclusion drawn in the policy study *'Van afzijdigheid naar betrokkenheid: Preventieve strategieën tegen geweld'* [From non-involvement to involvement; preventive strategies against violence] (Van Erpecum, 2005) that little is known about the effects of preventive projects. However, a preventive approach of violence is of great importance and knowledge about the effects of prevention measures regarding violence in the Netherlands and abroad is therefore essential. A research synthesis is a sound method of obtaining this knowledge, because this method – if carried out correctly – yields the most complete and reliable information about 'what does and does not work in a certain field'. Among policy makers there is also a need for knowledge about the nature of the mechanisms which form the basis of effective prevention measures and about the conditions under which those mechanisms work. Such knowledge can be used in order to adopt proven effective or promising measures to prevent violence in the public and semi-public domain in the Netherlands.

The following research questions have been formulated:

- 1 Which measures for the prevention of violence in the public and semi-public domain are known and studied for their effects in the Netherlands and abroad?
- 2 Which mechanisms form the basis for effective measures for the prevention of violence in the public and semi-public domain?
- 3 Under which conditions are the results of effective measures for the prevention of violence in the public and semi-public domain expected and achieved?

For this project, violence is defined as:

“The deliberate use of physical strength or power and/or the threat thereof, aimed against another person or group of persons and which results or is likely to result in injury, death or psychological damage.”

By focusing on the public and semi-public domains, violence between persons who are close to each other, i.e., between (ex) partners, family

members, relatives and housemates, is placed outside the definition. Relational violence is regarded as domestic violence, regardless of its location (Lünnemann & Bruinsma, 2005). Public domain is taken to mean the public space accessible to all. The semi-public domain consists of places which may be accessible to the public, but only by appointment or with a ticket for instance, and places where an owner or supervisor is entitled to refuse someone access.

This study distinguishes between *person-oriented prevention measures*, which try to influence the person of the potential perpetrator, and *context-oriented prevention measures*, which try to prevent crimes by intervening in the crime situation. In addition, there are measures which combine person and context-oriented measures and which focus on influencing the potential perpetrator and the crime situation, *the person and context-oriented prevention measures*. Within this distinction, a further division is made into primary prevention (prevention of new cases among the entire population) and secondary prevention (aimed at persons/groups/locations which are at increased risk).

Research method

In order to answer the research questions of this study, a research synthesis was carried out. In a research synthesis, relevant evaluation studies are collected and are critically evaluated in order to find out which programmes are effective. The current research synthesis attempts to combine the method advocated by the Campbell Collaboration with the model of context-mechanism-outcome of Pawson and Tilley (1997). Following the method of the Campbell Collaboration, the effect evaluations involved in this research synthesis are first assessed for their internal validity. This assessment is done using the Maryland Scientific Methods Scale (SMS). This is a five-score scale, enabling us to decide on the methodological quality regarding the internal validity of effect evaluations (Farrington et al. 2002). On the SMS, score 3 (quasi-experimental design) is the minimum research design required to draw reliable conclusions on the effectiveness of a measure. In addition to the attention for internal validity, attention is also paid to the external validity. The better the findings from an evaluation can be generalised into other situations (areas, individuals, times, etc.), the higher the external validity. In order to involve external validity in the research, the model of context-mechanism-outcome of Pawson and Tilley (1997) is used. This approach particularly focuses on the theory that forms the basis of a(n) (behavioural) intervention. By finding out for each intervention which mechanisms yield results in which target group under which circumstances, programme theories can be drawn up. On the

basis of such theories expectations with regard to the ability to generalise results can be formulated, and by verifying such theories an insight can be obtained into the way in which a measure works. In the current research synthesis, an attempt has been made – on the basis of the studied publications – to come to a description of the mechanisms that form the basis of the evaluated prevention measures, and the contexts in which these would be effective or not.

The publications to be used during this study have been collected by means of searches of on-line databases, consulting websites of relevant organisations and institutes, studying the bibliography of relevant publications and writing to members of the European Crime Prevention Network (EUCPN) with the request to provide the researchers with information about evaluation studies carried out in their country. The first selection of studies was subsequently made on the basis of titles and abstracts by means of a number of inclusion and exclusion criteria drawn up in advance. The main question was ‘does this study concern an evaluation of an intervention to prevent violence in the public or semi-public domain?’. Each study was assessed by two researchers and if the researchers had different opinions as to whether the study had to be selected, a decision was made in mutual consultation. The complete publications of the selected studies were requested. These texts were read by one of the researchers and assessed for their relevance for the current research. The publications selected in this way have been summarised whereby the quality of the research design for each study was assessed on the basis of the Maryland Scientific Methods Scale.

In total, 48 studies into the effects of the prevention of violence in the public and semi-public domain were included. These 48 publications relate to 36 interventions. The majority of the studies were carried out in the United States. Extra efforts were made to find European studies, but they seemed hardly available, if at all. By far the most publications appeared in the period between 1995 and 2005. By far the most publications (n=25) describe the evaluation of a prevention measure applied at school. Ten publications relate to measures applied in the neighbourhood, in the street or at specific locations in a city, and four publications deal with interventions for banks or post offices. Only one or two publications describe interventions in licensed premises, at events, at the workplace, and in both schools and families.

The effectiveness of the prevention measures studied was assessed on the basis of the results of the 48 evaluation studies used for this synthesis. This relates to effectiveness with regard to the reduction or prevention of violence. The effectiveness of a number of measures was researched in two or more studies, but many of the prevention measures included in the current review were evaluated in only one study. In those cases therefore, we have drawn on the knowledge about the effectiveness of certain

measures, which knowledge was collated previously by other authors. Frequent use was made of the work by Sherman and his colleagues (2002), but also of numerous other meta-analyses and reviews. Based on the information from the 48 publications used in this study and from meta-analyses and reviews by other authors, the prevention measures studied have been divided into four categories: 1) effective, 2) possibly effective, 3) possibly ineffective, and 4) ineffective. Not all studies could be grouped in one of the four categories on the basis of the criteria used. When the quality of the design of a study was not good enough to decide on the effectiveness of a measure and if no further information was available from meta-analyses or reviews by third parties, the measure was not categorised. Furthermore, no decisions were made on the basis of some studies the results of which were contradictory. However, when no decision can be made on the effectiveness of a measure, it does not mean to say that the measure studied could not be effective. Further (qualitatively sound) research should reveal this.

Results

In chapters 3 and 4 the mechanisms, contexts and results of the studies involved in this research are described. The following conclusions are drawn on the basis of these descriptions.

Person-oriented prevention measures

Two person-oriented measures, presented at schools in order to prevent violence can, on the basis of the available literature, be regarded as an effective form of person-oriented prevention. Two other person-oriented school prevention programmes and a community-based intervention are regarded as possibly effective and three school programmes are regarded as possibly ineffective. No decisions with regard to the effectiveness of the measures can be made on the other person-oriented prevention measures.

The effective person-oriented prevention programmes distinguish themselves from the possibly ineffective programmes through their intensity. One programme is a programme used throughout the school with continuous activities while the other consists of 25 weekly classes, followed by twelve classes at the start of the next school year. The fact that such an intensive approach works, was also demonstrated by the meta-analysis by Wilson, Lipsey and Derzon (2003) into the effects of school programmes to prevent aggressive behaviour. They concluded that programmes that are implemented correctly, apply an intensive approach and are presented by teachers, are often more effective than programmes for which this is not the case. In addition, Wilson, Lipsey and Derzon concluded that person-oriented prevention programmes yield

better results when the target group already displays a certain amount of aggressive behaviour prior to the start of the programme. Most effects can be gained from this group. This is also demonstrated by the evaluations of the effective school programmes: children and youngsters who displayed more aggressive behaviour prior to the interventions, benefited most from the programmes.

Context-oriented prevention measures

Three context-oriented prevention measures proved to be effective: improved street lighting, 'hot spots' policing and targeted surveillance. A possibly effective measure to prevent violence in bars is training pub staff how to prevent incidents. In addition, it may be effective to implement tailor-made situational prevention measures to prevent robberies on shops and businesses. As regards the underlying mechanisms and the way in which the measures are implemented, this latter measure seems to show similarities with the policing efforts aimed at hot spots and with targeted surveillance: a detailed analysis of the situation leads to the targeted implementation of opportunity-restricting and deterring measures.

A context-oriented intervention which may be ineffective is the use of a self-help book to prevent victimisation of sexual violence, while camera surveillance certainly is ineffective when it comes to preventing violence. Camera surveillance seems to have a preventive effect on property offences in particular, but in preventing violent crime the strength of the camera lies in the possibility to coordinate a fast response to incidents and with that to prevent incidents from getting out of control.

Context-oriented prevention measures, with regard to which no decisions can be made about the effectiveness of the reduction or prevention of violence, are the application of bullet-proof glass in banks and post offices, training bank staff and the prevention of crime at large-scale events. Other measures about which no decisions could be made are neighbourhood watch programmes, prevention in extremely violent neighbourhoods and the agreements signed by Dutch municipalities to restrict nightlife violence.

Person and context-oriented measures

Training young children (whether or not in school) in combination with parent training is effective in preventing violence during adolescence. The current study only includes two programmes which combine the training of children with that of parent training. However, they are not the only ones which appear to have a favourable effect in preventing crime in the long term (Farrington & Welsh, 2003). Such interventions are usually aimed at reducing the number of risk factors or negative effects which these factors have on the development of the child. Since multiple negative developmental outcomes often share the same risk factors, such

programmes are generally not explicitly aimed at preventing crime (it is a side result). This is the reason why hardly any evaluation studies of such interventions have been included in this synthesis. It is therefore advisable to verify in the literature, with regard to early interventions for problem behaviour among very young children, to what extent interventions, which have proven to be effective, also have an effect on the prevention of violence in the long term.

Another effective form of person and context-oriented prevention is training young people before they start dating, to prevent victimisation as well as perpetration of dating violence (Safe Dates and Youth Relationship Program). Such programmes appear not to be effective among older adolescents and young adults.

A possible effective person and context-oriented approach to prevent violence uses targeted measures to reduce specific risk factors. Such form of secondary prevention of violence requires proper cooperation between the various parties to actually influence varying risk factors.

Based on the available literature, no conclusions can be drawn in respect of the effectiveness of preventing violence in relation to two Dutch person and context-oriented measures – a nationwide campaign against violence at school and the Marietje Kessels Project. The same applies to a psychodynamic school programme to prevent violence.

Conclusions

The objective of this study was twofold. In first instance, the study needed to provide an overview of effective or promising measures for the prevention of violence in the public and semi-public domain in the Netherlands and abroad. Secondly, the study had to provide insights into the mechanisms which form the basis of effective or promising prevention measures and into the conditions under which those mechanisms work. However, this study shows that the effects of a lot of prevention measures are not evaluated. In addition, it appears that when a measure is evaluated, the quality of the study design is often not sufficient to draw conclusions on the effectiveness of the studied prevention measure. As a result, the overview of effective and promising measures to prevent violence is by definition incomplete.

The second objective too of this study, gaining insights into the mechanisms and contexts of effective and promising prevention measures, has been realised to only a limited extent. It is striking to see that only a small number of effect studies pay explicit attention to the underlying mechanism which should ensure that a prevention measure generates the intended result. Also, the context in which a measure is used is usually not described into great detail and the lack of evaluation

studies cause measures that have been evaluated to have been verified in only a very limited number of contexts.

Despite the fact that the objectives of this study could not be fully realised, a number of recommendations with regard to preventing violence in the public and semi-public domain can still be made.

1 More attention for evaluating prevention projects

More attention must be paid to the evaluation of prevention projects. A lot of projects are not or not properly evaluated as a result of which it is unknown how effective many measures are. Not only does this apply to projects abroad, the same goes for Dutch projects. In order to secure the evaluation of measures in the future, an evaluation study must be provided for from the very start of a prevention project. Existing projects too must be studied for their effects.

2 Early interventions for young children

Early interventions for young children with behavioural problems and their parents appear to be effective in preventing violence during adolescence. Such programmes are indeed not explicitly aimed at preventing violence in the public or semi-public domain, but since most of the violence committed by young people takes place outdoors, it is plausible that such programmes shall actually have a favourable effect here. Deploying such programmes is therefore recommendable. In addition, it is advisable to verify what preschool interventions, such as High/Scope Perry Preschool, have a favourable effect on preventing violence and which could be offered in the Netherlands.

3 Prevention programmes in schools

Deploying prevention programmes in schools can make a positive contribution to reducing violence. Programmes implemented throughout the school or which are highly intensive and which comprise more than a limited number of lessons alone are likely to be given preference. The best effects in this respect can be expected among students already displaying a certain extent of violent conduct. However, if such programmes were to be adopted in the Netherlands, attention must be paid to the possibility that effects of school programmes in urban contexts are limited to the conduct of students at school and not include the behaviour of children and young people in the street and at home.

4 Improving street lighting

Improving street lighting in stable neighbourhoods with a homogenous population composition can make a contribution to the prevention of street violence. It is therefore advisable to use improved street lighting in those neighbourhoods which appear to be suitable in order to prevent street violence.

5 Targeted implementation of secondary prevention measures

When implementing secondary prevention measures in public and semi-public zones, it is advisable to do so focusing on certain targets. To this end it needs to be carefully verified what problems or risk factors are specifically present, after which tailor-made interventions can be implemented. Policing efforts aimed at hot spots and targeted deployment of surveillance, e.g. aimed at truancy enforcement, are good examples of such a targeted approach and it should be checked how this can be used more often.

6 Specific prevention measures

Specific prevention measures which appear to be promising include the programme Safer Bars to prevent violence in pubs, the programmes PeaceBuilders and Responding in Peaceful and Positive Ways to prevent violence in schools and Safe Dates and Youth Relationship Program to prevent 'dating' violence. It needs to be considered whether these measures could be implemented in the Netherlands.

7 Implementation and evaluation of prevention measures

When specific measures are adopted for deployment in the Netherlands, it is obvious that a lot of attention needs to be paid to their careful implementation and securing a high degree of programme integrity (is the measure carried out as intended). These are necessary conditions to repeat the effects achieved elsewhere in a new context. In addition, the implementation of a new measure must be accompanied by a high-quality evaluation study to verify to what extent the results achieved elsewhere can be repeated.

Literatuurlijst

De met een * gemarkeerde studies betreffen in dit onderzoek opgenomen effectstudies

Anderson, E.

Code of the street: Decency, violence, and the moral life of the inner city
New York, Norton, 1999

Aos, S., P. Phipps, R. Barnoski, R. Lieb

The comparative costs and benefits of programs to reduce crime
Washington, Washington State Institute for Public Policy, 2001

Armitage, R.

To CCTV or not to CCTV. A review of current research into the effectiveness of CCTV systems in reducing crime
Londen, Nacro, 2002

Braga, A.A.

Hot spots policing and crime prevention: A systematic review of randomized controlled trials
Journal of Experimental Criminology, jrg. 1, 2005, pp. 317-342

* Braga, A.A., D.L. Weisburd, E.J. Waring, L. Green Mazerolle, W. Spelman, F. Gajewski

Problem oriented policing in violent crime places: A randomized controlled experiment
Criminology, jrg. 37, nr. 3, 1999, pp. 541-580

* Brown, B.

CCTV in town centres: Three case studies
Londen, Home Office Police Research Group, 1995
Crime Detection and Prevention Series, nr. 68

Bruinsma, G.J.N., W. Bernasco

De stad en sociale onveiligheid. Een state-of-the-art van wetenschappelijke kennis in Nederland
Leiden, NSCR, 2004

CBS

Geregistreeerde criminaliteit in de jaren tachtig: Politie-statistiek 1980-1989
Voorburg/Heerlen, Centraal Bureau voor de Statistiek, 1990

Cohen, L., M. Felson

Social change and crime rates
American Sociological Review, jrg. 44, 1979, pp. 588-608

Dijk, J.J.M., van, J. de Waard

A two-dimensional typology of crime prevention projects; With a bibliography
Criminal Justice Abstracts, jrg. 23, 1991, pp. 483-503

* DuRant, R.H., S. Barkin, D.P. Krowchuk

Evaluation of a peaceful conflict resolution and violence prevention curriculum for sixth-grade students
Journal of Adolescent Health, jrg. 28, nr. 5, 2001, pp. 386-393

- * **DuRant, R.H., F. Treiber, A. Getts, K. McCloud, C.W. Linder, E.R. Woods**
Comparison of two violence prevention curricula for middle school adolescents

Journal of Adolescent Health, jrg. 19, nr. 2, 1996, pp. 111-117

Eck, J.E.

Preventing crime at places. In: L.W. Sherman, D.P. Farrington, B.C. Welsh, D.L. MacKenzie (red.), *Evidence-based crime prevention* Londen, Routledge, 2002, pp. 241-294

Egelkamp, M.M

Inflation von Gewalt? Strafrechtliche und kriminologische Analysen von Qualifikationsentscheidungen in den Niederlanden und Deutschland Groningen, zonder uitgever, 2002 (proefschrift)

* **Ekblom, P.**

Preventing robberies at sub-post offices: An evaluation of a security initiative

Londen, Home Office, 1987

Crime Prevention Unit Papers, nr. 9

* **Ekblom, P.**

Preventing post office robberies in London: Effects and side effects

Journal of Security Administration, jrg. 11, nr. 2, 1988, pp. 36-43

Erpecum, I., van

Van afzijdigheid naar betrokkenheid. Preventieve strategieën tegen geweld

Den Haag, Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid, 2005

* **Esbensen, F.-A., D.W. Osgood, T.J. Taylor, D. Peterson, A. Freng**

How great is G.R.E.A.T.?: Results from a longitudinal quasi-experimental design

Criminology and Public Policy, jrg. 1, nr. 1, 2001, pp. 87-118

* **Fagan, J.**

Neighborhood education, mobilization, and organization for juvenile crime prevention

The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science,

jrg. 494, 1987, pp. 54-70

* **Farrell, A.D., A.L. Meyer**

The effectiveness of a school-based curriculum for reducing violence among urban sixth-grade students

American Journal of Public Health, jrg. 87, nr. 6, 1997, pp. 979-984

* **Farrell, A.D., A.L. Meyer, T.N. Sullivan, E.M. Kung**

Evaluation of the Responding in Peaceful and Positive Ways (RIPP) seventh grade violence prevention curriculum

Journal of Child and Family Studies, jrg. 12, nr. 1, 2003, pp. 101-120

* **Farrell, A.D., A.L. Meyer, K.S. White**

Evaluation of Responding in Peaceful and Positive Ways (RIPP): A school-based prevention program for reducing violence among urban adolescents

Journal of Clinical Child Psychology, jrg. 30, nr. 4, 2001, pp. 451-463

* Farrell, A.D., R.F. Valois, A.L. Meyer, R.P. Tidwell

Impact of the RIPP violence prevention program on rural middle school students

The Journal of Primary Prevention, jrg. 24, nr. 2, 2003, pp. 143-167

Farrington, D.P.

The causes and prevention of violence. In: J. Shepherd (red.), *Violence in health care. Understanding, preventing and surviving violence: A practical guide for health professionals*

Oxford, Oxford University Press, 2001 (tweede druk), pp. 1-27

Farrington, D.P., D.C. Gottfredson, L.W. Sherman, B.C. Welsh

The Maryland Scientific Methods Scale. In: L.W. Sherman, D.P.

Farrington, B.C. Welsh, D.L. MacKenzie (red.), *Evidence-based crime prevention*

Londen, Routledge, 2002, pp. 13-21

Farrington, D.P., B.C. Welsh

Family-based crime prevention. In: L.W. Sherman, D.P. Farrington, B.C. Welsh, D.L. MacKenzie (red.), *Evidence-based crime prevention*

Londen, Routledge, 2002a, pp. 22-55

Farrington, D.P., B.C. Welsh

Improved street lighting and crime prevention

Justice Quarterly, jrg. 19, nr. 2, 2002b, pp. 313-342

Farrington, D.P., B.C. Welsh

Family-based prevention of offending: A meta-analysis

Australian and New Zealand Journal of Criminology, jrg. 36, nr. 2, 2003, pp. 127-151

Farrington, D.P., B.C. Welsh

Randomized experiments in criminology: What have we learned in the last two decades?

Journal of Experimental Criminology, jrg. 1, 2005, pp. 9-38

FitzGerald, M., A. Stevens, C. Hale

Review of knowledge on juvenile violence: Trends, policies and responses in Europe

Cambridge, Kent Criminal Justice Centre, University of Kent, 2004

* Flannery, D.J., A.T. Vazsonyi, A.K. Liao, S. Guo, K.E. Powell, H. Atha,

W. Vesterdal, D. Embry

Initial behavior outcomes for the PeaceBuilders universal school-based violence prevention program

Developmental Psychology, jrg. 39, nr. 2, 2003, pp. 292-308

* Flay B.R., C.G. Allred, N. Ordway

Effects of the Positive Action Program on achievement and discipline:

Two matched-control comparisons

Prevention Science, jrg. 2, nr. 2, 2001, pp. 71-89

* **Foshee, V. A.**

Involving schools and communities in preventing adolescent dating abuse. In: S. Oskamp and X. Arriaga (red.), *Addressing community problems: Research and intervention*
Thousand Oaks, Sage Publications, 1998, pp. 104-132

* **Foshee, V. A., K.E. Bauman, X.B. Arriaga, R.W. Helms, G.G. Koch, G.F. Linder**

An evaluation of Safe Dates, an adolescent dating violence prevention program
American Journal of Public Health, jrg. 88, nr. 1, 1998, pp. 45-50

* **Foshee, V.A., K.E. Bauman, S.T. Ennett, G.F. Linder, T. Benefield, C. Suchindran**

Assessing the long-term effects of the Safe Dates Program and a booster in preventing and reducing adolescent dating violence victimization and perpetration
American Journal of Public Health, jrg. 94, nr. 4, 2004, pp. 619-624

* **Foshee, V. A., K.E. Bauman, W.F. Greene, G.G. Koch, G.F. Linder, J.E. MacDougall**

The Safe Dates Program: 1-year follow-up results
American Journal of Public Health, jrg. 90, nr. 10, 2000, pp. 1619-1622

* **Fritsch, E.J., T.J. Caeti, R.W. Taylor**

Gang suppression through saturation patrol, aggressive curfew, and truancy enforcement: A quasi-experimental test of the Dallas anti-gang initiative
Crime & Delinquency, jrg. 45, nr. 1, 1999, pp. 122-139

Gorman, D.M.

Defining and operationalizing 'research-based' prevention: A critique (with case studies) of the US Department of Education's Safe, Disciplined and Drug-free Schools Exemplary Program
Evaluation and Program Planning, jrg. 25, 2002, pp. 295-302

Gottfredson, D.C., D.B. Wilson, S. Skroban Najaka

School-based crime prevention. In: L.W. Sherman, D.P. Farrington, B.C. Welsh, D.L. MacKenzie (red.), *Evidence-based crime prevention*
Londen, Routledge, 2002, pp. 56-164

* **Graham, K., D.W. Osgood, E. Zibrowski, J. Purcell, L. Gliksman, K. Leonard, K. Pernanen, R.F. Saltz, T.L. Toomey**

The effect of the Safer Bars Programme on physical aggression in bars: Results of a randomized controlled trial
Drug and Alcohol Review, jrg. 23, nr. 1, 2004, pp. 31-41

* **Grandjean, C.**

Bank robberies and physical security in Switzerland: A case study of the escalation and displacement phenomena
Security Journal, jrg. 1, nr. 3, 1990, pp. 155-159

- * **Grossman, D.C., H.J. Neckerman, T.D. Koepsell, P-Y. Liu, K.N. Asher, K. Beland, K. Frey, F.P. Rivara**
Effectiveness of a violence prevention curriculum among children in elementary school
Journal of the American Medical Association, jrg. 277, nr. 20, 1997, pp. 1605-1611
- * **Hanlon, T.E., R.W. Bateman, B.D. Simon, K.E. O'Grady, S.B. Carswell**
An early community-based intervention for the prevention of substance abuse and other delinquent behavior
Journal of Youth and Adolescence, jrg. 31, nr. 6, 2002, pp. 459-471
- * **Harrell, A., S. Cavanagh, S. Sridharan**
Evaluation of the Children At Risk Program: Results 1 year after the end of the program
National Institute of Justice, november 1999
Research in Brief, NCJ 178914
- * **Hawkins, J.D., R.F. Catalano, R. Kosterman, R. Abbott, K.G. Hill**
Preventing adolescent health-risk behaviors by strengthening protection during childhood
Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine, jrg. 153, 1999, pp. 226-234
- Hedström, P., R. Swedberg**
Social mechanisms: An analytical approach to social theory
Cambridge, Cambridge University Press, 1998
- Hoogerwerf, A.**
Geweld in Nederland
Assen, Van Gorcum, 1996
- * **Koshland, L., J.W.B. Wittaker**
PEACE through dance/movement: Evaluating a violence prevention program
American Journal of Dance Therapy, jrg. 26, nr. 2, 2004, pp. 69-90
- Krug, E.G., L. Dahlberg, J.A. Mercy, A.B. Zwi, R. Lozano (red.)**
World report on violence and health
Geneve, World Health Organization, 2002
- Leeuw, F.L.**
Reconstructing program theories: Methods available and problems to be solved
American Journal of Evaluation, jrg. 24, nr. 1, 2003, pp. 5-20
- Leeuw, F.L.**
Trends and developments in program evaluation in general and in criminal justice programs in particular
Geaccepteerd door *European Journal of Criminal Policy and Research*
- Lünnemann, K.D., M.Y. Bruinsma**
Geweld binnen en buiten. Aard, omvang en daders van huiselijk en publiek geweld in Nederland
Utrecht / Tilburg, Verwey-Jonker Instituut / IVA beleidsonderzoek en advies, 2005

* **Markus, E.**

Antwoord op agressie. Het effect van training op het omgaan met agressief klantgedrag en bankovervallen

Rotterdam, Gouda Quint, 2000 (proefschrift)

* **McMahon, S.D., J.J. Washburn**

Violence prevention: An evaluation of program effects with urban African American students

The Journal of Primary Prevention, jrg. 24, nr. 1, 2003, pp. 43-62

* **Meyer, G., A.J. Roberto, F.J. Boster, H.L. Roberto**

Assessing the Get Real About Violence curriculum: Process and outcome evaluation results and implications

Health Communication, jrg. 16, nr. 4, 2004, pp. 451-474

* **Mooij, T.**

Veilige scholen en (pro)sociaal gedrag; Evaluatie van de campagne 'De veilige school' in het voortgezet onderwijs

Nijmegen, ITS, 2001

Olweus, D.

Bully/victim problems among schoolchildren: Long-term consequences and an effective intervention program. In: S. Hodgins (red.), *Mental disorder and crime*

Thousand Oaks, CA, Sage Publications, 1993, pp. 317-349

* **Orpinas, P., S. Kelder, R. Frankowski, N. Murray, Q. Zhang, A. McAlister**

Outcome evaluation of a multi-component violence-prevention program for middle schools: The Students for Peace Project

Health Education Research, jrg. 15, nr. 1, 2000, pp. 45-58

* **Orpinas, P., G.S. Parcel, A. McAlister, R. Frankowski**

Violence prevention in middle schools: A pilot evaluation

Journal of Adolescent Health, jrg. 17, nr. 6, 1995, pp. 360-371

* **Painter, K., D.P. Farrington**

The crime reducing effect of improved street lighting: The Dudley Project. In: R.V. Clarke (red.), *Situational crime prevention: Successful case studies*

Guilford, NY, Harrow and Heston, 1997 (2e editie), pp. 209-226

* **Painter, K., D.P. Farrington**

Evaluating situational crime prevention using a young people's survey

British Journal of Criminology, jrg. 41, 2001, pp. 266-284

Pawson, R.

Evidence-based policy: The promise of 'realist synthesis'

Evaluation, jrg. 8, nr. 3, 2002, pp. 340-358

Pawson, R., T. Greenhalgh, G. Harvey, K. Walshe

Realist review. A new method of systematic review designed for complex policy interventions

Journal of Health Services Research and Policy, jrg. 10, Suppl. 1, 2005,

pp. 21-34

Pawson, R., C. Klein Haarhuis

Evaluatie van complexe programma's. Een theoriegestuurde aanpak
Justitiële verkenningen, jrg. 31, nr. 8, 2005, pp. 42-53

Pawson, R., N. Tilley

Realistic evaluation
London, Sage, 1997

* Peek-Asa, C., C. Casteel, L. Mineschian, R.J. Erickson, J.F. Kraus

Compliance to a workplace violence prevention program in small
businesses

American Journal of Preventive Medicine, jrg. 26, nr. 4, 2004, pp. 276-283

Petrosino, A., R.F. Boruch, H. Soydan, L. Duggan, J. Sanchez-Meca

Meeting the challenges of evidence-based policy: The Campbell
Collaboration

The Annals of the American Academy of Political and Social Sciences, 578,
2001, pp. 14-34

Polder, W., F.J.C. van Vlaardingen

*Preventiestrategieën in de praktijk. Een meta-evaluatie van criminaliteits-
preventieprojecten*

Arnhem, WODC / Gouda Quint, 1992

Reeks Onderzoek en beleid, nr. 117

* Popkin, S.J., V.E. Gwiasda, D.P. Rosenbaum, J.M. Amendolia,**W.A. Johnson, L.M. Olson**

Combating crime in public housing: A qualitative and quantitative
longitudinal analysis of the Chicago housing authority's anti-drug
initiative

Justice Quarterly, jrg. 16, nr. 3, 1999, pp. 517-557

Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling

*Verantwoordelijkheid en perspectief. Geweld in relatie tot waarden en
normen*

Den Haag, Sdu Uitgevers, 1998

* Riese, S.A.

*The efficacy of a violence prevention intervention with elementary school
children*

Walden University, proefschrift, 2004

Schweinhart, L.J., J. Montie, Z. Xiang, W.S. Barnett, C.R. Belfield,**M. Nores**

Lifetime effects. The High/Scope Perry Preschool study through age 40
Ypsilanti, High/Scope Press, 2005

Monographs of the High/Scope Educational Research Foundation,
nr. 14

* Shapiro, J.P., J.D. Burgoon, C.J. Welker, J.B. Clough

Evaluation of The Peacemakers Program: School-based violence preven-
tion for students in grades four through eight

Psychology in the Schools, jrg. 39, nr. 1, 2002, pp. 87-100

Sherman, L.W., & J.E. Eck

Policing for crime prevention. In: L.W. Sherman, D.P. Farrington, B.C. Welsh, D.L. MacKenzie (red.), *Evidence-based crime prevention* Londen, Routledge, 2002, pp. 295-329

Sherman, L.W., D.P. Farrington, B.C. Welsh, D.L. MacKenzie

Evidence-based crime prevention
Londen, Routledge, 2002

Sherman, L.W., D.C. Gottfredson, D.L. MacKenzie, J.E. Eck, P. Reuter, & S.D. Bushway

Preventing crime: What works, what doesn't, what's promising
Washington, National Institute of Justice, US Department of Justice, 1997

* **Sivarajasingam, V., J.P. Shepherd, K. Matthews**

Effect of urban closed circuit television on assault injury and violence detection
Injury Prevention, nr. 9, 2003, pp. 312-316

Terlouw, G.J., W.J.M. de Haan, B.M.W.A. Beke

Geweld: Gemeld en geteld. Een analyse van aard en omvang van geweld op straat tussen onbekenden
Arnhem, Advies- en Onderzoeksgroep Beke, 1999

Tilley, N.

Crime reduction: A quarter century review
Public Money & Management, jrg. 25, nr. 5, 2005, pp. 267-274

* **Tremblay R.E., J. McCord, H. Boileau, P. Charlebois, C. Gagnon,**

M. LeBlanc, S. Larivée

Can disruptive boys be helped to become competent?
Psychiatry, jrg. 54, 1991, pp. 148-161

* **Tweede Kamer der Staten-Generaal**

Convenanten uitgaansgeweld
Kamerstukken II, vergaderjaar 2003-2004, 29 661 nrs. 1-2

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Naar een veiliger samenleving. Voortgangsrapportage. Oktober 2004
Kamerstukken II, vergaderjaar 2004-2005, 28 684 nr. 36

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Naar een veiliger samenleving. Midterm review Veiligheidsprogramma
Kamerstukken II, vergaderjaar 2004-2005, 28 684 nr. 44

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Naar een veiliger samenleving. Brief van de ministers van Justitie en Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
Kamerstukken II, vergaderjaar 2005-2006, 28 684 nr. 65

* **Twemlow S.W., P. Fonagy, F.C. Sacco, M.L. Gies, R. Evans, R. Ewbank**

Creating a peaceful school learning environment: A controlled study of an elementary school intervention to reduce violence
American Journal Psychiatry, jrg. 158, nr. 5, 2001, pp. 808-810

- * **Vazsonyi, A.T., L.M. Belliston, D.J. Flannery**
 Evaluation of a school-based, universal violence prevention program: Low-, medium-, and high-risk children
Youth Violence and Juvenile Justice, jrg. 2, nr. 2, 2004, pp. 185-206
- * **Vegt, A.L. van der, M. Diepeveen, M. Klerks, M. Voorpostel, M. de Weerd**
Je verwerpen kun je leren: Evaluatie van de Marietje Kesselsprojecten
 Amsterdam, Regioplan, november 2001
 Regioplan Onderwijs en Arbeidsmarkt, nr. OA-224
- * **Veno, A., E. Veno**
 Situational prevention of public disorder at the Australian Motorcycle Grand Prix. In: R.V. Clarke (red.), *Crime prevention studies*
 Monsey, NY, Criminal Justice Press, 1993, pp. 157-175
- Vente, W., de, J.A. Michon**
Biopsychologische determinanten van antisociaal en crimineel gedrag
 Den Haag, Sdu Uitgevers, 1998
 Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling Achtergrondstudies
- * **Ward, C.M.**
 Community crime prevention: Addressing background and foreground causes of criminal behavior
Journal of Criminal Justice, jrg. 25, nr. 1, 1997, pp. 1-18
- Webster, D.W.**
 The unconvincing case for school-based conflict resolution programs for adolescents
Health Affairs, jrg. 12, nr. 4, 1993, pp. 126-141
- Welsh, B.C., D.P. Farrington**
 Evidence-based crime prevention: The effectiveness of CCTV
Crime Prevention and Community Safety: An International Journal, jrg. 6, nr. 2, 2004, pp. 21-33
- Welsh, B.C., A. Hoshi**
 Communities and crime prevention. In: L.W. Sherman, D.P. Farrington, B.C. Welsh, D.L. MacKenzie (red.), *Evidence-based crime prevention*
 Londen, Routledge, 2002, pp. 165-197
- Wilterdink, N.**
 Inleiding. In: H. Franke, N. Wilterdink, C. Brinkgreve (red.), *Alledaags en ongewoon geweld*
 Groningen, Wolters-Noordhoff, 1991, pp. 7-12, AST-thema
- Winter, M. de**
 Code van de straat ondermijnt democratie
NRC Handelsblad, 20 augustus 2005
- Wittebrood, K.**
Cijfers omtrent geweld. Achtergrondstudie bij het advies Verantwoordelijkheid en perspectief. Geweld in relatie tot normen en waarden
 Den Haag, Sdu Uitgevers, 1998
 Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling Achtergrondstudies

Wittebrood, K., M. van Beem

Sociale veiligheid vergroten door gelegenheidsbeperking: Wat werkt en wat niet?. In: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, *Sociale veiligheid organiseren. Naar herkenbaarheid in de publieke ruimte* Den Haag, Sdu Uitgevers, 2004, pp. 271-368, Advies nr. 31

* **Wolfe, D.A., C. Wekerle, K. Scott, A.L. Straatman, C. Grasley, D. Reitzel-Jaffe**

Dating violence prevention with at-risk youth: A controlled outcome evaluation

Journal of Consulting and Clinical Psychology, jrg. 71, nr. 2, 2003, pp. 279-291

* **Yeater, E.A., A.E. Naugle, W. O'Donohue, A.R. Bradley**

Sexual assault prevention with college-aged women: A bibliotherapy approach

Violence and Victims, jrg. 19, nr. 5, 2004, pp. 593-612

Bijlage 1

Klankbordgroep

Voorzitter

Dr. S. Bogaerts
Hoofd Onderzoek van de afdelingen 'Criminaliteitspreventie,
Slachtofferzorg, Jeugdbescherming en Sanctietoepassing' en
'Rechtshandhaving' van het WODC.
Universitair Hoofddocent TIAS, Universiteit van Tilburg

Leden

Dhr. dr. H.B. Ferwerda
Directeur en onderzoeker, Advies- en Onderzoeksgroep Beke

Dhr. J. de Waard (lid van de klankbordgroep tot 01-08-05)
Medewerker team Ontwikkeling, Centrum voor Criminaliteitspreventie
en Veiligheid

Mw. drs. N.N. de Ridder (lid van de klankbordgroep vanaf 01-08-05)
Programmamedewerker, Centrum voor Criminaliteitspreventie en
Veiligheid

Dhr. mr. L.J.M. Tonino
Senior beleidsmedewerker Criminaliteitspreventie Samenleving, Directie
Sanctie- en Preventiebeleid Ministerie van Justitie

Bijlage 2

Screeninglijsten

Screeninglijst t.b.v. eerste selectie literatuur

Beoordelaar

Auteur

Titel

Effectevaluatie **ja/nee/te weinig informatie**
indien nee, meta-evaluatie/overzicht-
studie:
ja/nee
eventuele toelichting:

Preventie van geweld **ja/nee/te weinig informatie**
eventuele toelichting:

Publieke of semi-publieke
domein **ja/nee/te weinig informatie**
zo nee, wat dan wel
zo ja, welk

Jaartal van verschijnen .....

Taal .....

Aanvragen **ja/nee**
zo nee, niet aanvragen omdat

Opmerkingen

Screeninglijst t.b.v. tweede selectie literatuur

Beoordelaar

Titel programma

Uitkomstmaat

geweld, namelijk**anders, namelijk**

Context

Type publicatie

- Effectevaluatie
- Overzichtstudie
(narratieve review)
- Meta-analyse
- Anderszins relevant, namelijk:
  - Beschrijving mechanismen
  - Bron voor verwijzingen
  - Achtergrondstuk/
beschrijving van een programma
  - Kritisch stuk, geschikt voor
discussie
  - Algemeen stuk, geschikt voor
inleiding
  - Anders, namelijk

Relevant

ja/nee

Toelichting

Bijlage 3

Samenvatschema effectstudies

Algemeen

Publicatienummer	
Naam samenvatter	
Eventuele andere publicaties gebruikt bij het samenvatten van deze publicatie (bijvoorbeeld beschrijvende publicaties over preventieprogramma)	

Titelinformatie publicatie

Auteur(s)	
Titel	
Jaartal van verschijnen	
Overige referentiegegevens (tijdschrift, boek, uitgever, et cetera)	
Type publicatie	1 Tijdschriftartikel 2 Boek 3 Hoofdstuk in een boek 4 Onderzoeksrapport 5 Niet gepubliceerd, namelijk 6 Anders, namelijk
Waar is de studie uitgevoerd?	
Wanneer is de studie uitgevoerd? (dus niet de publicatiedatum)	

Beschrijving van het programma

Naam programma	
Type preventieprogramma	1 Primaire preventie, persoonsgericht 2 Primaire preventie, contextgericht 3 Primaire preventie, persoons- en contextgericht 4 Secundaire preventie, persoonsgericht 5 Secundaire preventie, contextgericht 6 Secundaire preventie, persoons- en contextgericht
Doel programma	
Doelgroep programma	
Beschrijving van de inhoud van het programma	
Veronderstelde werkzame mechanismen (volgens literatuur)	
Veronderstelde mechanismen volgens samenvatter	
Context waarin het programma wordt uitgevoerd	

Wie voert het programma uit?	
Is er informatie over programma-integriteit? Zo ja, specificeer	
Beschrijving typen interventie- en vergelijkingsgroepen	
Type interventie vergelijkingsgroep	
Is de evaluatie uitgevoerd door de ontwikkelaars van het programma?	

Kenmerken interventie- en vergelijkingsgroep(en)

<i>Interventies gericht op personen</i>	
Verdeling sekse in interventiegroep	
Verdeling sekse in vergelijkingsgroep	
Gemiddelde leeftijd interventiegroep (+ range en standaarddeviatie)	
Gemiddelde leeftijd vergelijkingsgroep (+ range en standaarddeviatie)	
Totale n in interventiegroep	
Totale n in vergelijkingsgroep	
Overige relevante kenmerken interventie- groep	
Overige relevante kenmerken vergelijking- groep	
Opmerkingen	

<i>Interventies NIET gericht op personen</i>	
Soort 'eenheden' van studie	
Aantal 'eenheden' in interventiegroep	
Aantal 'eenheden' in vergelijkingsgroep	
Relevante kenmerken interventiegroep	
Relevante kenmerken vergelijkingsgroep	
Opmerkingen	

Methodologische beschrijving

Onderzoeksdesign	
Gehanteerde definitie van geweld	
Uitkomstmaat geweld	
Zijn er voormetingen met betrekking tot geweld uitgevoerd?	

SMS-score	1 Correlationele data (weinig geweld correleert met interventie op een enkel moment in de tijd)
-----------	---

	2 Geen statistische controle voor selectie-bias maar wel een zekere vorm van vergelijking (bijvoorbeeld voor- en nameting in een interventiegroep zonder vergelijkingsgroep of interventiegroep vergeleken met een niet-vergelijkbare controlegroep)
	3 Geweld voor en na de interventie gemeten in een interventiegroep en een vergelijkbare controlegroep
	4 Maten van geweld voor en na de interventie in meerdere interventie- en vergelijkingsgroepen, controlerend voor andere variabelen die geweld beïnvloeden (bijvoorbeeld door matching of statistische controle)
	5 Gerandomiseerde toewijzing van 'eenheden' aan interventie- en vergelijkingsconditie
	0 Geen van de kenmerken die hierboven worden genoemd
Opmerkingen bij SMS-score	

<i>Indien gebruik is gemaakt van vergelijkingsgroepen</i>	
Hoe is toewijzing aan interventiegroep en vergelijkingsgroep uitgevoerd?	
Wordt gerapporteerd over verschillen tussen de groepen op de voormeting? Zo ja, wat waren de resultaten?	
Is er gecontroleerd voor verschillen tussen interventie- en vergelijkingsgroepen (voorafgaand aan de interventie)?	
Zijn interventie- en vergelijkingsgroepen gematcht?	
Welke variabelen zijn gebruikt om te controleren voor verschillen tussen interventie- en vergelijkingsgroepen of om groepen te matchen?	
Zijn er specifieke selectiecriteria gehanteerd bij de keuze voor interventie- en vergelijkingsgroepen?	
Analyse van de uitval in de interventiegroep? Zo ja, specificieer	
Analyse van de uitval in de vergelijkingsgroep? Zo ja, specificieer	

Resultaten van het onderzoek

Hoe zijn de effecten van de interventie onderzocht en gerapporteerd?	
Zijn de verschillen tussen interventie- en vergelijkingsgroep significant (volgens de auteurs)?	
Nadere opmerkingen met betrekking tot de resultaten	
Welke groep doet het op basis van het ruwe effect het best (zonder naar statistische significantie te kijken)?	1 Geen van beide
	2 De interventiegroep
	3 De vergelijkingsgroep
	4 Niet eenduidig
	5 Onbekend
Welke groep doet het op basis van het ruwe effect het best (rekening houdend met statistische significantie)?	1 Geen van beide
	2 De interventiegroep
	3 De vergelijkingsgroep
	4 Niet eenduidig
	5 Onbekend

Conclusies

Wat zijn de conclusies van de auteurs?	
Opmerkingen met betrekking tot methodologie, resultaten en conclusies	

Bijlage 4

Samenvattingen van effectieve en mogelijk effectieve preventie maatregelen

Effectieve preventie van geweld

Maatregel 5. Responding in Peaceful and Positive Ways (RIPP)

(Farrell & Meyer, 1997; Farrell, Meyer & White, 2001; Farrell, Meyer et al., 2003; Farrell, Valois et al., 2003)

Type preventieprogramma	Persoonsgerichte, primaire preventie.
Doel programma	Het terugbrengen van het aantal incidenten van door jongeren gepleegd geweld.
Doelgroep programma	Scholieren in de drie laagste klassen van het Amerikaanse middelbare schoolsysteem (grades 6 tot en met 8, leeftijd van 11 tot en met 14 jaar).
Beschrijving van de inhoud van het programma	<p>Het volledige RIPP-programma bestaat uit drie programma's; voor elke klas één. Aan zesdeklassers wordt het RIPP-6-programma gegeven, dat uit 25 wekelijkse lessen door het hele schooljaar bestaat en zich vooral richt op geweldspreventie. Het programma RIPP-7 bestaat uit twaalf wekelijkse lessen aan het begin van het schooljaar en richt zich vooral op het gebruik van vaardigheden om conflicten binnen vriendschappen op te lossen. RIPP-8 bestaat uit twaalf wekelijkse lessen aan het eind van het schooljaar en richt zich op een succesvolle overgang naar het voortgezet onderwijs.</p> <p>RIPP-6 is gebaseerd op een model van sociale cognities en emotionele processen die verband houden met agressief gedrag en sociale competentie. Het programma gaat uit van een proces van probleemoplossen dat bestaat uit zeven stappen. In de lessen worden leerlingen aangemoedigd dit model te gebruiken en effectieve keuzes te maken gebaseerd op de situatie waarin ze zich bevinden. Door veelvuldig gebruik van deze methoden leren de leerlingen een strategie te kiezen die waarschijnlijk het meest succesvol is in een bepaalde situatie. De eerste sessies richten zich vooral op teambuilding en kennisvertaling. De latere sessies richten zich met name op het opbouwen van vaardigheden en kritische analyses. Hiernaast worden specifieke vaardigheden voor geweldspreventie door middel van experimentele en didactische activiteiten geoefend.</p> <p>RIPP-7 is gebaseerd op dezelfde uitgangspunten als RIPP-6 en is bedoeld om leerlingen te leren conflicten met vrienden op te lossen. De veronderstelling is dat scholieren die in staat zijn conflicten met vrienden op te lossen, dezelfde vaardigheden die ze hiervoor gebruiken, ook in zullen zetten bij het oplossen van conflicten met anderen. Het curriculum richt zich op de volgende vaardigheden:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Respect voor anderen (luisteren) - Duidelijk praten ('Speak clearly') - Luister naar jezelf ('What you want is important') - Waardeer vriendschappen <p>In het Engels vormen de beginletters van deze onderwerpen het acroniem RSLV. Over de inhoud van RIPP-8 is geen nadere informatie voorhanden in de bestudeerde publicaties.</p>

Veronderstelde werkzame mechanismen (volgens literatuur)	RIPP is ontwikkeld voor gebruik in een periode waarin er veel veranderingen optreden in het leven van jongeren: vlak na de overgang van de basisschool naar de middelbare school. Deze overgang gaat samen met een groot aantal ontwikkelingspsychologische veranderingen zoals de puberteit, veranderingen in inlevingsvermogen, veranderingen in de relaties tussen jongens en meisjes, een verschuiving in de focus op ouders naar leeftijdgenoten. RIPP zou gebruikmaken van al deze veranderingen door hierop in te haken. Er is een soort 'gevoelige periode' uitgekozen om effect te maximaliseren. In deze gevoelige periode wordt jongeren kennis bijgebracht over andere manieren van reageren, worden hen attitudes die minder gunstig staan ten opzichte van geweld aangeboden en worden hen nieuwe vaardigheden aangeleerd zodat ze hun nieuwe kennis en houding in minder gewelddadig gedrag om kunnen zetten. Door herhaling leert de jongere mogelijkheden te herkennen om per situatie een geschikte strategie toe te passen. Door in de klas op geweld in te gaan, wordt een veilige omgeving gecreëerd waar jongeren hun gedachten willen delen en elkaar respecteren. Hierdoor pikken ze er meer van op en zou hun gedrag positief veranderen.
Veronderstelde mechanismen volgens samenvatter	Een combinatie van meer kennis over andere manieren van reageren, minder gunstige attitudes ten opzichte van geweld en nieuwe vaardigheden moet leiden tot ander gedrag.
Context waarin het programma wordt uitgevoerd	RIPP wordt op school, in de klas gegeven door een ander dan de eigen leerkracht. Er is een programma voor de 6th grade, dat bestaat uit 25 wekelijkse lessen, en programma's voor de 7th en 8th grade, die bestaan uit twaalf wekelijkse lessen. RIPP is uitgevoerd op scholen in Amerikaanse binnensteden in wijken waar de bewoners overwegend arm zijn en waar geweldscriminaliteit een groot probleem is. Daarnaast is RIPP uitgevoerd op scholen in een landelijke regio waar de leerlingpopulatie diverser van samenstelling was.
Wie voert het programma uit?	Getrainde mensen met ruime ervaring in lesgeven uit allerlei verschillende bevolkingsgroepen.
Waar is de studie uitgevoerd?	Op vijf plattelandscholen in Florida (VS) met een etnisch diverse leerlingenpopulatie en op openbare middelbare scholen in achterstandswijken in Richmond, Virginia (VS).

Maatregel 6. PeaceBuilders

(Flannery, et al. 2003; Vazsonyi, Belliston en Flannery, 2004)

Type preventieprogramma	Persoonsgerichte, primaire preventie.
Doel programma	Het programma richt zich op individuele gedragsverandering in een sociale setting. Het doel is om agressief gedrag van kinderen te verminderen door preventie vroegtijdig in te zetten.
Doelgroep programma	Leerlingen van de basisschool
Beschrijving van de inhoud van het programma	Het programma is verweven in het alledaagse leven op school en wordt niet in aparte settings aangeboden. Het programma bestaat uit activiteiten die tijdens elke les, door elke leerkracht kunnen worden geïmplementeerd. Alle kinderen en medewerkers van school leren vijf simpele regels die ervoor zorgen dat de interventie makkelijk te leren en vol te houden is: <ul style="list-style-type: none"> - Prijs anderen - Vermijd het kleineren van anderen

	<ul style="list-style-type: none"> - Zoek wijze mensen als adviseurs en vrienden - Herken en herstel pijn die je veroorzaakt - Vergeld kwaad niet met kwaad <p>Om kinderen te helpen deze vaardigheden aan te leren bevat het programma:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Dagelijkse rituelen die zijn bedoeld om de principes als een vorm van eigendom te koesteren - Signalen en symbolen die kunnen worden toegepast in verschillende contexten op school - Specifieke geheugensteuntjes om over te stappen tussen mensen, gedrag en tijd - Nieuwe materialen en strategieën die geïntroduceerd zijn voor bepaalde tijden en omstandigheden waarin positief gedrag anders kan omslaan in negatief gedrag
Veronderstelde werkzame mechanismen (volgens literatuur)	Als er meer sociale signalen worden afgegeven in een school en deze sociale gedragingen worden consistent beloond, dan zal na een tijdje de sociale vaardigheid van kinderen verbeteren en de frequentie van agressief gedrag verminderen.
Veronderstelde mechanismen volgens samenvatter	Het preventieprogramma is erop gericht om agressief gedrag in de kinderjaren te doen afnemen. Er wordt uitgegaan van de veronderstelling dat sociaal gedrag gemakkelijker op jonge leeftijd ontwikkeld kan worden. Door het beïnvloeden van het schoolklimaat en het belonen van sociaal gedrag wordt kinderen geleerd op een sociale manier met elkaar om te gaan.
Context waarin het programma wordt uitgevoerd	PeaceBuilders is een schoolbrede preventie van geweld op de basisschool, bestaande uit doorlopende activiteiten in zowel de klas als op school en uitgevoerd met de inzet van alle schoolmedewerkers. De scholen, in een grote stedelijke regio, hebben te maken met veel schorsingen.
Wie voert het programma uit?	Alle medewerkers van de scholen.
Waar is de studie uitgevoerd?	Pima County, Arizona (VS).

Maatregel 15. Verbeteren van straatverlichting

(Painter en Farrington, 1997; Painter en Farrington, 2001)

Type preventieprogramma	Persoonsgerichte, primaire preventie.
Doel programma	Het algemene doel is het verminderen van criminaliteit in de buurt waar de straatverlichting is verbeterd.
Doelgroep programma	Buurt met slechte straatverlichting.
Beschrijving van de inhoud van het programma	Het vervangen van oude straatverlichting door nieuwe. De straatverlichting werd vervangen langs wegen/straten in de interventiebuurt. De stegen tussen de huizen werden niet opnieuw van straatverlichting voorzien. In een periode van vier weken werd witte felle straatverlichting geplaatst over een afstand van 1.500 meter aan grotere wegen. De afstand tussen de lichtbundels van de nieuwe lantaarnpalen was kleiner dan in de oude situatie (33 meter in plaats van 40 meter). De oude verlichting voldeed niet aan de minimumeisen zoals door de Britse overheid vastgesteld, de nieuwe verlichting voldeed aan strengere eisen dan het minimum. De verbetering in straatverlichting was daarom duidelijk merkbaar.

Veronderstelde werkzame mechanismen (volgens literatuur)	<p>Twee benaderingen worden aangehaald: de situationele benadering en de invalshoek van sociale controle en samenhang in de buurt.</p> <p>De situationele benadering stelt dat criminaliteit voorkomen kan worden door aanpassingen te maken in de omgeving die de perceptie van potentiële daders met betrekking tot vergrote risico's en verminderde mogelijkheden direct beïnvloeden. Door betere straatverlichting is de kans dat een dader gezien wordt groter en daarmee ook de kans dat hij of zij herkend wordt, dat de politie gewaarschuwd wordt, dat de dader gepakt wordt of dat hij of zij gestoord wordt.</p> <p>Verbeterde straatverlichting zou bewerkstelligen dat mensen meer gebruik gaan maken van de straat. Het aantal mensen op straat neemt toe en daar gaat een afschrikkende werking van uit. Meer mensen betekent immers een grotere kans om betrappt te worden, meer natuurlijke surveillance en meer informele sociale controle. Tot slot wordt nog genoemd dat een verbeterde straatverlichting de buurt een betere uitstraling kan geven; er wordt geïnvesteerd in de buurt en dat kan leiden tot een positievere opvatting over de buurt bij de buurtbewoners waardoor de samenhang toeneemt en daarmee de sociale controle. Als dit mechanisme werkt, zou de criminaliteit zowel 's avonds en 's nachts af moeten nemen als overdag. In samenhang met een positievere opvatting over de buurt onder de buurtbewoners, kan een betere reputatie ook op daders een afschrikwekkende werking hebben; in een betere buurt is de sociale controle vaak beter en loopt een dader een groter risico om gesnapt te worden. Bovendien kan een verbeterde straatverlichting ook overlast voorkomen en op deze manier voorkomen dat kleine incidenten kunnen escaleren.</p>
Veronderstelde mechanismen volgens samenvatter	Idem
Context waarin het programma wordt uitgevoerd	De interventie- en vergelijkingsbuurt bestaan voornamelijk uit sociale woningbouw en lenen zich door hun opzet (lay-out) en door het type woningen dat er staat voor natuurlijke surveillance. Beide buurten waren achterstandswijken met hoge werkloosheidscijfers.
Wie voert het programma uit?	De gemeente.
Waar is de studie uitgevoerd?	Dudley, West Midlands (VK).

Maatregel 17. Hot spots policing: The problem-oriented policing program
(Braga et al., 1999)

Type preventieprogramma	Persoonsgerichte, secundaire preventie.
Doel programma	Problemen op specifieke plekken verminderen door doelgericht per probleemgebied interventies in te zetten die voor dat gebied het meest geschikt zijn (problem oriented policing approach).
Doelgroep programma	Plaatsen waar veel geweld plaatsvindt (hot spots).
Beschrijving van de inhoud van het programma	Achtentwintig typen interventies zijn geïmplementeerd op twaalf hot spots. De interventies zijn gericht op de specifieke problemen per plek. Per plek kunnen meerdere interventies zijn ingezet. Daarnaast wordt vrijwel overal extra gesurveilleerd. Als duidelijk werd dat de interventies niet werkten, werden ze gewijzigd. Er werd steeds bijgehouden hoe het op de plekken ervoor stond en wat er verbeterd kon worden, net zo lang tot de probleemplekken geen probleemplekken meer waren.

Veronderstelde werkzame mechanismen (volgens literatuur)	Door gericht per plek naar de problemen te kijken en daar specifieke interventies op in te zetten, lossen de problemen op die plek op.
Veronderstelde mechanismen volgens samenvatter	Het probleemgericht inzetten van specifieke interventies waarbij gebruik wordt gemaakt van meerdere mechanismen gebaseerd op de rationele keuzetheorie en de theorie van 'routine activities'.
Context waarin het programma wordt uitgevoerd	Samenwerking tussen de politie en contacten in de buurt.
Wie voert het programma uit?	Politieagent heeft de bevoegdheid over het programma per hot spot.
Waar is de studie uitgevoerd?	Jersey City, New Jersey (VS).

Maatregel 21. Gerichte surveillance: Dallas Anti-Gang Initiative

(Fritsch, Caeti en Taylor, 1999)

Type preventieprogramma	Contextgerichte, secundaire preventie.
Doel programma	Het verminderen van bendegerelateerd geweld in vijf target areas.
Doelgroep programma	Wijken met veel geweld door bendes.
Beschrijving van de inhoud van het programma	In 1996 (van 1 juni 1996 tot 31 mei 1997) heeft de politie van Dallas extra geld (subsidie) gekregen om geweld gepleegd door bendes te bestrijden. De belangrijkste activiteiten die met dit geld zijn ondernomen zijn: <ul style="list-style-type: none"> - Een zeer strikte (agressieve) handhaving van de avondklok voor jongeren. Dallas heeft een avondklok voor jongeren tot 17 jaar: tenzij ze vergezeld worden door een ouder of voogd moeten ze door de week (zondag tot en met donderdag) tussen elf uur 's avonds en zes uur 's ochtends binnen blijven en in het weekend (vrijdag en zaterdag) tussen twaalf uur 's nachts en zes uur 's ochtends. - Een zeer strikte (agressieve) handhaving van de leerplicht waarbij spijbelaars streng worden aangepakt. In Texas zijn jongeren tussen de 7 en 16 jaar leerplichtig, de politie heeft hier op weekdays tussen 10 uur 's ochtends en 3 uur 's middags op gepatrouilleerd. - Zogeheten 'saturation patrol': zeer intensieve surveillances waarbij de politieaanwezigheid zeer zichtbaar was en waarbij mogelijke benedeleden en andere verdachte personen werden staande gehouden en gefouilleerd (en gearresteerd indien daar aanleiding voor was).
Veronderstelde werkzame mechanismen (volgens literatuur)	De auteurs gaan met name in op wat bekend is over de effectiviteit van de gehanteerde strategieën, maar bespreken nauwelijks wat volgens hen de werkzame mechanismen zijn die ten grondslag zouden liggen aan de strategieën. Uitsluitend algemene opmerkingen, dat het om 'suppression' gaat.
Veronderstelde mechanismen volgens samenvatter	Meer concreet gaat het om verschillende mechanismen: de strikte handhaving van de avondklok bewerkstelligt dat (jongere) benedeleden op bepaalde uren van de dag geen gelegenheid hebben om geweld te plegen, omdat het hen onmogelijk wordt gemaakt zich buiten te begeven. Op andere uren van de dag wordt het (jongere) benedeleden eveneens onmogelijk gemaakt delicten te plegen, doordat ze gedwongen worden zich op school te bevinden. De ongerichte surveillances zouden moeten zorgen voor een grotere pakkans en een grotere kans op opsporing waardoor een afschrikwekkende werking optreedt.

Context waarin het programma wordt uitgevoerd	- Wijken met veel geweld gepleegd door bendes. - Extra politie-inzet.
Wie voert het programma uit?	De politie. Er wordt samengewerkt met de scholen in de wijken bij het handhaven van het verbod op spijbelen.
Waar is de studie uitgevoerd?	Dallas (VS) (negen politiewijken).

Maatregel 29. Preventie van 'dating' geweld: Safe Dates

(Foshee, 1998; Foshee et al., 1998; Foshee et al., 2000; Foshee et al., 2004)

Type preventieprogramma	Persoons- en contextgerichte, primaire preventie.
Doel programma	Preventie en reductie van 'dating' geweld onder adolescenten.
Doelgroep programma	Adolescenten van ongeveer 14 jaar oud.
Beschrijving van de inhoud van het programma	<p>Safe Dates: Safe Dates bestaat uit drie activiteiten die op school worden uitgevoerd:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 Een toneelstuk uitgevoerd door jongeren 2 Een tien lessen lang curriculum en 3 Een posterwedstrijd <p>Eerst werd het toneelstuk opgevoerd op de scholen in de interventiegroep. Het toneelstuk werd opgevoerd door acht leerlingen die toneellessen volgden op school. Het toneelstuk duurde 45 minuten en ging over hoe een jongere die slachtoffer was van 'dating' geweld hulp zoekt.</p> <p>Twee maanden na opvoering van het toneelstuk startte het curriculum. Het lesprogramma werd gegeven tijdens de reguliere (en verplichte) lessen Verzorging (health education class). Dit lesprogramma is op zeer grondige wijze voorbereid: focusgroepen, pilot tests, interviews, voorleggen aan een commissie. Elke les duurde 45 minuten. De lessen hadden betrekking op:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 Het definiëren van gezonde ('caring') relaties 2 Het definiëren van mishandeling (dating abuse) 3 Waarom mishandelen mensen anderen 4 Hoe je vrienden te helpen (gevoeligheid voor moeite die het kost om hulp te zoeken, soort inlevingsvermogen) 5 Je vrienden helpen (hoe herkennen, vaardigheden om in gesprek te gaan) 6 Ideeën over relaties (bewustzijn dat opvattingen gedrag beïnvloeden, gender stereotyping bespreken en inzichtelijk maken) 7 Gelijkwaardigheid door communicatie bereiken (communicatievaardigheden leren, niet-gewelddadige alternatieven bedenken) 8 Gevoelens en het belang hiervan bij gedrag (boosheid bespreken, reageren op boosheid) 9 Seksueel misbruik (aanranding en verkrachting definiëren, blaming the victim verminderen, praten over eigen grenzen met betrekking tot seks, bespreken verminderen risico op verkrachting bij uitgaan / dating) 10 Samenvatting en posterwedstrijd introduceren <p>Een maand nadat het curriculum van start was gegaan, deden de leerlingen mee aan de posterwedstrijd. De posterwedstrijd was bedoeld om leerlingen nogmaals bloot te stellen aan de boodschap van het programma. Leerlingen die dat leuk vonden, maakten een poster over thema's uit het programma. Vervolgens werden de posters in de klas opgehangen en kozen alle leerlingen de mooiste posters uit. Daarmee konden de makers een prijs winnen (de podiumplaatsen kregen een geldprijs).</p>

	Er is tevens een booster ingezet in de vorm van een nieuwsbrief van elf pagina's met informatie en vijf werkopdrachten. Deze nieuwsbrief werd naar het huisadres van de jongeren gestuurd en ongeveer vier weken na het versturen van de nieuwsbrief nam een 'health educator' telefonisch contact op met de jongeren in de boostergroep. Tijdens dit telefoongesprek beantwoordde de 'health educator' vragen van de jongere met betrekking tot de nieuwsbrief, gaf indien nodig extra informatie en ging na of de jongere de opdrachten had gemaakt. Inzet van de booster had echter geen effect op de resultaten van het programma.
Veronderstelde werkzame mechanismen (volgens literatuur)	Safe Dates beoogt dating violence te voorkomen door (1) normen met betrekking tot geweld tegen een partner te veranderen, (2) gender stereotypering te verminderen, en (3) conflicthanteringsvaardigheden te verbeteren.
Veronderstelde mechanismen volgens samenvatter	Door te beïnvloeden wat jongeren aanvaardbaar gedrag vinden en door te beïnvloeden wat jongeren normaal vinden voor jongens en voor meisjes (gender role expectations), beoogt Safe Dates de bereidheid te veranderen van jongeren om geweld te gebruiken of te accepteren. Door jongeren vaardigheden te leren om ander gedrag te vertonen, zouden ze ook daadwerkelijk in staat moeten worden gesteld om de bereidheid om ander gedrag te vertonen om te zetten in daden. Een combinatie van het beïnvloeden van zowel attitudes, motivatie als capaciteit.
Context waarin het programma wordt uitgevoerd	- Op school, in de eigen klas (lesprogramma en posterwedstrijd) - Het programma wordt verzorgd door eigen vakleerkracht - Toneelstuk op school voor alle leerlingen tegelijk - Het programma is getoetst op veertien scholen in een landelijke provincie
Wie voert het programma uit?	Safe Dates: het lesprogramma werd gegeven door leraren Verzorging. De leraren werden vooraf opgeleid door middel van 20 uur training door de Safe Dates staf. Booster: toezenden nieuwsbrief gebeurt door de ontwikkelaars van het programma, het telefonische contact door de leraar Verzorging van de eigen school.
Waar is de studie uitgevoerd?	Johnston county, North Carolina (VS).

Maatregel 30. Training van jonge kinderen en hun ouders: Seattle Social Development Project
(Hawkins et al., 1999)

Type preventieprogramma	Persoons- en contextgerichte, primaire preventie.
Doel programma	Het doel van de interventie is het terugbrengen van empirisch onderscheiden risicofactoren voor gezondheids- en gedragsproblemen onder adolescenten. Dit zijn: fysiek agressief gedrag op de basisschool; slechte schoolprestaties; onduidelijke regels door slecht familiemanagement; het onvoldoende monitoren van slecht gedrag en inconsequente of harde discipline. Omdat het opgroeien in armoede een verhoogd risico met zich meebrengt, ging er speciale aandacht uit naar kinderen uit families met lage inkomens.
Doelgroep programma	Basisschoolleerlingen vanaf 6 jaar (eerste klas), hun leerkrachten en hun ouders.
Beschrijving van de inhoud van het programma	Elk jaar van de interventie worden de leerkrachten van de interventiegroep getraind in 'proactive classroom management, interactive teaching and cooperative learning'. De training duurt vijf dagen. Kinderen kregen in de eerste klas training van hun eigen leerkracht. Het curriculum was gericht op het leren van sociale en cognitieve vaardigheden, interpersoonlijke

	<p>probleemoplossingsvaardigheden. Hiermee leerden kinderen na te denken over alternatieve manieren om problemen met leeftijdgenoten op te lossen. Daarnaast werd de kinderen in het programma geleerd hoe ze zich in sociale situaties moeten gedragen zonder daarbij agressief gedrag of ander probleemgedrag te vertonen.</p> <p>In de zesde klas kregen kinderen vier uur training van de projectstaf (dus vreemden) in het herkennen en weerstand bieden aan sociale invloeden die probleemgedrag bevorderen, en het aanwenden van alternatieven terwijl je tegelijkertijd vrienden blijft. De ouders van de kinderen uit de volledige interventiegroep kregen in de eerste en tweede klas de mogelijkheid mee te doen aan een programma dat gebaseerd is op het werk van Patterson en gericht is op de interacties tussen ouders en kind en het voorkomen dat die interacties 'coercive' worden. Vervolgens konden ze in de tweede en de derde klas ook meedoen aan een programma om te leren hoe ze hun kinderen konden ondersteunen bij hun schoolontwikkeling. De ouders van beide interventiegroepen konden in de vijfde en de zesde klas meedoen aan een programma om vaardigheden te leren waarmee ze het risico dat hun kind drugs gaat gebruiken kunnen verminderen. Professionele trainers verzorgden de oudertrainingen.</p>
Veronderstelde werkzame mechanismen (volgens literatuur)	<p>De interventie is gebaseerd op het social developmental model. Sterke banden met de school zouden delictbeschermend moeten werken. Hechting en commitment zijn belangrijke componenten van sociale banden. Wanneer individuen in sociale groepen onderling sterke banden onderhouden en wanneer deze groepen duidelijke normen voor gedrag stellen, wordt gedrag dat in overeenstemming is met die normen versterkt en wordt gedrag dat tegen die normen in gaat verminderd.</p> <p>Door leerkrachten te trainen om de band van kinderen met de school te verstevigen, door ouders te trainen om de sociale banden van kinderen met het gezin, de familie en de school te verstevigen en door kinderen te trainen in sociale interacties, kan er gedragsverandering ontstaan op school. Kinderen zouden een positievere houding ten opzichte van school krijgen, hun gedrag op school en hun schoolprestaties zouden hierdoor verbeteren. Deze veranderingen zouden vervolgens de ontwikkeling van kinderen positief moeten beïnvloeden.</p>
Veronderstelde mechanismen volgens samenvatter	Idem.
Context waarin het programma wordt uitgevoerd	De interventie is gericht op kinderen op openbare basisscholen in buurten met veel criminaliteit. Leraren worden getraind, leerlingen worden getraind en ouders worden getraind.
Wie voert het programma uit?	De kinderen werden in de eerste klas door hun eigen leraar getraind. Elk jaar werden de leraren van de interventiegroep getraind in het gebruik van bepaalde manieren van lesgeven. In het laatste jaar van de interventie werden kinderen tevens vier uur getraind door medewerkers van het programma (project staff).
Waar is de studie uitgevoerd?	Seattle, Washington (VS).

Maatregel 34. Preventie van 'dating' geweld: Youth Relationship Project (YRP)

(Wolfe et al., 2003)

Type preventieprogramma	Persoons- en contextgerichte, secundaire preventie.
Doel programma	Het doel is dat jongeren minder vaak dader of slachtoffer worden van een mishandeling of aanranding. Daarnaast is het doel om jongeren meer vaardigheden te laten ontwikkelen voor het hebben van een gezonde relatie.
Doelgroep programma	Jongeren van 14 t/m 16 jaar met een geschiedenis van kindermishandeling.
Beschrijving van de inhoud van het programma	<p>Het programma bestaat uit achttien (twee uur durende) sessies en gebruikt het promoten van gezondheid als aanpak om geweld in relaties tegen te gaan. Er worden positieve alternatieven gegeven om problemen met anderen op te lossen.</p> <p>Het curriculum bestaat uit drie componenten:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Opleiding en bewustmaking van misbruik en machtspelletjes binnen een relatie - Het ontwikkelen van vaardigheden - Sociale activiteiten <p>Het is een interactief programma met gastsprekers, video's, bezoeken aan buurt-agentschappen en een sociaal actieproject in de buurt.</p>
Veronderstelde werkzame mechanismen (volgens literatuur)	Hoe meer de jongeren meedoen met het programma, des te meer ze ervan opsteken en er ook daadwerkelijk baat bij hebben. Dus leren door herhaling en verdieping in relatiestructuren.
Veronderstelde mechanismen volgens samenvatter	Idem.
Context waarin het programma wordt uitgevoerd	<ul style="list-style-type: none"> - Achttien keer twee uur durende lessen aan jongeren die bij Child Protection Services waren aangemeld - Ambulante interventie
Wie voert het programma uit?	Een man en een vrouw die vaardigheden voordoen die in een positieve relatie gebruikt kunnen worden.
Waar is de studie uitgevoerd?	Canada.

Maatregel 36. Training van jonge kinderen en hun ouders: Montreal Longitudinal Experimental Study

(Tremblay et al., 1991)

Type preventieprogramma	Persoons- en contextgerichte, secundaire preventie.
Doel programma	Het voorkomen van agressief gedrag op oudere leeftijd.
Doelgroep programma	Frans-Canadese kinderen uit de kleuterschool uit gezinnen met een lage sociaal-economische status die agressief gedrag vertonen.

Beschrijving van de inhoud van het programma	<p>Het programma bestaat uit een aanbod voor kinderen en een aanbod voor ouders.</p> <p><i>Aanbod voor kinderen</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Het eerste jaar kregen de kinderen lessen in sociale vaardigheden - Tijdens het tweede jaar kregen de kinderen tien sessies omtrent zelfcontrole - In twaalf sessies werd geleerd om op een andere (sociale) manier met agressie om te gaan, door een rollenspel te spelen (fantasy-play) - Een televisie-interventie die bestond uit negen sessies en waarin thema's werden behandeld als 'special effects', het effect van televisie op kinderen, geweld op televisie, publiciteit, hoe een keuze te maken <p>Door een gebrek aan financiële middelen heeft slechts een deel van de onderzoeksgroep beide laatste twee onderdelen gevolgd</p> <p><i>Aanbod voor ouders</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Ouders volgden een leesprogramma - Ouders werden getraind om het gedrag van hun kinderen te monitoren - Ouders werden getraind om hun kinderen te versterken in sociaal gedrag - Ouders leren om effectief te straffen zonder te mishandelen - Het trainen van ouders om met een familiecrisis om te gaan - Het helpen van ouders met het generaliseren van wat ze hebben geleerd <p>De interventie duurde twee schooljaren. Iedere twee weken werd er met de ouders gewerkt</p>
Veronderstelde werkzame mechanismen (volgens literatuur)	<p>Door het trainen van ouders, zullen ouders zich anders gaan bezighouden met hun kinderen en zal het gedrag van de kinderen in positieve zin beïnvloed worden. Door het aanleren van bepaalde vaardigheden en het aanbieden van rollenspelen leren kinderen om anders te reageren op bepaalde situaties (door herhaling en oefening).</p>
Veronderstelde mechanismen volgens samenvatter	<p>Het programma bestaat uit een aanbod voor de kinderen en een aanbod voor de ouders.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Door het aanleren van bepaalde vaardigheden (sociale vaardigheden en zelfcontrole) en het aanbieden van rollenspelen leren kinderen om anders te reageren op bepaalde situaties (door herhaling en oefening) - Het trainen van ouders in het bekrachtigen van positief gedrag, het effectief straffen, het oplossen van familiecrises, het verbeteren van de ouder-kindinteractie - Het realistisch kunnen inschatten van televisiebeelden
Context waarin het programma wordt uitgevoerd	<ul style="list-style-type: none"> - Interventie van twee jaar - Verzorgd door universitair opgeleide jeugdwerkers - Training aan ouders, training aan kinderen
Wie voert het programma uit?	Twee universitair opgeleide jeugdwerkers, één psycholoog en een sociale werker.
Waar is de studie uitgevoerd?	Montreal (Canada).

Mogelijk effectieve preventie van geweld**Maatregel 1. Peaceful Conflict Resolution and Violence Prevention Curriculum**

(DuRant, Barkin & Krowchuk, 2001)

Type preventieprogramma	Persoonsgerichte, primaire preventie.
Doel programma	Het doel is om kinderen te leren door middel van niet-gewelddadig gedrag conflicten op te lossen en zo de gewelddadige criminaliteit terug te dringen.
Doelgroep programma	Laagste klas in het Amerikaanse middelbareschoolsysteem (6th grade)
Beschrijving van de inhoud van het programma	<p>Het programma bestaat uit dertien modules. Elke module is ontwikkeld om te gebruiken tijdens de lessen Verzorging (health education) en duurt ongeveer 50 minuten.</p> <p>De thema's van de dertien modules hebben betrekking op:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Introductie over geweld - De conflictencyclus - Vermijdend gedrag, confronterend gedrag en het oplossen van problemen - Communicatie en de invloed daarvan op geweld - Boosheid - Omgaan met druk van leeftijdgenoten - Het stap voor stap oplossen van conflicten - Het plannen en het oplossen van problemen - Toonzetten - Het vinden van een goede oplossing - Oefenen van het oplossen van conflicten (meerdere rollenspellen) - Het uiten van boosheid zonder te vechten - Wat gebeurt er voor, tijdens en na een vechtpartij? <p>Deze thema's worden behandeld met behulp van informatiebladen, oefeningen en rollenspellen met video-opnamen. Ook wordt er tijdens elke les tijd gemaakt om te bespreken of de leerlingen kans hebben gehad hetgeen ze geleerd hebben in de praktijk te brengen en waar ze hierbij tegenaan liepen.</p>
Veronderstelde werkzame mechanismen (volgens literatuur)	<p>Geweld is aangeleerd gedrag en kan daarom ook worden afgeleerd. Uitgaande van de sociaal-cognitieve theorie richt het programma zich op de volgende onderdelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het vergroten van de kennis omtrent geweld - Bewustwording van eigen gedrag in conflictsituaties - Praktische mogelijkheden bekijken om in risicosituaties aangeleerde (niet-gewelddadige) vaardigheden te gebruiken - Verandering van sociale normen en sociale steun krijgen bij het vertonen van niet-gewelddadig gedrag om een conflict op te lossen
Veronderstelde mechanismen volgens samenvatter	De combinatie van meer kennis over geweld, veranderde normen ten opzichte van geweld en nieuwe vaardigheden moet leiden tot ander gedrag.
Context waarin het programma wordt uitgevoerd	Lessen van 50 minuten tijdens de les Verzorging (health education).
Wie voert het programma uit?	Een Afrikaanse-Amerikaanse mannelijke instructeur.
Waar is de studie uitgevoerd?	Middelbare scholen (6th grade) in Augusta, Georgia (VS) met voornamelijk Afrikaans-Amerikaanse leerlingen die overwegend in of nabij sociale woningbouw (public housing) wonen.

Maatregel 12. The Peacemakers Program

(Shapiro et al., 2002)

Type preventieprogramma	Persoonsgerichte, primaire preventie.
Doel programma	Preventie van geweld gepleegd door scholieren.
Doelgroep programma	Scholieren in de leeftijd van 10 tot en met 14 jaar.
Beschrijving van de inhoud van het programma	<p>Het programma bestaat uit zeventien lessen die door leerkrachten worden gegeven. Elke les duurt ongeveer 45 minuten. De eerste lessen zijn erop gericht de houding van jongeren ten opzichte van geweld te veranderen, niet-gewelddadig gedrag dient door deze lessen aantrekkelijk te worden en jongeren dienen gemotiveerd te worden om de vaardigheden te leren die in de volgende lessen aan bod komen. Centraal in deze eerste lessen staat de Gouden Regel 'behandel anderen zoals je zelf behandeld wilt worden'.</p> <p>De vaardigheden die in de daaropvolgende lessen worden geleerd betreffen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 'Anger management techniques' om impulsiviteit te verminderen en zelfregulatie van emoties te bevorderen - Training in zelfperceptie om gevoeligheid voor de reacties die je eigen gedrag bij anderen kan opwekken te vergroten - Instructie over het vermijden van conflicten - Probleemoplossingsvaardigheden - Assertiviteit in de zin dat je voor jezelf opkomt zonder anderen slecht te behandelen - Communicatievaardigheden - Conflictbeheersingsvaardigheden - Leren weg te lopen in situaties waarin een conflict niet meer op te lossen blijkt - Het weerstaan van negatieve groepsdruk en het optreden als 'instrument' van positieve groepsdruk <p>Het programma wordt uitgevoerd met gebruikmaking van instructie door de leerkracht, discussie in de klas, de Socratische methode, rollenspellen, hand-outs, ervaringsoefeningen en schrijfp opdrachten. Het is de bedoeling dat de uitgangspunten en ideeën van het programma deel uit gaan maken van de schoolcultuur.</p>
Veronderstelde werkzame mechanismen (volgens literatuur)	Door te bewerkstelligen dat leerlingen anders gaan denken over geweld zouden ze niet meer bereid moeten zijn geweld te plegen en zouden ze niet-gewelddadig gedrag aantrekkelijker moeten vinden. Daarnaast worden leerlingen vaardigheden aangeleerd om dat niet-gewelddadige gedrag uit te voeren. Dus een combinatie van veranderde motivatie en vergrote vaardigheden / capaciteiten moet leiden tot ander gedrag.
Veronderstelde mechanismen volgens samenvatter	<p>The Peacemakers Program is erop gericht:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Leerlingen anders te doen denken over geweld zodat ze niet meer bereid zullen zijn geweld te plegen en niet-gewelddadig gedrag aantrekkelijker zullen vinden - Leerlingen vaardigheden aan te leren om niet-gewelddadig gedrag uit te voeren - De combinatie van anders denken en het aanleren van vaardigheden te laten leiden tot ander gedrag

Context waarin het programma wordt uitgevoerd	<ul style="list-style-type: none"> - Wordt gegeven op school, in de klas (dus in een bestaande groep waarvan de leden elkaar goed kennen) - Wordt verzorgd door de eigen leerkracht - Het bestaat uit zeventien lessen - De inhoud van de lessen moet deel uitmaken van de hele schoolcultuur
Wie voert het programma uit?	Leerkrachten.
Waar is de studie uitgevoerd?	Een grote 'urban public school' in het Middenwesten van de VS.

Maatregel 13. Ambulante counseling

(Hanlon et al., 2002)

Type preventieprogramma	Presoonsgerichte, secundaire preventie.
Doel programma	Door middel van een vroegtijdige interventie het risico op de ontwikkeling van een deviante leefstijl verminderen bij jongeren bij wie dit risico duidelijk aanwezig is.
Doelgroep programma	Jongeren die het risico lopen een deviante leefstijl te ontwikkelen. Jongeren zijn allemaal aangemeld bij een jeugdzorgbureau voor een interventie. Aanmelding gebeurde door familie, leerkrachten, andere 'community service agents', of het Maryland Department of Juvenile Justice.
Beschrijving van de inhoud van het programma	<p>Individuele counseling met behulp van een casemanagement-benadering waarin een analyse van taken en vaardigheden wordt gemaakt (needs assessment, cf. competentieanalyse) en waarin gezamenlijk overeengekomen behandeldoelen steeds worden geëvalueerd. Tevens werd een actief doorverwijzingsbeleid gevoerd. Er is een handleiding ontwikkeld en counselors kregen hulp bij het vinden van de juiste instanties om jongeren, indien nodig, naar door te verwijzen. De counseling duurde doorgaans korter dan drie maanden.</p> <p>Naast de individuele counseling hoorde een mentorproject tot de interventie. Rolmodellen uit de omgeving van de jongeren (Afrikaans-Amerikaanse studenten) werden ingezet om als mentor te functioneren. Bijeenkomsten vonden vier tot vijf keer per week na schooltijd plaats en werden op groepsbasis georganiseerd. Gemiddeld bestonden de groepen uit zo'n twintig jongeren waarbij er minstens één mentor per tien jongeren was. Naast hulp bij schoolproblemen (waaronder het leren van basale schoolvaardigheden en hulp bij huiswerk) werden geregeld gestructureerde activiteiten ondernomen en presentaties verzorgd met betrekking tot uiteenlopende gebieden zoals sociale vaardigheden, probleemoplossingsvaardigheden, het bevorderen van zelfwaardering, het voorkomen van drug- en alcoholgebruik (waaronder ook tabak) en een soort voorlichting over maatschappelijke en sociale voorzieningen. Ook werden uitstapjes met zowel een educatieve als een recreatieve functie ondernomen (bijvoorbeeld naar musea). De activiteiten in het kader van de remedial teaching werden vanaf het tweede jaar dat de interventie bestond, uitgevoerd door speciaal in deeltijd aangenomen leerkrachten. De behoefte van jongeren aan extra hulp bij hun schooltaken was namelijk zodanig groot, dat deze hulp is gespecialiseerd.</p> <p>Tot slot was het oorspronkelijk de bedoeling om reguliere, frequente sessies te organiseren voor ouders om te spreken over het omgaan met adolescenten. Echter, omdat de opkomst tegenviel zijn deze sessies vervangen door informelere discussiebijeenkomsten en door de interventie georganiseerde activiteiten voor</p>

	ouders en jongeren samen. Medewerkers van de interventie onderhielden gedurende de interventie contact met ouders en boden aan hulp te bieden bij opvoedingsproblemen indien dit gewenst was. Tevens werd geregeld een nieuwsbrief rondgestuurd.
Veronderstelde werkzame mechanismen (volgens literatuur)	Men gaat uit van het 'social developmental model'. Dit model omvat onderdelen van zowel de sociale leertheorie als van de controletheorie. Uitgangspunt is dat deviant gedrag is aangeleerd en wordt veroorzaakt door meerdere risicofactoren op het niveau van het individu, de familie, de leeftijdgenoten, de school en de community. Risicofactoren zijn cumulatief en versterken elkaars werking. Het verminderen van het aantal risicofactoren en het verminderen van de negatieve invloed van risicofactoren door het bevorderen van protectieve factoren vermindert de kwetsbaarheid van jongeren voor het ontwikkelen van deviant gedrag.
Veronderstelde mechanismen volgens samenvatter	Idem.
Context waarin het programma wordt uitgevoerd	<ul style="list-style-type: none"> - Het betreft een project voor jongeren - Door de aanwezigheid van bepaalde kenmerken lopen deze jongeren het risico een deviante leefstijl te ontwikkelen - Het zijn jongeren uit sociaal zwakke buurten in de binnenstad van Baltimore - Ze zijn naar aanleiding van probleemgedrag aangemeld bij een jeugdzorgbureau - De interventie wordt ambulante gegeven
Wie voert het programma uit?	Behandelaars van het interventiebureau (alleen de counseling), onderzoekersmedewerkers en studenten (mentoren).
Waar is de studie uitgevoerd?	Baltimore, Maryland (VS).

Maatregel 22. Safer Bars

(Graham et al., 2004)

Type preventieprogramma	Contextgerichte, secundaire preventie.
Doel programma	Terugbrengen van de frequentie en de hevigheid van fysieke agressie in cafés.
Doelgroep programma	Cafés en nachtclubs in Toronto (Canada).
Beschrijving van de inhoud van het programma	<p>Het programma bestaat uit twee componenten.</p> <p>1. 'Risk assesment' werkboek Dit werkboek bevat informatie over wat bekend is uit onderzoek naar alcoholgerelateerd geweld, over factoren die van invloed zijn op agressief gedrag (ruimte, body language, etc.) en over technieken die ontwikkeld zijn voor politieagenten die werken met gewelddadige individuen. Het doel van het boek is om de bareigenaar bewuster te maken van de factoren die een rol (kunnen) spelen bij het ontstaan van geweld. Het boek bestaat uit 92 vragen over de bedrijfsvoering van de bar. Er worden tips gegeven om risicofactoren te minimaliseren, er wordt echter ook op gewezen dat het irreëel zou zijn om te verwachten dat alle risico's uitgebannen kunnen worden. De eigenaar wordt aangemoedigd die veranderingen aan te brengen die gegeven het karakter en de klantenkring van de bar haalbaar zijn.</p> <p>2. Een training van drie uur voor barpersoneel en management. De trainer maakte gebruik van sheets, videoclips en een werkboek. De volgende onderwerpen kwamen aan de orde:</p>

	<ul style="list-style-type: none"> - Herkenning van de vroege tekenen van agressie en op tijd ingrijpen - De situatie goed inschatten en het plannen van een reactie op de situatie - Het leren van technieken om woede en door het lint gaan te voorkomen - Body language en non-verbale technieken leren - Reageren in probleemsituaties - Het omgaan met agressie en probleemgedrag
Veronderstelde werkzame mechanismen (volgens literatuur)	Kennis van barpersoneel over geweld vergroten. Attitude van barpersoneel ten opzichte van geweld veranderen. Ook het leren van het voorkomen van escalatie en het omgaan met geweld in de zaak zal ervoor zorgen dat er minder geweld in het cafés wordt gebruikt. Als er wel geweld wordt gebruikt, zal dit zoveel mogelijk worden geremd, zodat het niet verder escaleert.
Veronderstelde mechanismen volgens samenvatter	<ul style="list-style-type: none"> - Bareigenaars bewust maken van risico's - Mogelijkheden bieden om risico's te verminderen - Barpersoneel vaardigheden leren om conflicten te voorkomen en te beheersen
Context waarin het programma wordt uitgevoerd	Grote cafés waar agressieve incidenten geen uitzondering zijn, in grote Canadese stad.
Wie voert het programma uit?	Vier professionele trainers van een onafhankelijk bureau.
Waar is de studie uitgevoerd?	Toronto (Canada).

Maatregel 24. Op maat gesneden preventie binnen bedrijven: The Workplace Violence Prevention Program (WVPP)

(Peek-Asa et al., 2004)

Type preventieprogramma	Contextgerichte, secundaire preventie.
Doel programma	Voorkomen van overvallen op winkels en horecagelegenheden (businesses) en daarmee het verminderen van verwondingen ten gevolge van overvallen.
Doelgroep programma	Kleine bedrijven met een hoog risico op overvallen: buurtwinkels (convenience stores), benzinstations, supermarkten, slijters, cafés, restaurants, motels.
Beschrijving van de inhoud van het programma	<p>Als (random aan de interventieconditie toegewezen) bedrijven wilden meedoen aan het onderzoek, werd er een uitgebreide baseline assessment uitgevoerd. Op basis van deze assessment werd een op maat gemaakt Action Plan ontwikkeld en aangeboden door een van drie speciaal opgeleide Certified Protection Professionals. Deze mensen bezochten de 'winkel'eigenaars in hun bedrijf, bespraken elke aanbeveling uit het Action Plan, benadrukten het belang van uitvoering van de aanbeveling en waren beschikbaar voor consultatie. Het WVPP gaf aanbevelingen met betrekking tot zeven onderwerpen: het trainen van medewerkers, cashhandelingsprocedures, beheer van de safe, verlichting in het pand, zichtbaarheid, toegangscontrole en aanduidingen van veiligheidsprocedures (door middel van bijvoorbeeld stickers). Daarnaast werden, afhankelijk van de relevantie, aanbevelingen gedaan met betrekking tot 'safety and surveillance equipment' (zoals bewakingscamera's en alarminstallaties).</p> <p>Naast het Action Plan kregen bedrijven uit de interventiegroep ook een handleiding, materiaal om medewerkers te trainen in de vorm van brochures en een video, stickers om op kassa's, kluizen en voordeuren te plakken zodat mensen op de hoogte zijn van genomen maatregelen.</p>

Veronderstelde werkzame mechanismen (volgens literatuur)	Er wordt alleen verwezen naar 'Crime Prevention Through Environmental Design'. De mechanismen die hieraan ten grondslag liggen worden niet expliciet genoemd.
Veronderstelde mechanismen volgens samenvatter	Enerzijds beoogt men de kosten (risico's) voor de daders groter te maken en anderzijds wordt de opbrengst van een overval kleiner. De moeite die een overvaller moet doen en het risico dat hij loopt zouden niet meer op moeten wegen tegen de opbrengst. Iets specifieker: <ul style="list-style-type: none"> - Het vergroten van de kans dat daders worden herkend (door middel van verbeteren van verlichting en zichtbaarheid in panden) - Het waarschuwen van potentiële daders dat veiligheidsmaatregelen zijn genomen (door middel van stickers en dergelijke) - Het beperken van de beschikbaarheid van de buit en het verminderen van de buit (door middel van 'safe management' en door cash handling procedures) - Het beperken van de gelegenheid (door toegangscontroles) - Het vergroten van de pakkans (door personeel te trainen dat daardoor beter gaat letten op mogelijke daders en dus een beter signalement kan geven)
Context waarin het programma wordt uitgevoerd	<ul style="list-style-type: none"> - Deelname aan het programma is vrijwillig, het opvolgen van de aanbevelingen uit het Action Plan is eveneens vrijwillig - Afgezien van de tijd die gaat zitten in de assessment en het doorspreken van het Action Plan vraagt dit programma in principe weinig investering van de deelnemers - Pas wanneer men aanbevelingen gaat overnemen, moeten investeringen gedaan worden - Het programma biedt redelijk vrijblijvend een zeer uitgebreid advies met betrekking tot het verminderen van het risico slachtoffer te worden van een overval - De bedrijven die in aanmerking komen voor deelname zijn kleine bedrijven die een verhoogde kans hebben om doelwit te worden van een overval
Wie voert het programma uit?	Speciaal opgeleide beveiligingsprofessionals. Opleiding is verzorgd door een aantal specialisten op het gebied van veiligheid op de werkplek en door een zeker instituut.
Waar is de studie uitgevoerd?	Los Angeles, Californië (VS).

Maatregel 35. Children at Risk (CAR)

(Harrell, Cavanagh en Sridharan, 1999)

Type preventieprogramma	Persoons- en contextgerichte, secundaire preventie
Doel programma	Het terugdringen van druggebruik en delinquent gedrag door het terugdringen van risicofactoren waaraan jongeren worden blootgesteld.
Doelgroep programma	Risicoadolescenten van 11-13 jaar die leven in een achterstandsbuurt.
Beschrijving van de inhoud van het programma	<p>Zeer specifieke informatie over wat er precies met de jongeren wordt gedaan, is niet beschikbaar in de publicatie. Het programma bestaat uit acht componenten:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Casemanagers; zij bekommerden zich om de jongeren en hun families en ontwikkelden plannen om aan hun behoeften te voorzien - Familie-instellingen; casemanagers werkten met familieleden om de knelpunten in het thuismilieu op te lossen. (o.a. therapeutisch) - Naschoolse- en zomeractiviteiten - Mentoren voor een één-op-éénrelatie of voor een klein groepje jongeren

	<ul style="list-style-type: none"> - Educatie-instellingen; hulp bij het maken van huiswerk - Prestatiedrang; goed gedrag werd na iedere week beloond met een klein bedrag (\$10), een bezoek aan sportwedstrijden, bonnen voor pizza of bioscoopbonnen - Buurtpolitie; vooral in en nabij scholen en op belangrijke routes naar school - Justitiële interventies; casemanagers werken samen met het justitiesysteem d.m.v. het delen van informatie over jongeren en het maken van gezamenlijke afspraken over waar meer controle nodig is
Veronderstelde werkzame mechanismen (volgens literatuur)	Door probleemgericht op de juiste gebieden in te zetten, zal het geweld dalen.
Veronderstelde mechanismen volgens samenvatter	<p>CAR betreft een heel brede interventie. Het idee erachter is dat als risicofactoren op meerdere gebieden gericht worden aangepakt, druggebruik en delinquentie zal worden voorkomen. De interventie bestaat uit casemanagement, 'family services', naschoolse activiteiten, activiteiten tijdens de zomervakantie, een opleidingsaanbod, een mentorprogramma, opgevoerde handhaving, meer politie-inzet in de buurt, en coördinatie met justitie.</p> <p>Door probleemgericht op de juiste gebieden in te zetten, zal het geweld dalen. Specifieke problemen moeten worden aangepakt, dus een casemanager voor gezinsproblemen, een naschoolse activiteit tegen het op straat hangen, educatietraining om jongeren te helpen hun school af te maken, enz. Dit is de manier om een oplossing/ vooruitgang te bereiken volgens het programma.</p>
Context waarin het programma wordt uitgevoerd	<ul style="list-style-type: none"> - Ambulant, gezin, school, de buurt. Het betreft een interventie binnen verschillende contexten - Politie en justitie - Samenwerking tussen verschillende partijen is vereist
Wie voert het programma uit?	Caseworkers, in samenwerking met politie.
Waar is de studie uitgevoerd?	Austin, Texas; Bridgeport, Connecticut; Memphis, Tennessee; Savannah, Georgia; Seattle, Washington (VS).

WODC-rapporten

Om zo veel mogelijk belanghebbenden te informeren over de onderzoekresultaten van het WODC wordt een beperkte oplage van de rapporten kosteloos verspreid onder functionarissen, werkgroepen en instellingen binnen en buiten het ministerie van Justitie. Dit gebeurt aan de hand van een verzendlijst die afhankelijk van het onderwerp van het rapport opgesteld wordt. De rapporten in de reeks Onderzoek en beleid (O&B) worden uitgegeven door Boom Juridische uitgevers en zijn voor belangstellenden die niet voor een kosteloos rapport in aanmerking komen, te bestellen bij Boom distributiecentrum, postbus 400, 7940 AK Meppel, tel.: 0522-23 75 55, via e-mail: bdc@bdc.boom.nl.

Een complete lijst van de WODC-rapporten is te vinden op de WODC-site (www.wodc.nl). Daar zijn ook de uitgebreide samenvattingen te vinden van alle vanaf 1997 verschenen WODC-rapporten. Volledige teksten van de rapporten (vanaf 1999) zullen met terugwerkende kracht op de WODC-site beschikbaar komen. Hieronder volgen de titelbeschrijvingen van de in 2002, 2003, 2004 en 2005 verschenen rapporten.

Kamphorst, P.A., G.J. Terlouw

Van vast naar mobiel; een evaluatie van het experiment met elektronisch huisarrest voor minderjarigen als modaliteit voor de voorlopige hechtenis
2002, O&B 195

Moolenaar, D.E.G., F.P. van Tulder, G.L.A.M. Huijbregts, W. van der Heide

Prognose van de sanctiecapaciteit tot en met 2006
2002, O&B 196

Bokhorst, R.J., C.H. de Kogel, C.F.M. van der Meij

Evaluatie van de Wet BOB; fase 1: de eerste praktijkervaringen met de Wet bijzondere opsporingsbevoegdheden
2002, O&B 197

Kleemans, E.R., M.E.I. Brienens, H.G. van de Bunt m.m.v.

R.F. Kouwenberg, G. Paulides, J. Barendsen

Georganiseerde criminaliteit in Nederland; tweede rapportage op basis van de WODC-monitor
2002, O&B 198

Voert, M. ter, J. Kuppens

Schijn van partijdigheid rechters
2002, O&B 199

Daalder, A.L.

Het bordeelverbod opgeheven; prostitutie in 2000-2001
2002, O&B 200

Klijn, A.

Naamrecht
2002, O&B 201

Kruissink, M., C. Verwers

Jeugdreclassering in de praktijk
2002, O&B 202

Eshuis, R.J.J.

Van rechtbank naar kanton; evaluatie van de competentiegrensverhoging voor civiele handelszaken in 1999

2002, O&B 203

Meijer, R.F., M. Grapendaal, M.M.J. van Ooyen, B.S.J. Wartna, M. Brouwers, A.A.M. Essers

Geregistreerde drugcriminaliteit in cijfers; achtergrondstudie bij het Justitieonderdeel van de Nationale Drugmonitor: Jaarbericht 2002

2003, O&B 204

Tak, P.J.J.

The Dutch criminal justice system; organization and operation – second revised edition

2003, O&B 205

Kromhout, M., M. van San

Schimmige werelden; nieuwe etnische groepen en jeugdcriminaliteit

2003, O&B 206

Kogel, C.H. de, C. Verwers

De longstay afdeling van Veldzicht; een evaluatie

2003, O&B 207

Moolenaar, D.E.G., G.L.A.M. Huijbregts

Sanctiecapaciteit 2007; een beleidsneutrale prognose

2003, O&B 208

Eshuis, R.J.J.

Claims bij de rechtbank

2003, O&B 209

Combrink-Kuiters, L., E. Niemeyer, M. ter Voert m.m.v. N. Dijkhoff, M. van Gammeren-Zoetewij, J. Kuppens

Ruimte voor Mediation

2003, O&B 210

Heide, W. van der, A.Th.J. Eggen (red.)

Criminaliteit en rechtshandhaving 2001; Ontwikkelingen en samenhangen

2003, O&B 211

European Sourcebook

European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics – 2003

2003, O&B 212

Smit, P.R., F.P. van Tulder, R.F. Meijer, P.P.J. Groen

Het ophelderingspercentage nader beschouwd

2003, O&B 213

Dijksterhuis, B.M., M.J.G. Jacobs, W.M. de Jongste

De competentiegrens van enkelvoudige kamers in strafzaken

2003, O&B 214

Bunt, H.G. van de, C.R.A. van der Schroot

Prevention of Organised Crime

2003, O&B 215

Wartna, B., N. Tollenaar

Bekenden van Justitie

2004, O&B 216

Moolenaar, D.E.G., P.P.J. Groen, A.G. Mein, B.S.J. Wartna, M. Blom

Wegenverkeerswet 1994

2004, O&B 217

Faber, W., A.A.A. van Nunen

Uit onverdachte bron

2004, O&B 218

Velthoven, B.C.J. van, M.J. ter Voert m.m.v. M. van Gammeren-Zoetewij

Geschilbeslechtingdelta 2003; Over verloop en afloop van (potentieel) juridische problemen van burgers

2004, O&B 219

Leuw E., R.V. Bijl, A. Daalder

Pedoseksuele delinquentie; Een onderzoek naar prevalentie, toedracht en strafrechtelijke interventies

2004, O&B 220

Leertouwer, E.C., G.L.A.M. Huijbregts

Sanctiecapaciteit 2008

2004, O&B 221

Beijer, A., R.J. Bokhorst, M. Boone, C.H. Brants, J.M.W. Lindeman

De wet bijzondere opsporingsbevoegdheden – eindevaluatie

2004, O&B 222

Moors, J.A., M.Y.W. Von Bergh, S. Bogaerts, J.W.M.W. van Poppel,

A.M. van Kalmthout

Kiezen voor delen?

2004, O&B 223

Adriaanse, J.A.A., N.J.H. Huls, J.G. Kuijl, P. Vos

Informeel reorganisatie in het perspectief van surseance van betaling, WSNP en faillissement

2004, O&B 224

Jong, P.O. de, M. Herweijer

Alle regels tellen

2004, O&B 225

Kogel, C.H. de, C. Verwers, V.E. den Hartogh

'Blijvend delictgevaarlijk' – empirische schattingen en conceptuele verheldering

2004, O&B 226

Wartna, B.S.J., N. Tollenaar, M. Blom

Recidive 1997; Een cijfermatig overzicht van de strafrechtelijke recidive van volwassen en jeugdige daders

2005, O&B 227

Wartna, B.S.J., N. Tollenaar, A.A.M. Essers

Door na de gevangenis; Een cijfermatig overzicht van de strafrechtelijke recidive onder ex-ge-detineerden

2005, O&B 228

Wartna, B.S.J., S. el Harbachi, A.M. van der Laan

Jong vast; Een cijfermatig overzicht van de strafrechtelijke recidive van ex-pupillen van justitiële jeugdinstellingen
2005, O&B 229

Wartna, B.S.J., S. el Harbachi, L.M. van der Knaap

Buiten behandeling; Een cijfermatig overzicht van de strafrechtelijke recidive van ex-terbeschikkinggestelden
2005, O&B 230

Lünnemann, K.D., M.Y. Bruinsma

Geweld binnen en buiten; Aard, omvang en daders van huiselijk en publiek geweld in Nederland
2005, O&B 231

Erp, J.G. van, M.D. van Ewijk

Werklast bestuurlijke boete; Determinanten van de werkbelasting in de bestuursrechtspleging
2005, O&B 232

Broeksteeg, J.L.W., E.M.J. Hardy, S. Klosse, M.G.W.M. Peeters, L.F.M. Verhey

Zicht op wetgevingskwaliteit; Onderzoek naar de wetgevingsadvisering van de Raad van State
2005, O&B 233

Gritter, E., G. Knigge, N.J.M. Kwakman

De WED op de helling; Een onderzoek naar de wenselijkheid de Wet op de economische delicten te herzien
2005, O&B 234

Rovers, G.B., E. de Vries Robbé

Interne criminaliteit in de logistieke sector
2005, O&B 235

Kogel, G.H. de, V.E. den Hartogh

Contraire beëindiging van de TBS-maatregel; Aantal, aard en verband met recidive
2005, O&B 236

Eggen, A.Th.J., W. van der Heide

Criminaliteit en rechtshandhaving 2004; Ontwikkelingen en samenhangen
2006, O&B 237

Bruin, D.E. de, C.J.M. Meijerman, F.R.J. Leenders, R.V. Braam

Verslingerd aan meer dan een spel; Een onderzoek naar de aard en omvang van kansspelproblematiek in Nederland
2006, O&B 238

Knaap, L.M. van der, L.T.J. Nijssen, S. Bogaerts

Geweld verslagen? Een studie naar de preventie van geweld in het publieke en semi-publieke domein
2006, O&B 239